

Τα σαρακατσάνικα Χαιρετήματα

ΠΛΗΡΩΜΕΝΟ
ΤΕΛΟΣ
ΚΕΜΠ. ΑΦ.
4419

ΕΝΤΥΠΟ ΚΛΕΙΣΤΟ ΑΡ. ΑΔΕΙΑΣ 1943 ΚΕΜΠ. ΑΘ

Πάρε με πάνω στα βουνά,
τι θα με φάει ο κάμπος

17ο Έτος ΑΡ. ΦΥΛ. 75
ΙΟΥΛΙΟΣ - ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ -
ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2018

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ "ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΣΑΡΑΚΑΤΣΑΝΑΙΩΝ ΗΠΕΙΡΟΥ", Ζήνωνος 30 - 3ος Όροφος, 104 37, ΑΘΗΝΑ, τηλ.: 210 5240777, φαξ: 210 5240109

Αφιέρωμα στον Κώστα Κρυστάλλη

Κώστας Κρυστάλλης, 150 χρόνια από τη γέννησή του

Εκατόν πενήντα χρόνια συμπληρώνονται φέτος από τη γέννηση του Κώστα Κρυστάλλη, που καθιερώθηκε ως «ποιητής του βουνού και της στάνης», αλλά υπήρξε σίγουρα κάτι πολύ παραπάνω απ' αυτό.

Ο Κ. Κρυστάλλης είναι από τους πρώτους που γράφουν για τους Σαρακατσάνους, τους οποίους φαίνεται ότι γνώριζε πολύ καλά και τους ξεχωρίζει από τους Βλαχόφωνους σε αντίθεση με πολλούς που καταπίστηκαν με την καταγωγή των Σαρακατσαναίων και συνέχισαν τις δυο κοινωνικές ομάδες, αν βέβαια δεν το έκαναν σκόπιμα.

Ο Κώστας Κρυστάλλης γεννήθηκε στο Συρράκο της Ηπείρου το 1868, όπου και έζησε μέχρι τα δώδεκά του χρόνια. Ο πατέρας του, Δημήτρης Κρυστάλλης, ήταν έμπορος κτηνοτροφικών προϊόντων του Συράκου σε όλη την Ήπειρο, με έδρα τα Ιωάννινα. Μπέρα του ήταν η Ιωάννα Ψαλλίδα και είχε άλλα τέσσερα αδέρφια, ενώ ο ίδιος ήταν πρωτότοκος. Τα στοιχειώδη γράμματα τα μαθαίνει στο δημοτικό σχολείο του χωριού του. Το 1880 γράφτηκε στη Ζωσιμαία Σχολή των Ιωαννίνων. Την ίδια χρονιά η μπέρα του πεθαίνει. Φοιτά στις τέσσερις τάξεις του «Ελληνικού» Σχολείου της Ζωσιμαίας και στην Α' τάξη του Γυμνασίου. Διακόπτει, και αυτό σχετίζεται μάλλον με την ασθενική του υγεία. Κατ' άλλους βιογράφους του, ο πατέρας του τον χρησιμοποίησε ως υπάλληλο στο μαγαζί του. Πιθανότατα, σε αυτή του την ενασχόληση, αφού το κατάστημα του πατέρα του αφορούσε κτηνοτροφικά προϊόντα, ήρθε σε επικοινωνία και γνώρισε πολύ καλά τους Σαρακατσάνους της περιοχής και σίγουρα παραβρέθηκε σε γάμο τους.

Το 1887 δημοσίευσε το ποίημα «Αι σκιάι του Άδου», που αναφερόταν σε επεισόδια της Επανάστασης του 1821. Εξαιτίας αυτού διώχθηκε από τις τουρκικές αρχές και κατέφυγε στην Αθήνα (Ιανουάριος 1889), ενώ τα τουρκικά δικαστήρια τον καταδίκασαν ερήμην σε εικοσιπενταετή εξορία στη Βαγδάτη. Στην Αθήνα άλλαξε το οικογενειακό του όνομα από Κρυστάλλης σε Κρυστάλλη. Στην Αθήνα θα δουλέψει αρχικά στο τυπογραφείο των εκδόσεων Φέξη και κατόπιν στο περιοδικό «Εβδομάς» του Ιωάννη Δαμβέργη αλλά η συνεργασία του έληξε τον ίδιο χρόνο εξαιτίας διαφωνιών με τη διεύθυνση

του περιοδικού. Οι δύσκολες συνθήκες ζωής του είχαν ως αποτέλεσμα να προσβληθεί από φυματίωση. Αυτή ήταν η θανάσιμη έκβαση της δουλειάς στο τυπογραφείο και της φτώχειας που ανάγκαζε τον ποιητή να ζει σε σκοτεινά υπόγεια. Μοναδική του διέξοδος, όσο ζούσε, οι εκδρομές στην Πεντέλη, τον Υμηττό και την Πάρνηθα και η ποιητική ανάκληση των τοπίων της Πίνδου, που του θύμιζαν την «Πίνδο του», τη βουνίσια ζωή, που είχε γίνει ο μουσικός καμμός του και τροφοδότησαν από την αρχή μέχρι το τέλος τους στίχους του. Στη συνέχεια θα διοριστεί ως υπάλληλος στα εκδοτήρια στους σιδηροδρόμους της Πελοποννήσου, αλλά θα αναγκαστεί σύντομα να αναζητήσει καταφύγιο στην Κέρκυρα, λόγω της ασθένειάς του. Ο οργανισμός του όμως δεν αντέχει και τελικά πεθαίνει το 1894 στην Άρτα, όπου μένει η αδελφή του σε ηλικία μόλις 26 χρονών.

Ο ίδιος είχε σχεδόν προφητεύσει, τραγικά, το τέλος του μέσα από τους στίχους του «Σταυραπού»:

Παρακαλώ σε Σταυραπέ, για χαμηλώσου λίγο

και δος μου τις φτερούγες σου και πάρε με μαζί σου.
Πάρε με πάνω στα βουνά, τι θα με φάει ο κάμπος.

Τα πρώτα του ποιήματα, Αι Σκιάι του Άδου (1887), με το οποίο εξυμνεί τους αγωνιστές του 21' και Ο Καλόγηρος της Κλεισούρας του Μεσολογγίου (αρχές του 1890), είχαν επικό χαρακτήρα, με επίδραση από τον Βαλαωρίτη. Η πρώτη του συλλογή, «Αγροτικά», (Μάιος του 1891), πήρε έπαινο στο Δεύτερο Φιλαδέλφειο Ποιητικό Διαγωνισμό αφού το βραβείο το κέρδισε η ποιητική συλλογή του Κωστή Παλαμά «Τα Μάτια της Ψυχής μου». Η δεύτερη και τελευταία συλλογή του, «Ο τραγουδιστής του χωριού και της στάνης», (1893), διακρίθηκε παίρνοντας και αυτό έπαινο επίσης στον Φιλαδέλφειο ποιητικό διαγωνισμό.

Το πεζογραφικό του έργο (συγκεντρωμένο στον τόμο Πεζογραφήματα), συμβαδίζει με το κλίμα της πεζογραφίας της γενιάς του 1880: δημοτική γλώσσα, ηθογραφία, καλλιέργεια του διηγήματος. Στα πεζά του χρησιμοποίησε αρχικά την καθαρεύουσα, στράφηκε ωστόσο σύντομα προς τη δημοτική, στη χρήση της οποίας συγκαταλέγεται στους πρωτοπόρους.

συνέχεια στη σελίδα 3

Γενική Συνέλευση της Αδελφότητας

Κυριακή 4 Νοεμβρίου 2018, ώρα 11 το πρωί στα γραφεία της Αδελφότητας, Ζήνωνος 30.

Θέματα

- Απολογισμός Δ.Σ., διοικητικός και οικονομικός.
- Προγραμματισμός δράσεων

Η παρουσία όλων είναι απαραίτητη.

Θα κλείσουμε όπως πάντα με μεζέ και πολλή κουβέντα και γιατί όχι και... τραγούδι.

Ευχαριστήρια επιστολή στον π. Πρύτανη του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων κ. Γεώργιο Δ. Καψάλη

Αξιότιμε κύριε Πρύτανι

Με την ευκαιρία της ολοκλήρωσης της θητείας σας στη θέση του Πρύτανι του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων σας συγχαίρουμε για το έργο που επιτελέσατε σε μία δύσκολη συγκυρία για τα Πνευματικά Ιδρύματα και για τη χώρα μας γενικότερα.

Παράλληλα, θέλουμε να εκφράσουμε τη χαρά μας, γιατί με την ανάδειξή σας στην ανώτατη πνευματική θέση τιμήσατε τους Σαρακατσάνους από τους οποίους κατάγεσθε. «Παιδί των Πεύκων» από τα «παιδιά των πεύκων» και εσείς.

Ιδιαίτερα όμως θέλουμε να σας ευχαριστήσουμε, γιατί, παρά το δύσκολο πρόγραμμά σας και τις υποχρεώσεις σας, ως εκ της θέσεως του Πρυτάνεως, σταθήκατε αρωγός και μπροστάρης σε όλες τις πνευματικές δραστηριότητες Σαρακατσάνικων Συλλόγων και της Πανελληνίας Ομοσπονδίας τους. Συμμετείχατε ενεργώς στο

Επιστημονικό Συνέδριο ως Πρόεδρος της Επιστημονικής Επιτροπής και Επιμελητής των Πρακτικών, και με την επιστημονική σας κατάρτιση σε άλλες εκδηλώσεις, στις οποίες κληθήκατε.

Η Αδελφότητα, όμως, των εν Αθήναις Σαρακατσαναίων αισθάνεται ιδιαίτερη υποχρέωση απέναντί σας, γιατί προσφερθήκατε να συνδράμετε το έργο της προλογίζοντάς με μεράκι ή παρουσιάζοντας βιβλία, που εξέδωσε, δίνοντας έτσι κύρος στο έργο που επιτελέσαμε και δύναμη να συνεχίσουμε την προσπάθεια.

Σας ευχόμαστε να είστε πάντα υγιής και δημιουργικός, να συνεχίσετε με επιτυχία το επιστημονικό σας έργο, και ειλικρινά σας καμαρώνουμε γιατί δεν ξεκάσατε από πού ξεκινήσατε.

Με εκτίμηση

Το Διοικητικό Συμβούλιο της Αδελφότητας

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Κ. Κρυστάλλης, 150 χρόνια από τη γέννησή του 1 & 3	
Ευχαριστήρια επιστολή στον π. Πρύτανι του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων κ. Γεώργιο Δ. Καψάλη.... 1	
Κοινωνικά..... 2	
39ο Αντάμωμα Σαρακατσαναίων Ηπείρου αφιερωμένο στον Τζων Κάμπελ του Παναγιώτη Μπαλατσού..... 3	
Το άρμεγμα του Γιώργου Κ. Τσουμάνη..... 4 & 5	
Αντάμωμα Σαρακατσαναίων της Βουλγαρίας του Παύλου Κατρή..... 5	
"Ο Γάμος της Στάνης" - Κώστας Κρυστάλλης..... 6 & 7	
Οι παραδοσιακές σαρακατσάνικες κατασκευές και το αγροτικό τοπίο της Ηπείρου του Δημήτρη Θ. Γόγολου. 8	
Ονοματολογία λέξεων της στάνης μέρος β' του Γιώργου Φυτιλή..... 9	
Παράδειγμα ανάδυσης ανθρωπινότητας (Η σαρακατσάνικη αύρα) του Δημήτρη Κ. Μπάκα 11	
Δραστηριότητες Συλλόγων ..... 11 & 12	
ΣΟΥΡΛΑΣ ΚΩΣΤΑΣ του Γιώργου Κ. Καπρινιώτη..... 11	
ΜΙΚΡΟΚΕΙΜΕΝΑ: «Καλ'μέρα, γιε μ'» του Θ. Γ. Γόγολου..... 12	

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ

ΘΑΝΑΤΟΙ

- Μπάγιας Χρήστος, ετών 60 σύζυγος Διαμάντως Μιχ. Κατρή, στις 9/10/2018 στην Αθήνα.
- Χριστούλης Δημήτριος, σύζ. Χρυσάνθης Στ. Κήττα, ετών 71, στη Μερκίζα Αρκαδίας στις 27/7/2018.
- Γούλας Βασ. Κώστας, ετών 81 στην Ηγουμενίτσα στις 11/8/2018.
- Ντέτσικας Ιωάν. Κώστας στα Γιάννινα στις 11/8/2018, 81 ετών.
- Αγγελική κα Αλέξη Κήττα, ετών 96, στο Νεοχώρι Παραμυθιάς στις 3/8/2018.
- Μπαλατσού Γ. Κλεονίκη, ετών 77, στο Μονοδέντρι στις 22/8/2018
- Μυριούνης Ν. Ιωάννης, 95 ετών στο Καλπάκι στις 18/8/2018.
- Όλγα κα Γεωργίου Δόση, ετών 88, στο Καρβουνάρι στις 17/9/2018.
- Ελπίδα Βάρσου το γένος Δημ. Τσουμάνη, 80 ετών στην Πρέβεζα στις 8/9/18.
- Κάτσιος Κωνσταντίνος του Χριστόδουλου από Καταβόθρα, ετών 90, στις 9/09/2018.
- Αγγελική Χαρίση από Άγιο Γεώργιο Θεσπρωτίας ετών 85 στις 27/09/2018.

ΓΑΜΟΙ

- Ο Γεώργιος Μπάρκας του Κων/νου από τα Ιωάννινα και η Αλεξάντρα Κάκκου του Γεωργίου από το Αντίρριο Ναυπάκτου παντρεύτηκαν στα Γιάννινα την 1/9/2018.
- Ο Δημήτρης Αχ. Κατρή και η Φωτεινή Καίσαρη παντρεύτηκαν στις 6/10/2018 στο Καρβουνάρι Θεσπρωτίας.
- Ο Λάμπρος Π. Ντέτσικας και η Ελένη Τσότηζου παντρεύτηκαν στις 15/9/2018 στα Ηλιοβούνια Πρέβεζας.
- Ο Χρήστος Βασ. Κήττας και η Ευτυχία Αλεξάνδρα Γκιουσιά, παντρεύτηκαν στις 23/6/2018 στον Ωρωπό Πρέβεζας.
- Η Τσουμάνη Παν. Αριστεά και ο Κων/νος Αχ. Τσιουμάνης, παντρεύτηκαν στις

1/9/2018 στην Αθήνα.

- Ο Νίκος Μιχ. Λουτσάρης και η Ελένη Γ. Κώστα παντρεύτηκαν στις 12/5/2018 στην Ηγουμενίτσα.
- Η Κωνσταντίνα Μ. Παπαρούνα και ο Δημήτριος Τιπούρης παντρεύτηκαν στα Γιάννινα στις 21/7/2018.
- Η Ευαγγελία Γεωργίου Καζούκα, από Ωρωπό Πρέβεζας και Γεώργιος Πετεινός παντρεύτηκαν 30-9-18 στην Αθήνα.
- Η Κλεονίκη Γεωργίου Χασιακή, από Αρχάγγελο Πρεβεζης και Χρήστος Θάνης παντρεύτηκαν στις 22-9-18.
- Ο Δημήτρης Τηλέμαχος Μυριούνης από Ρίζιανη και η Μαρία Πολιούνη παντρεύτηκαν 25/8/18.
- Η Παναγιώτα Νατσούλη του Κων/νου και της Ειρήνης Γ. Γρίβα και ο Βαγγέλης Καρούτσος παντρεύτηκαν την 1/9/2018 στην Ικαρία και βάφτισαν τα παιδιά τους Λεωνίδα και Ειρήνη
- Η Δήμητρα Κατρή του Λάμπρου και ο Βασίλης Βασιλόπουλος παντρεύτηκαν στις 25/08/2018.
- Ο Γόγολος Δημήτριος του Ιωάννη και η Κάλπη Σύλβια του Δημητρίου παντρεύτηκαν στις 01/09/2018.
- Ο Σιντόρης Κωνσταντίνος του Αναστασίου και η Βιβή Δημητρίου παντρεύτηκαν στις 18/08/2018.
- Η Χριστίνα Αριστοτ. Αρβανίτη από Ν. Κερασούντα και ο Λάμπρος Σαλαμούρας παντρεύτηκαν στις 14/4/2018.
- Η Μαριάννα Καρβούνη του Βαγγέλη και της Αγγελικής Μάστορα και ο Δημήτρης Ζαβός παντρεύτηκαν στη Βάρκιζα στις 16-9-2018.
- Ο Κάλλης Γιώργος του Παύλου από Φιλιππιάδα και η Αθηνά Ρέτζου παντρεύτηκαν στην Άρτα στις 7 /10/2018 και βάφτισαν την κόρη τους Μαρία.
- Η Παναγιώτα Νικ. Πάνου από Φάρσαλα και ο Αθανάσιος Παπαδόπουλος παντρεύτηκαν στις 6 Οκτωβρίου στα Φάρσαλα.

ΒΑΠΤΙΣΕΙΣ

- Η Αλεξάνδρα Λ. Κάτσενου και ο Γιώρ-

γος Μουταφτσίδης βάπτισαν τον γιο τους Λάμπρο-Θωμά στις 5/8/2018 στο Παλιόκαστρο.

- Ο Αθανάσιος Λάμπρου Κάτσανος από Φλάμπουρα Πρέβεζας και η Μαρία Μάρκου βάπτισαν 14-7-18 την κόρη τους Μυρτώ.
- Ο Νίκος Δημήτρη Τάγκα από Κουκούλι και η Νάντια Χαΐδου βάπτισαν στις 8-9-18 την κόρη τους Μαρία στα Γιάννινα.
- Ο Αθανάσιος Κάτσιος και η Σοφία Γόγολου, βάπτισαν την κόρη τους, Ελισσάβετ στις 26/8/2018 στο Παλιόκαστρο Θεσσαλονίκης.
- Ο Σπύρος Ιωάν. Κατρή και η σύζυγός του Ρουσάνα βάφτισαν τον γιο τους Μύρωνα στις 8/9/2018 στη Γλυφάδα.
- Ο Σπύρος Νταχρής και η Χριστίνα Ζύγου βάφτισαν την κόρη τους Ζωή-Βασιλική στο Καλπάκι στις 30/9/2018.
- Ο Ιωάννης Τσάντος και η σύζυγός του Πωλίνα Παύλου Τάγκα βάφτισαν τον γιο τους Παύλο στα Γιάννινα στις 15/9/2018.
- Ο Χρήστος Λιούγκος του Ιωάννη και της Βερδίκης Κάτσιου και η Ισμήνη Γκιόξη βάφτισαν την κόρη τους Δάφνη στις 18/8/2018 στην Πλαταριά.
- Η Δόση Σπυριδούλα του Ανέστη και ο Μαλιαχόβας Χάρης βάφτισαν το γιο τους Ευάγγελο στις 18/08/2018.
- Ο Χουλιάρης Λάμπρος του Γεωργίου και η Τάτση Ευαγγελίνα του Νικηφόρου βάφτισαν την κόρη τους Δανάη στις 15/07/2018.
- Ο Σιντόρης Θωμάς του Αναστασίου και η Τζοβάρα Ελένη βάφτισαν τον γιο τους Ορέστη-Θεόδωρο στις 15/08/2018
- Ο Γόγολος Θεόδωρος του Χριστόφορου και η Λώλη Αλεξία του Γεράσιμου βάφτισαν τον γιο τους Στυλιανό στις 18/08/2018.

ΓΕΝΝΗΣΕΙΣ

- Η Αλεξάνδρα Λάμπρου Κάτσανου και Γιώργος Μπαλάσκας απέκτησαν κορίτσι 26-7-18, Γιάννινα.
- Η Αναστασία Κωνσταντίνου Γιαννάκη από Αρχάγγελο Πρέβεζας και ο Ιωάννης Πλιού-

τας απέκτησαν αγόρι στις 25/4/2018.

- Ο Θανάσης και η Σοφία Τέζα από Σέρρες απέκτησαν αγόρι στις 11/1/2018 και το βάφτισαν Στέργιο στις 29/7/2018. Κουμπάρα ήταν η Χρυσούλα Καψάλη
- Η Μαρία Ελ. Τάγκα και ο σύζυγός της Βασ. Τσουβελεκίδης απέκτησαν αγόρι στις 3/10/2018 στην Αθήνα
- Ο Σιντόρης Σταύρος του Εμμανουήλ και η Ελένη Κώστη απέκτησαν αγόρι στις 29/04/2018.
- Ο Πανακούλης Νίκος του Ιωάννη και η Ευθυμία Τσατσίδου απέκτησαν κορίτσι στις 21/06/2018.
- Ο Σπύρος Αριστοτ. Αρβανίτης από Ν. Κερασούντα και η Σταυρούλα Κώστα απέκτησαν αγόρι στις 10/2/2018.
- Η Χριστίνα Αριστοτ. Αρβανίτη από Ν. Κερασούντα και ο Λάμπρος Σαλαμούρας απέκτησαν αγόρι στις 21/5/2018.

Προς τους συνδρομητές της εφημερίδας

Στα πλαίσια του νοικοκυρέματος των οικονομικών της εφημερίδας και με δεδομένη την κρίση, και επειδή από τα τηρούμενα αρχεία διαπιστώθηκε ότι ορισμένοι συνδρομητές για αρκετό διάστημα δεν κατέβαλαν συνδρομή, έγινε από τον εκδότη της εφημερίδας διαγραφή των ασυνεπών συνδρομητών. Και επειδή κάποτε με τα ξερά καίγονται και τα κλωρά, αν κακώς έγινε διαγραφή σε κάποιον να μας ενημερώσετε για να επανορθώσουμε. Προφανώς όλοι οι συνδρομητές πρέπει να στηρίζουν την εφημερίδα για να συνεχίσει να εκδίδεται. Πιστεύουμε ότι αξίζει να συνεχίσει.

Προσφορά εις μνήμη

Η Χρυσάνθη Κήττα προσέφερε στη μνήμη του συζύγου της Δημητρίου Χριστούλη το ποσό των 50 €.

Για το... καρδάρι συνδρομές - ενισχύσεις

Ευχαριστούμε από καρδιάς όσους μας στηρίζουν οικονομικά, δίνοντας ό,τ δικιούτι ο καθένας, για το καρδάρι για να συνεχίσουμε.

- Μπαλατσός Γιάννης, Γιάννινα 20
- Κατρή Γιώργος, Καρβουνάρι 20
- Άγνωστος 40
- Παπακώστας Χρήστος, Καλπάκι 20
- Κώνστας Δημήτριος Ι., Ηγουμενίτσα 20
- Τέζας Αθανάσιος, Σέρρες 50
- Γιαννακός Θεοκάρης, Γιάννινα 20
- Σούρλας Γιώργος, Ηγουμενίτσα 20
- Μπιλιώνας Διονύσιος, Αυλώνας 20
- Γεωργίου Κλεοπάτρα, Αγ. Σπυριδώνας, Άρτα 20
- Γιαννακός Αθανάσιος, Τρίκαλα 50
- Κανδρέλη-Γιαννάκη Νίκη, Γιάννινα ... 20
- Παπιγκιώτης Γιώργος, Τσεπέλοβο ... 20
- Γόγολος Κων/να, Αθήνα 20
- Γιαννακός Νίκος Μιχ., Ηγουμενίτσα .30
- Γιαννακός Βαγγέλης, Γιάννινα 20
- Τσουμάνης Αθανάσιος Δ. Γιάννινα ... 30
- Φερεντίνος Νίκος Γιάννινα 20
- Ντέτσικας Ευστάθιος Γιάννινα..... 20
- Κάτσενος Αρσένιος Γιάννινα 20
- Καψάλης Γιώργος Γιάννινα 20
- Μπαλατσός Παναγιώτης Γιάννινα 20
- Αρβανίτης Αριστοτέλης Ν. Κερ/ντα .. 10
- Βαγγελής Λευτέρης Ηγουμενίτσα..... 20
- Τσουμάνη Αλεξάνδρα Άρτα..... 20
- Καψάλης Κώστας Καλπάκι 20
- Τσουμάνης Δημήτριος Μιχ. Τσεπε/βο 20
- Καρβούνης Κώστας Χρ. Ελεούσα 20
- Τσουμάνη-Καλευρά Μαίρη Γιαννιτσά 20
- Μπάρκας Γεράσιμος Κανάλι 20
- Χαρίσης Τάσος Ηγουμενίτσα 20
- Τσουμάνης Παναγιώτης Ιωάν. Γιάννινα 20
- Τσουμάνης Μιχάλης Δημ. Γιάννινα.... 20
- Ζαγναφέρης Γεώργιος Δ. Κιλκίς..... 20
- Κάτσενος Γιώργος Χρ. Πρέβεζα..... 20
- Λόντος Αναστάσιος Πάτρα..... 20
- Κάλλης Θεόδωρος Πρέβεζα 20
- Παπαρούνας Μιχάλης Γιάννινα..... 20
- Κάλλης Δημήτριος Καταβόθρα..... 20

- Κώτσης Βασίλης Γιάννινα 30
- Πάσχος Θωμάς Τσεπέλοβο..... 20
- Διαμάντης Γιώργος Πέτρα..... 10
- Διαμάντης Γιάννης Πέτρα 10
- Λαδιάς Δημήτριος Ν. Γραμμενίτσα ... 20
- Ντέτσικας Αντώνης Στ. Γιάννινα 20
- Καψάλης Ηλίας Γιάννινα 20
- Μάστορας Βασίλης Ευστ. Γιάννινα ... 20
- Αρβανίτης Γιάννης Γιάννινα 30
- Αρβανίτης Αποστόλης Καλπάκι 20
- Μπινόβας Κώστας Αυστραλία 20
- Κάκος Παντελής Λούρος 30
- Κάκος Ευάγγελος Λούρος 20
- Παπιγκιώτης Στέφανος Καρτέρι 15
- Φερεντίνος Λεωνίδας Ηγουμενίτσα . 30
- Φερεντίνος Γιώργος Βασιλικός 20
- Μπάρκας Βασίλης Γιάννινα 20
- Παπιγκιώτης Νίκος Γ. Πέραμα 20
- Κώνστας Παντελής Ηγουμενίτσα 20
- Τσαγκογιάννης Δημήτριος Γιάννινα . 20
- Καζούκας Παναγιώτης Κατσικά 20
- Αλεξάκης Κώστας Αγρίνιο 20
- Καράλης Κώστας Άρτα 10
- Κυργιάννης Κώστας Παλιό Σκυλίτσι Ημαθίας..... 20
- Σούρλας Κώστας Τρίκαλα Ημαθίας... 20
- Λέντας Κώστας Λειβαδιά 20
- Μάστορας Χρήστος Μάνθ. Αθήνα 10
- Γόγολος Παναγιώτης Δ. Ηγουμενίτσα20
- Τζουμερκιώτης Αχιλλέας Σκαμνέλι.... 15
- Χαρίσης Σπύρος Δ. Ηγουμενίτσα 20
- Βαγγελής Φώτης Τσεπέλοβο 20
- Καρβούνης Λάμπρος Ελ. Αιγάλεω 20
- Καρβούνης Ελευθέριος Αθήνα 20
- Βαγγελής Χρήστος Ηλ. Τσεπέλοβο ... 20
- Γιαννάκης Δημήτριος Ι. Γιάννινα 20
- Βαγγελής Γιάννης Δ. Τσεπέλοβο 20
- Βαγγελής Κώστας Ι. Γιάννινα 20
- Γόγολος Γιώργος Αρ. Καρτέρι 20
- Καπρινιώτης Δονάτος Γιάννινα 20

- Ράπτης Γιώργος Μιχ. Καστροσυκιά .. 20
- Ράπτης Δημήτριος Μιχ. Καρδαμίτσια 20
- Μυριούνης Ανδρονίκη Αλμυρός 10
- Κωνσταντάκης Γιώργος Ηγ/μενίτσα... 20
- Γόγολος Πέτρος Γρ. Γιάννινα 20
- Καρβούνη Κων/να Γιάννινα 20
- Χουλιάρης Κώστας Ηγουμενίτσα 30
- Καρβούνης Αχιλλέας Γιάννινα..... 30
- Μπινόβα Λαμπρινή Περιβλεπτος..... 10
- Γρίβας Ανδρέας Ηγουμενίτσα 20
- Ράπτης Μιχάλης Παραμυθιά..... 25
- Γόγολος Γιώργος Θ. Ηγουμενίτσα..... 30
- Κατέρης Βασίλης Θεσσαλονίκη 20
- Γόγολος Γεράσιμος Πέρδικα 10
- Σαλμάς Νίκος Θ. Φιλιππιάδα 20
- Γιαννακού Μαρία Ευαγ. Γιάννινα 20
- Ακριβής Κώστας Αρ. Νικόπολη 20
- Κουμπής Γιώργος Αθ. Πρέβεζα 20
- Καψάλης Ανδρέας Άρτα 20
- Χασακίς Αρίστιππος Κανάλι 20
- Καραγιάννης Παναγιώτ, Δ. Γιάννινα 20
- Λαδιάς Αχιλλέας Αθήνα..... 20
- Κάτσενος Κώστας Χρ. Φλάμπουρα... 20
- Τζουμερκιώτης Χρήστος Φιλιππιάδα 20
- Διαμάντης Διαμάντης Πρέβεζα..... 40
- Ακριβής Ιωάννης Δ. Πρέβεζα..... 30
- Ακριβής Γιώργος Δ. Πρέβεζα 20
- Κάλλης Παύλος Φιλιππιάδα..... 20
- Ντέτσικας Βαγγέλης Περ.Σινώπη..... 20
- Λουτσάρης Νίκος Μιλτ. Ν. Κερ/ντα... 20
- Κάκος Σπύρος Λούρος 20
- Βέργος Χρήστος Ν. Κερασούντα 30
- Καρβούνης Νίκος Σπ. Ν. Κερασούντα20
- Τάγκας Μιχάλης Π. Κερασούντα 20
- Τάγκας Ιωάννης Π. Κερασούντα..... 20
- Καρβούνης Χρήστος Σπ. Ν. Κερ/ντα .. 20
- Τσουμάνης Γιάννης Περ. Πρέβεζα..... 20
- Τσουμάνης Παναγιώτης Περ. Άρτα ... 10
- Τσουμάνη Βασιλική Ιωάν. Θεσ/νίκη... 20
- Κήττας Αθανάσιος Πρέβεζα 20

- Σαλμάς Νίκος Ηλ. Νικόπολη..... 20
- Κάτσενος Θωμάς Άρτα..... 20
- Κήττας Βασίλης Ωρωπός..... 20
- Τσομπανάκης Κώστας Ν. Ιωνία..... 20
- Τσουμάνης Κώστας Άρτα..... 20
- Μακρή Ευθαλία Ορεινό Πωγωνίου... 50
- Μακρής Αχιλλέας Γιάννινα 20
- Κατσαδήμας Κων/νος Γιάννινα 50
- Τσουμάνης Άρης Γ. Γιάννινα..... 20
- Γόγολος Χρήστος Παν. 20
- Τσουμάνης Χρήστος Φιλιππιάδα 30
- Τάγκας Αριστείδης Νικ. Αγρίνιο 20
- Γόγολος Πάνος Χρ. Γιάννινα 30
- Κοντοδήμος Νίκος Σπ. Γιάννινα 20
- Μυριούνης Οδυσσεάς Καλπάκι..... 20
- Κυραμάρης Δημήτριος Πετσάλι..... 20
- Παπακώστας Λάμπρος Καλπάκι..... 20
- Χριστοδούλου Ηλίας Καλπάκι 20
- Βαγγελής Νίκος, Λούρος, ... 20
- Λαδιάς Βασίλης, Λούρος, ... 20

ΕΤΕ

- Σπανός Σπυριδών, Νέα Μάκρη 20
- Δόσης Κώστας, Αθήνα 20
- Σερμπέζης Βασίλειος, Κομοτηνή..... 50
- Γόγολος Ε. Βασίλειος, Ηγουμενίτσα.. 20
- Τσακούμης Ιωάννης, Καλύβια 50
- Κήττα-Μήτσιου Δήμητρα, Περιστέρι. 20
- Γρίβας Ελευθέριος, Γιάννινα..... 20
- Καραγιάννης Ευάγγελος, Βούλα 20
- Καρβούνης Β. Σπύρος, internet..... 30
- Μπαλλάς Κων/νος, Εύσομος..... 20
- Κάτσενου Πανωραία, Πρέβεζα..... 30
- Κάτσενου Βασιλική, Πρέβεζα..... 30
- Τάγκας Θ. Τηλέμαχος, Γιάννινα 20
- Κάκος Βασίλειος, Ηγουμενίτσα..... 50
- Κήττα Χρυσάνθη, Περιστέρι 50
- Άγνωστος "για το καρδάρι" internet 20

39ο Αντάμωμα Σαρακατσαναίων Ηπείρου αφιερωμένο στον Τζων Κάμπελ

Ομιλία του Παναγιώτη Μπαλατσού για τον Τζων Κάμπελ στο 39ο Αντάμωμα

Το ΔΣ της Αδελφότητας Σαρακατσαναίων Ηπείρου, με την αριθ.10/23-10-2017 πράξη του, αποφάσισε να τιμήσει τον Τζόν Κέννεντυ Κάμπελ, αφιερώνοντας στη μνήμη του το φετινό 39ο αντάμωμα των Σαρακατσαναίων της Ηπείρου.

Ο Τζων Κέννεντυ Κάμπελ (John Kennedy Campbell) γεννήθηκε στο Μέρτον του Λονδίνου το 1924 και σπούδασε στα καλύτερα πανεπιστήμια της Αγγλίας, Καίμπριτζ και Οξφόρδης μεταξύ άλλων ανθρωπολογία, αρχαιολογία και κλασικές σπουδές, από τα οποία πανεπιστήμια αποφοίτησε με άριστα.

Οι σπουδές του διακόπηκαν λόγω του Β' παγκοσμίου πολέμου, κατά τη διάρκεια του οποίου κατατάχτηκε στο βρετανικό στρατό ως ανθυπολοχαγός και συμμετείχε σε πολλές πολεμικές επιχειρήσεις. Κατά την απόβαση μάλιστα στη Σικελία το 1943 τραυματίστηκε και παρέμεινε καθηλωμένος για τρεις μήνες. Τον Δεκέμβριο του 1944 βρίσκεται με τα Βρετανικά στρατεύματα στην Αθήνα, μέχρι τη Συμφωνία της Βάρκιζας, τον Φεβρουάριο του 1945, και εν συνεχεία αρχίζει τα πρώτα του ταξίδια γνωριμίας της ελληνικής υπαίθρου.

Κατά την επόμενη περίοδο, οπότε επέστρεψε στην Αγγλία, αντιμετώπισε πολύ σοβαρά προβλήματα υγείας, συγκεκριμένα φυματίωσης, για την αντιμετώπιση της οποίας εγκαταστάθηκε ένα διάστημα στην Ελβετία και εν συνεχεία στην Αυστραλία, όπου το 1951 του έγινε αφαίρεση του αριστερού πνεύμονα, με αποτέλεσμα όμως να αποκατασταθεί πλήρως η υγεία του.

Κατά τη διάρκεια της διαμονής του στην Ελβετία γνώρισε τη σύζυγό του Σύλλα, η οποία τον έπεισε να ασχοληθεί στο εξής επιστημονικά με την ανθρωπολογία.

Μετά από πολλές διακρίσεις στα πανεπιστήμια Καίμπριτζ και Οξφόρδης κέρδισε υποτροφία για εκπόνηση διδακτορικής διατριβής, η οποία επικεντρώθηκε στη μελέτη πρωτόγονων κοινωνιών και από εδώ ξεκινάει η σχέση του Τζων Κάμπελ με τους σαρακατσαναίους.

Ως τέτοια κοινωνία ο Τζων Κάμπελ επέλεξε για τη διατριβή του την κοινωνία των σαρακατσαναίων.

Σύντομα ήρθε σε επαφή με τους σαρακατσάνικους νομαδικούς πληθυσμούς του Ζαγορίου, κυρίως του Σκαμνελίου, κοντά στους οποίους έζησε για διάστημα δύο περίπου ετών, 1954-55, το καλοκαίρι στο Σκαμνέλι και το χειμώνα στο Καρτέρι Θεσπρωτίας, όπου ξεχείμαζαν οι περισσότεροι σαρακατσαναίοι του Σκαμνελίου, οι οποίοι μάλιστα του έφκιαζαν και το κονάκι στο οποίο ξεχείμασε ο ίδιος με τη σύζυγό του Σύλλα, εννοείται σε συνθήκες πρωτόγονες, όπως περίπου ζούσαν οι νομάδες σαρακατσαναίοι κτηνοτρόφοι την περίοδο εκείνη. Έζησε με άλλα λόγια, όσο πιο κοντά γινόταν, επί δύο χρόνια, το βίο και την πολιτεία των σαρακατσαναίων που προανέφερα. Πρέπει επίσης να έχουμε υπόψη ότι τα χρόνια εκείνα οι διπλωματικές σχέσεις Ελλάδος Αγγλίας

δεν ήταν οι καλύτερες, λόγω έξαρσης του κυπριακού προβλήματος, οπότε είχε να αντιμετωπίσει και κάποιες επιπλέον δυσκολίες στο έργο του.

Καρπός αυτής της επιτόπιας έρευνας του Τζων Κάμπελ ήταν η διδακτορική του διατριβή με τίτλο "Τιμή, οικογένεια και πατρωνία" στην κοινωνία των σαρακατσαναίων της δεκαετίας του 1950 και δημοσιεύθηκε το 1964. Είναι γραμμένη στα Αγγλικά και υπάρχει στη βιβλιοθήκη της Αδελφότητάς μας. Για μας δε τους σαρακατσαναίους περιποιεί ιδιαίτερη τιμή, γιατί ένας κορυφαίος Άγγλος ανθρωπολόγος, όπως ο Τζων Κ.Κάμπελ ασχολήθηκε πάνω από δύο χρόνια και μελέτησε επιστημονικά την κοινωνία των σαρακατσαναίων, καταγράφοντας πλήθος πθών, εθίμων και γενικότερα πολιτιστικών στοιχείων αυτών. Αυτός βεβαίως είναι και ο λόγος για τον οποίο η Αδελφότητά μας αφιερώνει το αντάμωμα αυτό στη μνήμη του Τζών Κάμπελ, ως ελάχιστο φόρο τιμής προς αυτόν.

Η επιστημονική δραστηριότητα του Τζων Κάμπελ συνεχίστηκε μέχρι τον θάνατό του, με πολλές επιστημονικές διακρίσεις, τόσο στην Αγγλία, όσο και στην Ελλάδα, και δεν είναι του παρόντος να αναφερθούμε αναλυτικότερα στο σπουδαίο έργο του γενικότερα.

Ο Τζών Κάμπελ απεβίωσε σε ηλικία 86 ετών στις 5 Σεπτεμβρίου 2009 και η σύζυγός του Σύλλα, η οποία συμπαραστάθηκε στο Τζων όλα τα χρόνια της επιστημονικής του εργασίας, απεβίωσε το 2014, η οποία Σύλλα, ακούστε παρακαλώ κάτι για το οποίο κάθε σχόλιο περιττεύει. Τελευταία της επιθυμία ήταν, στην κηδεία της, μετά τη νεκρώσιμη τελετή, καθώς το φέρετρό της θα εξέρχεται από την εκκλησία, να της παίξουν σαρακατσάνικη μουσική, όπως και έγινε!

Τελειώνοντας θέλω να αναφέρω πολύ επιγραμματικά το ακόλουθο περιστατικό.

Πέρυσι το καλοκαίρι, δύο εβδομάδες περίπου πριν από το αντάμωμα, σε μία από τις επισκέψεις μου στο Γυφτόκαμπο, στο ξενοδοχείο που είναι εδώ κοντά, συναντηθήκαμε εντελώς τυχαία, με δύο κυρίες και ένα νεαρό κορίτσι, προφανώς ξένες, οι οποίες με ρώτησαν πού είναι η στάνη.

Ήρθαμε μαζί στη στάνη και κουβέντα στην κουβέντα, βρεθήκαμε προ της εκπλήξεως η μία κυρία, η Φιόνα, να είναι κόρη του Τζων Κάμπελ, η οποία είχε μαζί της και την κόρη της, και η άλλη κυρία, η φίλη της Φιόνας, η Ανν, ένθερμος συμπαραστάτης στην προσπάθεια της Φιόνας να γνωρίσει κάτι από την περιοχή, στην οποία πέρασαν κάποτε οι γονείς της. Είναι δύσκολο να περιγράψουμε την έκπληξη όλων μας, για την εντελώς τυχαία αυτή συνάντηση.

Ακολούθησε πληρέστερη ενημέρωση για την Αδελφότητα και για το αντάμωμα, αλλά σε λίγες μέρες θα αναχωρούσαν για την Αγγλία, οπότε πέρυσι δεν μπορούσαν να παρευρίσκονται. Μας έδωσαν όμως υπόσχεση για φέτος.

Έτσι απόψε βρίσκονται μαζί μας και μας τιμούν με την παρουσία τους και οι τρεις κόρες του Τζων (John's) και

της Σύλλας (Sheila's), η Σάρα (Sarah), η Φιόνα (Fiona) και η Αλεξάντρα (Alexandra), μαζί με τις οικογένειές τους, καθώς επίσης και η φίλη της οικογένειας Κάμπελ, και ενθουσιώδης διοργανωτής της επίσκεψης, η κυρία Ανν Θόμπσον (Anne Thompson).

Εκ μέρους της Αδελφότητας ΣΗ, καλωσορίζουμε στο 39ο αντάμωμα της Αδελφότητας όλα τα μέλη της ευρύτερης οικογένειας Κάμπελ, και την κυρία Ανν, και τα ευχαριστούμε που μας τιμούν με την παρουσία τους απόψε.

Παρακαλώ δε, αν κάποια από τις αδελφές Κάμπελ θέλει να απευθύνει ένα σύντομο χαιρετισμό στους σαρακατσαναίους, ευχαρίστως έχει τον λόγο.

Απάντηση της κόρης του Τζών Κάμπελ, Φιόνας, μετά την ανωτέρω παρουσίαση

Από όσο παλιά θυμάμαι, σαν παιδιά, ακούγαμε τους γονείς μας να μιλάνε για τις υπέροχες και καθοριστικές στιγμές που έζησαν μαζί στο Ζαγόρι, ζώντας πρώτα στο Σκαμνέλι με τους Σαρακατσάνους. Ακούγαμε μαγεμένοι ιστορίες για τη ζωή που ζούσαν στα βουνά και κάτω στις πεδιάδες κοντά στην Πάργα τη δεκαετία του 50. Συχνά μια δύσκολη και σκληρή ζωή, έξω με όλους τους καιρούς, κοντά στα πρόβατα και τα γίδια, αλλά μια όμορφη ζωή, με δυνατούς δεσμούς οικογένειας και δυνατές φιλίες, με ιστορίες που περνάνε στις γενιές, με τραγούδια και χορούς και κοινή θρησκεία. Οπότε είναι πραγματικά μαγικοί και μεγάλη μας τιμή να βρεθούμε εδώ, περισσότερο από 60 χρόνια αργότερα, και να νιώσουμε τόσο ευπρόσδεκτοι, ειδικά από τον Παναγιώτη Μπαλατσό, που περίπου αυτήν την εποχή πέρσι, μας βρήκε να ψάχνουμε τη Στάνη που είχαμε ακούσει ότι βρίσκεται μετά το Σκαμνέλι. Μας έδειξε τον δρόμο και, το πιο απίστευτο, αναγνώρισε τον εαυτό του σαν ένα από τα παιδιά σε μια φωτογραφία της μητέρας μου, ντυμένη παραδοσιακά με ασπρόμαυρη στολή για τη φωτογραφία, που βγήκε τον διάστημα που αυτή και ο πατέρας μου θεωρούσαν σαν μια από τις πιο χαρούμενες και σημαντικές μέρες της ζωής τους. Μακάρι να μπορούσαν να μας δουν όλους εδώ μαζί τώρα!

Τα Χαιρετήματα σαρακατσάνικα

Τριμηνιαία Εφημερίδα της Αδελφότητας
των εν Αθήναις Σαρακατσαναίων Ηπείρου
Ζήνωνος 30, 3ος όροφος, Τ.Κ. 10437
τηλ.: 210 5240777, φαξ: 210 5240109
xairetimata@gmail.com www.sarakatsanoi.org
ΑΦΜ 090174764, ΔΟΥ Α' ΑΘΗΝΑΣ
ΚΩΔΙΚΟΣ ΕΝΤΥΠΟΥ: 6242

ΕΚΔΟΤΗΣ: Ο πρόεδρος της Αδελφότητας
Δημήτρης Λ. Τάγκας, 6945150848

ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

Δημήτρης Λ. Τάγκας,

Ηλίας Θ. Κήλης, 6936855718

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Θεόδωρος Γόγοθλος

Παύλος Δ. Κατρός 6946903637,

Βασίλης Η. Σαημάς

Στράτος Γούλας (κοινωνικά) 6972027826,

Τα ευνόγραφα άρθρα εκφράζουν

απόψεις των συντακτών τους

Συνδρομές - ενισχύσεις:

ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ: 130/960391-39

IBAN: GR770110130000013096039139

στα ονόματα: Κάτσανος Δημήτριος-Παύλος Κατρός

EUROBANK-TAXYΔΡΟΜΙΚΟ ΤΑΜΙΕΥΤΗΡΙΟ:

0026 0630 0901060 80012

Αδελφότητα Εν Αθήναις Σαρακατσαναίων Ηπείρου

IBAN GR 230260 63000000 901060 80012

Μη ξεχνάτε όταν καταθέτετε χρήματα να γράφετε το ονοματεπώνυμό σας.

Υπεύθυνος Παραγωγής: Απίρος hora, Πρεβέζης 93, Αθήνα, τηλ: 210 5154920, apiroshora@yahoo.gr

Κώστας Κρυστάλλης, 150 χρόνια από τη γέννησή του

συνέχεια από την 1η σελίδα

Στο αφηγηματικό πεζογράφημά του «Ο Γάμος της στάνης» περιγράφει τα γαμήλια έθιμα στα τσελιγκάτα των Σαρακατσαναίων της Ηπείρου με παράθεση σχετικών τραγουδιών. Είναι η δεύτερη χρονολογικά δημοσιευμένη περιγραφή σαρακατσάνικου γάμου με πολύ αξιόλογα λαογραφικά στοιχεία. Βέβαια τα ονόματα που χρησιμοποιεί είναι φανταστικά, γιατί όπως φαίνεται από το Λεύκωμα Γενεαλογικών Δένδρων των Σαρακατσαναίων της Ηπείρου γάμος μεταξύ Ακριβαίων και Καφαλαίων δεν έγινε την εποχή που γράφεται «ο Γάμος της στάνης».

Στο διήγημά του «Στη στάνη του μπάρμπα μου» περιγράφει επίσης την επίσκεψη του Σαρακατσάνου λήσταρχου Θανάση Μπαλατσού με την ομάδα του σε στάνη στα βουνά της Πίνδου παραθέτοντας και στοιχεία από τη ζωή του λήσταρχου. Ο Θανάσης Μπαλατσός ήταν από τους Σαρακατσάνους της Ηπείρου Καραφεραίους (βλ. Γενεαλογικά Δένδρα).

Στο διήγημα «Αι Τρεις Δρακολίμναι επί των κορυφών της Πίνδου» παρουσιάζει την παράδοση που υπήρχε μεταξύ των Σαρακατσαναίων για τους «δράκους» στη Δρακόλιμνη του Παπίγκου και του Σμόλικα και την μεταξύ

τους μάχη με κούτσουρα και πέτρες. Την ίδια παράδοση κατέγραψε και ο Καθηγητής Γλωσσολογίας από το Πάπυγκο Γ. Αναγνωστόπουλος, λίγα χρόνια αργότερα σε αφήγηση Σαρακατσάνου του χωριού του.

Με την ευκαιρία των 150 χρόνων από τη γέννησή του Κώστα Κρυστάλλη διοργανώθηκε στις 21 Ιουλίου στο Συρράκο, τη γενέτειρά του, πανηγυρικός εορτασμός από το Δήμο Τζουμέρκων με την παρουσία του Προέδρου της Δημοκρατίας. Όπως χαρακτηριστικά τόνισε ο ΠτΔ: «Για ανθρώπους όπως ο Κώστας Κρυστάλλης το μερίδιο αιωνιότητας που ανήκει στον καθένα δεν εξαρτάται ούτε από τον χρόνο ούτε από την ποσότητα. Είναι η ποιότητα και, κυρίως, το παράδειγμα που μας αφήνει». Εκδηλώσεις διοργανώθηκαν επίσης στην Πεντέλη στις 6 Οκτωβρίου, στην Άρτα στις 27 Απριλίου, στη Πρέβεζα 6 και 7 Οκτωβρίου, στην Αθήνα 13 και 14 Οκτωβρίου στο Πολεμικό Μουσείο καθώς και σε άλλες πόλεις.

Τα «Σαρακατσάνικα χαιρετήματα» τιμώντας τη μνήμη του μεγάλου Ηπειρώτη λογοτέχνη αφιερώνουν το φύλλο αυτό της έκδοσης και δημοσιεύουν τον «Γάμο της Στάνης» στις σελίδες 6,7 και το διήγημα «στη στάνη του μπάρμπα μου» στην ηλεκτρονική έκδοση.

Το άρμεγμα

Η σπουδαιότερη καθημερινή δραστηριότητα των Σαρακατσαναίων ήταν το άρμεγμα των ζώων τους, προβάτων και γιδιών. Το γάλα αποτελούσε την κυριότερη πηγή εσόδων. Από αυτό προτίστωσ και δευτερευό-
του Γιώργου Κ. Τσουμάνη ντως από άλλες πηγές όπως το κρέας και τα μαλλιά, προσδοκούσαν να έχουν τα περισσότερα έσοδα στη στάνη τους. Για αυτό έδιναν μεγάλη σημασία στα κοπάδια που αρμέγονταν, στα γαλάρια όπως έλεγαν. Τα κοπάδια αυτά επέλεγαν να βοσκήσουν και στα καλύτερα βοσκοτόπια που είχαν, σε αντίθεση με τα στείρα (στέρφια) των οποίων τα βοσκοτόπια ήταν κατώτερα.

Ο γένος στο σύνολο σχεδόν των προβάτων των Σαρακατσαναίων και των άλλων μετακινούμενων κτηνοτρόφων δεν ήταν ο ίδιος πάντοτε και εξαρτιόνταν από πολλούς και ποικίλους παράγοντες. Τα τελευταία χρόνια της νομαδικής κτηνοτροφίας, κατά κανόνα τα ζώα γεννούσαν το μήνα Νοέμβριο. Έτσι μέχρι τις γιορτές των Χριστουγέννων και της Πρωτοχρονιάς υπήρχε ο απαιτούμενος χρόνος τα αρνιά να μεγαλώσουν και να είναι έτοιμα για πώληση στο εμπόριο. Στις γιορτές αυτές υπήρχε και η μεγαλύτερη κατανάλωση κρέατος κυρίως στα αστικά κέντρα της χώρας. Οι άνθρωποι της υπαίθρου δεν είχαν σχεδόν στο σύνολό τους οικονομική δυνατότητα να αγοράζουν κρέας όπως σήμερα. Δεν έλειπαν βέβαια και κάποια ζώα που γεννούσαν, Φλεβάρη και Μάρτη. Αυτά ήταν τα όψιμα ή αλλιώς «ψιμάδια». Στο κοπάδι αυτό συμπεριλαμβάνονταν οι ζυγούρες και λίγες μεγάλες προβατίνες που αργούσαν για κάποιο λόγο να γεννήσουν. Ήταν αυτές που «σκόνταφταν» κατά τους Σαρακατσαναίους.

Πολύ παλαιότερα, πριν δηλαδή τον πόλεμο του 1940, όταν εξέλειπαν οι κάθε είδους ζωοτροφές και η μοναδική τροφή των ζώων ήταν το φυσικό χορτάρι των λιβαδιών, τα ζώα γεννούσαν και μετά τα Χριστούγεννα. Πολλές φορές η κάθοδος των κοπαδιών προς τα χειμαδιά καθυστέρουσε μέχρις ότου χορταριάσουν τα λιβάδια στον κάμπο.

Η διαδικασία του αρμέγματος άρχιζε με την αποκοπή των αρνιών από τις μάνες τους. Αυτό γίνονταν αφότου ένας μέρος των αρνιών διατεθεί στο εμπόριο και θα πωληθεί και κάποιο άλλο θα μείνει για να ανανεώσει ή και να μεγαλώσει τα κοπάδια. Ελεύθερες πια από τα αρνιά τους οι προβατίνες θα πρέπει να αρμεκτούν μέχρι και το καλοκαίρι.

Το άρμεγμα στους Σαρακατσαναίους, ελλείπει μόνιμων εγκαταστάσεων, γίνονταν στο ύπαιθρο σε πρόχειρες στρούγκες φτιαγμένες με κλαδιά θάμνων. Δεν υπήρχε στεγασμένος χώρος για να προστατεύονται τα ζώα από τις κακές καιρικές συνθήκες, πλην αυτού που κάθονταν οι αρμεκτάδες. Στο χώρο που είχαν τα μαντριά, τα γρέκια όπως αλλιώς τα έλεγαν, ήταν και η στρούγκα. Ο χώρος της ήταν ένας ελλειψοειδής κύκλος τόσος, όσος να χωράει μέσα όλα τα ζώα του κοπαδιού που θα αρμέγονταν. Αποτελούνταν δε από δύο ανοίγματα. Το ένα ήταν αυτό από όπου θα έμπαιναν τα ζώα μέσα, περίπου δύο μέτρα. Το άλλο ακριβώς απεναντί του ήταν εκείνο όπου κάθονταν οι αρμεκτάδες, «το μάτι». Αυτό ήταν πολύ μικρό. Περίπου μισό μέτρο. Τόσο όσο χωράει να περάσει μόνο ένα ζώο. Το άνοιγμα αυτό, το μάτι, ήταν συνήθως σκεπασμένο με άχυρο. Στην έξοδο του κάθονταν οι αρμεκτάδες. Κάθε ζώο που περνούσε πιάνονταν από το πίσω πόδι και ακινητοποιούνταν. Στη συνέχεια ο αρμεκτής με το ένα του χέρι έπιανε το μαστό του ζώου ψηλά τη βάση του και με το άλλο έσφιγγε τις ρόγες του για να βγάλει το γάλα.

Οι αρμεκτάδες ήταν συνήθως καθιστοί πάνω σε πέτρες, δεκαπέντε το πολύ εκατοστά ύψος. Στρουγκολίθια τις έλεγαν. Πολλές φορές πάνω στο στρουγκολίθι έβαζαν και μέρος της κάπας τους για να κάθονται πιο άνετα. Δεξιά και αριστερά του ματιού κάθονταν από ένας αρμεκτής. Το άνοιγμα το έκλειναν, γυρίζοντας τα γόνατά τους πλάγια. Έτσι το γόνατο του ενός ενώνονταν με αυτό του άλλου και έκλειναν το πέρασμα. Όταν έπρεπε να περάσει κάποιο ζώο, μετακινούσαν λίγο το γόνατό τους, για να αφήσουν χώρο στο ζώο να περάσει.

Όταν τα κοπάδια ήταν μεγάλα, στη στρούγκα κάθονταν περισσότεροι από δύο αρμεκτάδες. Δύο ακόμα ή και τέσσερις παράπλευρα των δύο κεντρικών. Έτσι ένα ζώο που περνούσε το άνοιγμα της στρούγκας, πιάνονταν από τον πρώτο ο οποίος το έδινε σε αυτόν που

ήταν δίπλα του. Αυτός με τη σειρά του στον παραδίπλα του. Βέβαια πάντα την περισσότερη δουλειά την έκαναν οι δύο κεντρικοί αρμεκτάδες. Αυτοί αρμεγαν και έδιναν και στους άλλους. Δεν έλειπαν και οι στρούγκες με δύο μάτια. Στην περίπτωση αυτή οι κεντρικοί αρμεκτάδες ήταν τέσσερις. Τους καλοκαιρινούς μήνες όπου τα κοπάδια έβγαίναν στα βουνά, έσμιγαν δύο και τρία μικρά κοπάδια σε ένα, το άρμεγμα γίνονταν σε μεγαλύτερες στρούγκες με περισσότερα από ένα μάτι. Στα βουνά που ήταν «σπανά», χωρίς δηλαδή δέντρα και θάμνους, οι στρούγκες ήταν φτιαγμένες υποχρεωτικά από μεγάλες ακανόνιστες πέτρες που είχε στα βοσκοτόπια.

Ο χώρος όπου επιλέγονταν να γίνει η στρούγκα έπρεπε να είναι στραγγιστός. Να μην λιμνάζουν νερά και λασπώνει. Να έχει μικρή κλίση και το μάτι της στρούγκας να είναι στο ανηφορικό σημείο. Τούτο είχε τη σημασία του για να μην παρασέρνονται εύκολα οι αρμεκτάδες από τα ζώα, όταν αυτά στριμώχνονταν στη στρούγκα για να αρμεκτούν και ασκούσαν πίεση. Το δικό του ρόλο έπαιζε και ο βαρετάρος. Μπορούσε να ήταν ένας έμπειρος τσομπάνος, μια γυναίκα ή και ένα παιδί όταν οι ανάγκες το απαιτούσαν. Το άτομο δηλαδή που με την κλίτσα του χτυπάει τα ζώα στο κορμί τους και να ωθεί προς το άνοιγμα της στρούγκας.

Τα περισσότερα ζώα είναι αλήθεια ασκούσαν και περνούσαν στο μάτι της στρούγκας χωρίς ιδιαίτερο κόπο. Δεν έλειπαν όμως και αυτά που πάντα δυσκόλευαν τον βαρετάρο στο πέρασμά τους. Από τη δική μου εμπειρία, θυμάμαι τις προβατίνες που περνούσαν πάντα πρώτες και χωρίς κόπο και κάποιες άλλες να παραμένουν πάντα στο τέλος. Ακόμα θυμάμαι και εκείνες που προσπαθούσαν να ξεφύγουν, εκμεταλλευόμενες κάποιο ελεύθερο χώρο πηδώντας από το φράχτη της στρούγκας. Αξιοσημείωτο ήταν και το γεγονός ότι σχεδόν πάντα τα πρόβατα πήγαιναν στην ίδια θέση της στρούγκας. Έτσι ο έμπειρος και παρατηρητικός βοσκός έβρισκε και το ζώο που ήθελε, ψάχνοντας με το μάτι του τη θέση της στρούγκας που συνήθως αυτό πήγαινε. Κατά τη έξοδό τους τα ζώα από τη στρούγκα και αφού αρμέγονταν, συνήθιζαν να περιμένουν μέχρι που να τελειώσει το άρμεγμα όλου του κοπαδιού.

Το άρμεγμα γίνονταν τρεις φορές την ημέρα. Πρώι, μετά το μεσημέρι και αργά το βράδυ κοντά στα μεσάνυχτα. Αυτό για τους τρεις ή και τέσσερις πρώτους μήνες. Όταν τα ζώα για κάποιο λόγο δεν αρμεκτούν στην ώρα τους «καίγονται». Χάνουν δηλαδή το γάλα τους και στερεύουν. Για αυτό μέριμνα των κτηνοτρόφων ήταν κανένα να μην μείνει ανάρμεκτο. Αργότερα όπου η απόδοση του ζώου σε γάλα ήταν μικρότερη γίνονταν δύο φορές την ημέρα. Πρώι και απόγευμα. Τέλος το καλοκαίρι περιοριζόνταν στη μια φορά την ημέρα. Στο τέλος Ιουλίου αρχές Αυγούστου το άρμεγμα περιοριζόνταν μια φορά στις τρεις ημέρες. Η ποιότητα του γάλακτος αυτού δεν ήταν καλή και για αυτό δεν το χρησιμοποιούσαν καθόλου και το έχυναν. Ήταν η εποχή όπου τα ζώα ήταν στους πρώτους μήνες της νέας εγκυμοσύνης τους.

Το γάλα συγκεντρώνονταν μέσα σε πλατιά δοχεία, μεταλλικά ή και παλαιότερα ξύλινα, τα καρδάρια. Στη συνέχεια αφού στραγγίζονταν περνώντας μέσα από υφασμάτινα βαμβακερά πανιά με αραιή πλέξη, ρίχνονταν σε δοχεία τα οποία φορτώνονταν στα ζώα και μεταφέρονταν στα τυροκομεία (μπατζαριά). Στις περιπτώσεις όπου το γάλα τυροκομούνταν από τους ίδιους στη στάνη, πήζονταν μέσα σε μεγάλα καζάνια και στη συνέχεια τοποθετούνταν στις μάλινες τσαντήλες. Αφού έφευγε το τυρόγαλο, το τυρί κόβονταν σε μικρότερα κομμάτια και τοποθετούνται σε δοχεία μεταλλικά,

έως ότου ωριμάσει.

Η διαδικασία του αρμέγματος δεν ήταν καθόλου εύκολη υπόθεση. Απαιτούσε νέους ανθρώπους, δυνατούς και καλά ασκημένους στην τέχνη του αρμέγματος. Ο καλός αρμεκτής έπρεπε να έχει τεράστια υπομονή να κρατάει δυνατά το μαστό της προβατίνας στη βάση του και να τραβάει τις θηλές με προσοχή, έτσι ώστε να μην τραυματίζει το ζώο με τα νύχια του και να μην το πονάει. Τα ζώα τραβούν τον αρμεκτή προς τα εμπρός για θέλουν να φύγουν. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα οι αρμεκτάδες να καταβάλουν μεγάλο κόπο να συγκρατήσουν τα ζώα. Ιδίως κατά τις πρώτες ημέρες που άρχιζε το άρμεγμα η κούραση ήταν μεγάλη. Στη συνέχεια όμως τα ζώα συνήθιζαν και ημερεύαν κατά τη διαδικασία αυτή. Για αυτό θυμάμαι τους πιο ευέξαπτους και νευρικούς τσομπαναραίους να φωνάζουν και να βρίζουν στη στρούγκα με πολλές ατίθασες προβατίνες. Δεν έλειπαν και εκείνες που ρίσκαρον και πηδούσαν πάνω από τα κεφάλια των αρμεκτάδων έξω από τη στρούγκα.

Αξία έχει να επισημάνουμε και για το άρμεγμα στη στράτα κατά την άνοδο των κοπαδιών στα βουνά την Άνοιξη. Τα ζώα μαζεύονται σε κάποιο φυσικό στενό πέρασμα, ή ανάμεσα σε δύο τέντες. Όλοι οι άνθρωποι της στάνης βοηθούν να τα περιορίσουν, ώστε να περάσουν από τους αρμεκτάδες. Το γάλα πήζεται αμέσως και γίνεται τυρί. Θα πρέπει γρήγορα να πωληθεί στα κοντινά χωριά, γιατί τα κοπάδια θα φύγουν για τον επόμενο σταθμό (κονάκι).

Όπως συμβαίνει σε όλες τις δουλειές, έτσι και στο άρμεγμα δεν είχαν όλοι την ίδια απόδοση. Σε κάθε στάνη κάποιοι άνδρες ήταν περισσότερο επιδέξιοι, ξεχώριζαν για το γρήγορο και καλό άρμεγμα, βοηθούμενοι και από το σωματότυπό τους. Δεν έλειπαν και οι γυναίκες που σε πολλές περιπτώσεις διακρίνονταν για την απόδοσή τους στο άρμεγμα. Στους Σαρακατσαναίους οι γυναίκες αρμεγαν κατά κανόνα τα γίδια. Η καθημερινή άσκηση ωστόσο πάντα είχε την αξία της. Αναφορικά με το χρόνο του αρμέγματος, ένα κοπάδι διακοσίων προβάτων ήθελε κοντά στη μια ώρα για να αρμεκτεί από δύο καλούς αρμεκτάδες.

Στη στρούγκα οι τσομπαναραίοι είχαν την ευκαιρία να μαθαίνουν τις συνήθειές των ζώων και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους. Περνώντας αυτά από τα χέρια τους, τρεις φορές την ημέρα, γνώριζαν ποια τραβάνε περισσότερο στο άρμεγμα, ποιών οι μαστοί είναι μακρύτεροι, μαλακότεροι και αρμέγονται καλύτερα, ποια έχουν σφιχτούς μαστούς και δυσκολεύουν. Ακόμα και από το σχήμα των μαστών τα ξεχώριζαν σε κατηγορίες. Οι προβατίνες με το τις μικρές θηλές στο μαστό ονομάζονταν τσιμπουροβίτζες, αυτές που είχαν μεγαλύτερες καλαμοβίτζες, όσων οι μαστοί είχαν σχήμα περισσότερο προς το στρογγυλό σακουλομάσταρες.

Επίσης η στρούγκα αποτελούσε και τον χώρο αξιολόγησης των ζώων, όπου οι έμπειροι αρμεκτάδες έβλεπαν και την απόδοσή τους σε γάλα. Ποια από αυτά είχαν γάλα σε μακρά διάρκεια και ποια στέρφευαν γρήγορα. Τις προβατίνες που έχαναν γρήγορα το γάλα τις έλεγαν ξεροτσάγκαδες. Με τη διαφορά ότι οι ξεροτσάγκαδες μπορεί να μην είχαν πολύ γάλα και σε μεγάλη διάρκεια, απεναντίας όμως έφτιαχναν καλά αρνιά, μεγάλωναν δηλαδή καλύτερα τα αρνιά τους. Είχαν μεν λίγο γάλα αλλά ποιοτικά καλό. Θυμάμαι στη δική μας στάνη, όταν την Άνοιξη, όπου γίνονταν η διαλογή των ζώων που θα πουληθούν στο χασάπη τον πατέρα μου να λέει: «Ας την αφήσουμε την τάδε προβατίνα. Μπορεί να είναι ξεροτσάγαδη αλλά «φτιαχνει» τα αρνιά». Ακόμα στη στρούγκα ξεχώριζαν και οι μονοβίτζες. Αυτές δηλαδή που είχαν γάλα από τον ένα μαστό. Αυτές οι δύο κατηγορίες μαζί με τις ηλικιωμένες (παλιές) ήταν και εκείνες θα πουλιόνταν την Άνοιξη στο χασάπη.

Μια άλλη κατηγορία προβάτων αποτελούσαν και οι κακοάρμεκτες. Αυτές δηλαδή που για κάποιο λόγο δεν αρμέγονταν καλά. Είτε γιατί είχαν σφιχτό μαστό και το γάλα έβγαине με δυσκολία, είτε γιατί δεν στέκονταν να αρμεκτούν, τραβούσαν τον αρμεκτή και κλωτσούσαν. Ειδική κατηγορία στο κοπάδι, πολύ σπάνια είναι αλήθεια, αποτελούσαν και οι μαρμάρες. Αυτές που δεν γεννούσαν. Αν τύχαινε σε κάποιες περιπτώσεις να είναι και μεγαλόσωμες προβατίνες τις κρατούσαν στο κοπάδι, μόνο και μόνο για να το ομορφαίνουν με την κορμοστασιά τους, βάζοντάς τους και κουδούνι στο λαιμό.

Η απόδοση των ζώων σε γάλα έχει να κάνει με πολλούς και ποικίλους παράγοντες. Πρώτος και καλύτερος η διατροφή τους. Πρόβατα καλά ταϊσμένα σίγουρα αποδίδουν περισσότερο. Για αυτό κύρια μέριμνα των κτηνοτρόφων ήταν και η εξεύρεση καλών λιβαδιών χειμώνα, καλοκαίρι. Αυτό ωστόσο δεν ήταν καθόλου εύκολο.

Αντάμωμα Σαρακατσαναίων της Βουλγαρίας

Στις 25/8/2018 πραγματοποιήθηκε το αντάμωμα των Σαρακατσαναίων της Βουλγαρίας στην πόλη Σλίβεν.

του Παύλου Κατρή

Η Αδελφότητά μας εκπροσωπήθηκε από τον ταμία της, Παύλο Κατρή, ο οποίος συνοδεύεται από τον αδελφό του Γιώργο και τον κουνιάδο του Γιώργο Γόγολο, τραγουδιστή, που προσφέρθηκε να τραγουδήσει στις εκδηλώσεις του ανταμώματος. Τα έξοδα της μετάβασης τους καλύφθηκαν από τους ίδιους.

Έδρα της Ομοσπονδίας

Στην επίσκεψη αυτή, η Αδελφότητά μας προσέφερε στην Ομοσπονδία Συλλόγων Σαρακατσαναίων της Βουλγαρίας μία σειρά από τις εκδόσεις βιβλίων και λευκωμάτων που εξέδωσε κατά καιρούς και είχαν σχέση με την Σαρακατσάνικη παράδοση.

Οι εκδηλώσεις του ανταμώματος έγιναν στο βουνό Καραντίλα πάνω από την πόλη Σλίβεν, σε ένα υπέροχο οροπέδιο, που παλιά αποτελούσε τόπο στάνης, καλυβίων τσελιγκάτου. Η όλη εκδήλωση είχε μεγάλη επιτυχία. Συμμετείχαν από την Ελλάδα το χορευτικό του Συλλόγου Σαρακατσαναίων Σερρών καθώς και πολλά χορευτικά από τοπικούς συλλόγους Σαρακατσαναίων διαφόρων περιοχών. Παρευρέθηκαν πέραν από τους εκπροσώπους των τοπικών αρχών, ο πρέσβης της Ελλάδας στη Βουλγαρία και πολλοί Σαρακατσαναίοι που ήλθαν από την Ελλάδα.

Μαζί μας από την ώρα που φθάσαμε στο Σλίβεν ήταν ο Κώστας Κίτσος, 84 ετών, κάτοικος Σλίβεν. Τον Κώστα τον γνώριζα εδώ και 15 χρόνια, τηλεφωνικώς. Ήταν ο άνθρωπος που μου έδωσε πάρα πολλά στοιχεία για τη ζωή των Σαρακατσαναίων στη Βουλγαρία. Είχε ζήσει τον νομαδισμό μέχρι το 1958, όταν το κράτος της Βουλγαρίας τους δήμευσε τα κοπάδια τους. Του ζήτησα να μας πει λίγα λόγια από τις πρώτες εφιαλτικές στιγμές του σημαντικού αυτού γεγονότος, που για αυτούς άλλαξε μια ζωή αιώνων.

«Ήταν 10 του Μάρτη, το έτος 1958, όταν ήλθε εκείνο το πρωί η αστυνομία της Βουλγαρίας και μας "έκλεισαν

τα μαντριά", δεν μας άφ'καν να σκαρίσουμε τα πρότα μας. Ακούγαμε ότι κάτι τέτοιο θα γίνονταν, αλλά δεν θέλαμε να το πιστέψουμε. Όσοι άντρες τσομπαναράι προσπάθησαν τότε να αντιδράσουν τους ψόφησαν στο ξύλο οι αστυνομικοί. Μη ρωτάς τι έγινε στα Καλύβια, χαλασμός παιδιά, γυναίκες έκλεγαν και μοιρολογούσαν γι' αυτό που τους βρήκε.»

Πιθανόν και να καταριόταν θα πρόσθετα εγώ, γιατί οι νομάδες Σαρακατσαναίοι, σε όλα τα κράτη που ζούσαν, υπήρξαν απόκληροι τελείως των ευεργημάτων

της πολιτείας. Για όλες τις υπηρεσίες που τους παρείχε, αν τους παρείχε το κράτος, πληρώνονταν από τους Σαρακατσάνους. Δεν χρώσταγαν τίποτε στους Βούλγαρους, για να τους πάρουν τα πρότα.

«Τη χρονιά εκείνη ξεχειμάζαμε στη Μαυροθαλασσιά, κοντά στο Μπουργκάζ. Όταν μας βρήκε το κακό μείναμε στη λάκα, γιατί μαζί με τα πρότα, μας πήραν και τα άλογα και δεν μπορούσαμε να κινηθούμε. Αποφασίσαμε να γυρίσουμε στο Σλίβεν. Για να φθάσουμε εκεί ταλαιπωρηθήκαμε πολύ. Στήσαμε τις τέντες για να μείνουμε ως το καλοκαίρι. Από τότε άρχισε για μας η σκλαβιά, μέχρι το 1990 που άνοιξαν τα σύνορα.

Τα μαγκούφια τα πρότα μας τάδωκαν οι Βούλγαροι να τα φλάξουν οι γύφτοι, μετά από λίγα χρόνια χάθηκαν τα κοπάδια μας, τι ήξεραν από πρότα οι γύφτοι;»

Και τώρα μπαρμπα Κώστα, κλείνοντας, θα μας πεις κι ένα τραγούδι απ' τα παλιά.

Λάμπη μ'τι τρώνε τα σκυλιά, τι τρώει η μαύρη σκύλα
μα κ'είν' αρκούδι απ' το βουνό, Λάμπη μ'μα κ'είνι κλέφτης
- Κλέφτης Χασιώτης ροβολάν, από το Καλαμάρι
πάει στο θώμα το μαντρί, στο θώμα τα καλύβια.
Τούρκοι νομάζονταν μπροστά, να ξεγελάν τους Βλάχους
- Μας έστειλε μπουλούπασιας, με ένα κομμάτι γράμμα
- Εμείς γράμμα δεν ξέρουμε, κανείς να το διαβάσει
Ξέρει το τσελιγκούπουλο, ξέρει και το διαβάζει
το γέλασαν, το πλάνεψαν, κι το τουρκοπαιδεύουν
- Ποσάν παιδί μ' τα πρόβια, ποσάν παιδί μ' τα γίδια
- Εννιά χιλιάδες πρόβια και τέσσερις τα γίδια
- Ποσάν παιδί μ' τα άσπρα σας, ποσάν και τα φλουριά σας
- Εμείς ασπρά δεν έχουμε, φλουριά και καραγρόσια
τ' ασπρά τα τρων τα πρόβια και τα φλουριά τα γίδια.

Πρόκειται για ένα τραγούδι της παρέας, καθιστικό. Τραγούδι που μεταφέρει η καθαρή, κλειστή κοινωνία των Σαρακατσαναίων από τα χρόνια της Τουρκοκρατίας.

Ευχαριστούμε τον Πρόεδρο Κώστα Μπαλέστραβο και τα μέλη του Δ.Σ. της Ομοσπονδίας για την φιλοξενία, καθώς και τον συνοδό μας, Κώστα Κίτσο και την οικογένειά του. Το ταξίδι αυτό είναι από τις περιπτώσεις που φεύγεις και θέλεις πάρα πολύ να ξαναπάς.

Ο μπαρμπα Κώστας τραγουδά και ο πρόεδρος ακουμπάειται...

λο σε παλαιότερες εποχές όπου η κτηνοτροφία ήταν μεγάλη, τα βοσκοτόπια περιορισμένα και μάλιστα όταν οι ζωτροφές δεν υπήρχαν. Άλλος σπουδαίος παράγοντας ήταν οι καιρικές συνθήκες. Σε περιπτώσεις όπου ήταν ανομβρία και κρύο και τα χόρτα στα λιβάδια λίγα, τότε η απόδοση των ζώων σε γάλα ήταν πολύ μικρή. Η ετήσια παραγωγή γάλακτος ανά ζώο στα χειμαδιά δεν περνούσε στην καλύτερη των περιπτώσεων τα εξήντα κιλά. Στις περισσότερες χρονιές κυμαίνονταν κοντά στα σαράντα κιλά γάλα ανά πρόβατο. Κάτι που σήμερα σίγουρα φαίνεται παράξενο στους κτηνοτρόφους όπου η παραγωγή ετησίως ξεπερνά τα διακόσια κιλά γάλα για κάθε πρόβατο. Ας αναλογιστούμε όμως και τις ράτσες των προβάτων της εποχής εκείνης. Τα πρόβια που μετακινούνταν και είχαν την δυνατότητα να ανεβαίνουν στα κατοράχαλα και απόκρημνα βουνά, ήταν στο σύνολό τους μικρόσωμα και ανθεκτικά. Το βάρος τους δεν ξεπερνούσε τα τριάντα πέντε κιλά. Η απόδοσή τους σε γάλα μπορούσε να μην είναι μεγάλη σε ποσότητα, αδιαμφισβήτητη όμως υπερέχει σε ποιότητα.

Έτσι το άρμεγμα στις εποχές της νομαδικής κτηνοτροφίας, αποτελούσε το κύριο μέλημα των κτηνοτρό-

φων. Από την καλή απόδοση των ζώων σε γάλα εξαρτιόνταν κατά κύριο λόγο το ετήσιο εισόδημα της στάνης. Σε κάθε περίπτωση ήταν σε συνδυασμό με απρόβλεπτους παράγοντες όπως τα καλά βοσκοτόπια και

πρωτίστως οι καιρικές συνθήκες. Ο καλός τσέλιγκας θα έπρεπε να προβλέψει έγκαιρα τουλάχιστον την καλή επιλογή ενός χειμερινού βοσκοτόπου για να ελπίζει η χρονιά να πάει καλά. Απρόβλεπτοι όμως παράγοντες, όπως η κακοκαιρία, η ανομβρία, οι αρρώστιες των ζώων, έφταναν, όχι μόνο να περιορίσουν την απόδοση των ζώων σε γάλα, αλλά ενίοτε να αποδεκατίσουν το αριθμό των ζώων και να «καλάσουν» τη στάνη.

Σήμερα όλα αυτά έχουν αλλάξει ριζικά. Η νομαδική κτηνοτροφία σχεδόν εξέλιπε. Οι κτηνοτρόφοι δεν προσδοκούν πια στην παραγωγή γάλακτος μόνο από το φυσικό χορτάρι και τις καλές καιρικές συνθήκες. Στηρίζονται πρωτίστως στις ζωτροφές, στις καλλιέργειες των χωραφιών και τη σπορά λειμώνων, στις ποικιλίες των προβάτων, στους εμβολιασμούς, στην στήριξη από τις κτηνιατρικές υπηρεσίες. Το άρμεγμα γίνεται πια με αρμεκτικές μηχανές. Η απόδοση των ζώων σε γάλα είναι σε μεγάλο βαθμό ελεγχόμενη και επαφίεται στην καλή φροντίδα των ζώων από τους κτηνοτρόφους. Ωστόσο και σήμερα το γάλα αποτελεί την κύρια πηγή εισόδων των κτηνοτρόφων που εκτρέφουν πρόβια.

"Ο Γάμος της Στάνης" - Κώστας Κρυστάλλης

«... ἐκ τῆς φυλῆς τῶν Σαρακατσαναίων, οἵτινες σκηνῖται ὄντες,

διέρχονται μετὰ τῶν ποιμνίων καὶ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν, τὸν μὲν χειμῶνα εἰς τὰς πεδιάδας, τὸ δὲ θέρος εἰς τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων μας»

Ἐπιστρέφοντες ἐκ κυνηγεσίου ἀπὸ τὰ δάση τῶν Ἀσπραγγέλων εἰς Ἰωάννινα διὰ Λυκοτριχίου, κατηρχόμεθα τὴν φάραγγα τῆς Μονῆς ταύτης νύκτα, διότι εἰχομεν κινήσει μὲν περὶ τὴν μεσημβρίαν, ὑπολογίζοντες νὰ φθάσωμεν, ἐν ἀνέσει ὁδοιποροῦντες, κατὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου εἰς Ἰωάννινα, ἀλλ' ὑπὸ βροχῆς ραγδαίας καὶ αἰφνιδίας, ἐκ τῶν συνήθως ἐκείνων μεταμεσημβρινῶν τῶν τελευταίων ἡμερῶν τοῦ θέρους, καταληφθέντες περὶ τὴν Βρύσιν τοῦ Πασᾶ, ἠμποδίσθημεν ἐκεῖ ἀκίνητοι, μέχρι τῆς ἐσπέρας. Ἡ νύξ ἀσέλγνος μὲ οὐρανὸν κεκαλυμμένον ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἀπὸ νέφη, ἤρχισε νὰ ἐξαπλοῦται σκοτεινότης, ἡ δὲ φάραξ, ἦν κατηρχόμεθα δι' ἀτραποῦ ἀνομαλωτάτης καὶ πολλαχοῦ ὑπὸ τῶν ρευμάτων παρεσυρμένης, ἦτο βαθυτάτη καὶ κατάκρημος. Ἐβαινομεν κατεσπυεσμένως καὶ σιωπηλοί, κατεχόμενοι ὑπὸ πανικοῦ. Ἀλλ' αἰφνης μακρυνὸς ἦχος φλογέρας, ἐπέχυσεν ἡρεμίαν τινὰ εἰς τὴν μελαγχολοῦσαν ψυχὴν μας. Ὁ ἦχος ἤρχετο ἀπὸ τὴν κορυφὴν, πολὺ ὑψηλὰ ἦτο δὲ τὸσον γλυκὺς καὶ μαλακτικὸς, ὥστε μᾶς ἐφάνη, ὅτι φωνὴ οὐράνια κατήρχετο, ἵνα μᾶς παραμυθῆσθαι. Τίς οἶδε ποῖος βοσκὸς ἐνεθυμήθη τότε τὸν ἀθάνατον Κατσαντώνην καὶ ἠθέλησε διὰ τοῦ τραγουδιοῦ του νὰ μνημονεύσῃ τὰ ὑπεράνθρωπα ἀνδραγαθήματά του.

Κι ἀγέρας, δένδρα καὶ νερὰ μένουνε, λησμονιῶνται, κατὰ τὸν ποιητὴν,

Καὶ στέκουν γι' ἀκουρμένοντι γιὰ τὸν παλιὸ τους φίλο
Λες κι ἔπιανε παράπονο τὴ νεῖονυμφη τὴν πλάση,
Π' ἀκούει τὸ μνημόσυνο τοῦ φοβεροῦ τοῦ κλέφτη.

Τὸ τραγοῦδι ἔπαυσε καὶ οἱ γλυκεῖς τῆς φλογέρας ἦχοι ἐσβέσθησαν εἰς τὸν αἰθέρα, ὡς ἀστέρης διάττοντες. Ὅτε δέ, λησμονημένοι καὶ ἡμεῖς ἐκ τοῦ ἄσματος, ἐφέρομεν τὸ βλέμμα πέριξ ἡμῶν, εἶδομεν ὅτι εὐρισκόμεθα εἰς φοβερὸν σκότος. Ἡ νύξ εἶχεν ἐπέλθει πλέον. Καὶ ὁμως εἰχομεν νὰ διατρέξωμεν εἰς τὸ σκότος αὐτῆς δρόμον μιᾶς περίπου ὥρας ἀκόμη, μέχρι τοῦ Λυκοτριχίου. Ἡ ἡρεμία ἐφυγαδέυθη πάλιν ἐκ τοῦ στήθους μας, ὑπὸ τὸ μαστίγιον τοῦ φόβου, ὅστις ὀλονεν ἐπετείνεται. Αἰφνης δέ, ὡς νὰ μὴ ἤρκει εἰς ἡμᾶς τοῦτο μόνον, ἀλλεπάλληλοι βαρεῖς πυροβολισμοὶ ἀπὸ τὸ βάθος τῆς φάραγγος ἀκουσθέντες, μᾶς ἐπάγωσαν ἐπὶ πλέον τὸ αἶμα.

- Κλέφταις, σκυλιά! ἠδυνήθη μόλις εἰς ἐξ ἡμῶν νὰ ὑποτονθορίση.

Καὶ ἐμείναμεν ὅλοι εἰς τὸν τόπον, ἄφωνοι πλέον, τρέμοντες ἐκ τοῦ φόβου. Δὲν ἦτο διόλου ἀξιομίμητος ὁ περὶ ληστῶν φόβος ἡμῶν. Ἀπὸ τῶν παλαιότερων χρόνων τὰ μέρη ἐκεῖνα ἦσαν κρησφύγετα ληστῶν. Σήμερον δέ, ὅτε τοσαύτην ἐλευθερίαν καὶ θρασύτητα ἀνέλαβεν ἡ ληστεία ἐν Ἠπειρῷ, φόβος εἶναι καὶ ὀλίγον ἔξω τῶν Ἰωαννίνων νὰ ἐξέλθῃ τις, ἀφοῦ καὶ ἐκεῖθεν καὶ ἐκ μέσης πολλακίς ἀγορᾶς ἐτόλμησαν οἱ λησταὶ νὰ ἀρπάσωσιν αἰχμαλώτους. Δὲν ἠδυνάμεθα δὲ νὰ καθυσπχάσωμεν καὶ τοὺς σκύλους μας, οἵτινες ἀκούσαντες τοὺς πυροβολισμοὺς, ὥρμησαν νὰ σπεύσωσι πρὸς τὰ κάτω, ἀλλὰ παρημποδίζοντο καταναγκαστικῶς ὑφ' ἡμῶν. Ἦναγκάσθημεν δὲ νὰ φιμώσωμεν καὶ τὰ στόματα αὐτῶν, ἵνα μὴ γαυγίζωσιν ἐκ τῆς στεναχωρίας των. Μετὰ τινὰ σιγὴν, ἐφάνη εἰς ἐμέ, ὅτι ἤκουον ἀπήχησιν ἀσμάτων, ἐν τῷ βάθει τῆς φάραγγος.

- Σοῦ κάμουν τ' αὐτιά, μοὶ εἶπε τις.

- Ὅχι, ἀκούω κι ἐγώ, εἶπεν ἄλλος, μιὰ βοή! μὰ θᾶναι τὸ νερὸ τοῦ λαγκαδιοῦ.

- Ἐγὼ λέω, ἐμπρόσθεσεν ὁ δειλότερος, πῶς θ' ἄμπλεξαν οἱ κλέφταις μὲ καμμιὰ π α γ ἄ ν α καὶ θάσπησαν ντουφέκι. Κι ἐπειδὴ αὐτοὶ ἔχουν κοῦτὶ νὰ φωνάζουν, στὸν πόλεμο, ταῖς φωναῖς τους μᾶς ταῖς φέρνει τὸ βάθος τοῦ λαγκαδιοῦ σὰν βοή!

- Ἄν ἦταν πόλεμος, τὸν διέκοψα ἐγώ, θ' ἀκούγαμε κι ἄλλη παταριά. Ἐμείναμεν οὕτως ἐν σιγῇ ἐπὶ τινὰ ὥραν ἐκεῖ, οὐδὲν πλέον ἀκούοντες ἢ ἀπὸ σιγμῆς εἰς σιγμὴν τὴν ἀπήχησιν, περὶ ἧς εἶχον εἶπει.

- Πᾶμε παρακάτου, ἀδερφέ, νὰ ἰδοῦμε τί γίνεται, γιατί δὲν ἀκούσαμε κι ἄλλη παταριά; ἐπανελάβον. Τινὲς ἐδίσταζον νὰ προχωρήσωμεν, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποκύψωσιν εἰς τὴν ἀπόφασιν τῆς πλειοψηφίας.

- Ἐγὼ λέω ν' ἀλλάξωμε δρόμο, εἶπε τις τῶν δισταζόντων, μὴ βροῦμε κ' ἄνα μελιᾶ.

- Ὅχι εἶπον ἐγώ, τὸ ἴδιο τὸ μονοπάτι νὰ πᾶμε.

Κώστας Κρυστάλλης

πολλὰς ἐγὼ ἀνὰ τὰς φάραγγας τῆς Πίνδου, ἐφ' ἧς ἐγεννήθη, ὥστε καὶ ἂν ἔτι δὲν ἦμν ἐντελῶς συνειθισμένος εἰς αὐτάς, εἶχον ὁμως περισσότερον ἀπ' αὐτοὺς θάρρος. Διὰ τοῦτο ἐπροχώρουν πεντήκοντα σχεδὸν βήματα πρὸ αὐτῶν. Οὕτως ἔφθασα ταχύτερον ἐπὶ τινος ὑψώματος, ἀφ' οὗ ὀλίγος πλέον κατήφορος μᾶς ὑπελείπετο. Ἐκεῖθεν ἀπεκαλύφθη πρὸ ἐμοῦ, ἡ ἐν τῷ βυθῷ τῆς φάραγγος κοιλάς. Τὸ δὲ θέαμα ἦτο τόσο ἐκπληκτικόν, ὅσον καὶ εὐχάριστον. Διότι εἶδον ἀνὰ τὰς ἄκρας τῆς κοιλάδος ὄλης πυρὰς λαμπούσας καὶ ἦκουσα καθαρῶς πλέον ἦχους ἀσμάτων, εἰς οὓς προσετίθεντο ἐδῶ καὶ ἐκεῖ διακεκομμένα βραχνὰ ὑλακαὶ μανδροσκύλων, οἵτινες μοὶ ἐδῆλωσαν, ὅτι εὐρισκόμεθα πλησίον στάνης. Ἀληθῶς δ' εἶπεῖν, ἄνευ τῶν σκύλων ἠθέλῃ τις ἐκλάβῃ τὸ θέαμα ὡς πανήγυριν τῶν δαιμόνων τοῦ λαγκαδιοῦ, ἐὰν ἐπίστευεν εἰς τὰς δεισιδαιμονίας τοῦ Λαοῦ. Στραφεὶς τότε πρὸς τοὺς πλησιάζοντας συντρόφους του, ἐκάγχασα:

- Δὲ σᾶς ἔλεγα ἄν δὲν εἶναι κλέφταις; Δὲν ἀκούτε καθαρά, καθαρά τὰ τραγοῦδια; Ἰδέστε καὶ ταῖς φωτιαῖς, ἀκούστε καὶ τὰ μανδρόσκυλα.

- Μῶρ' ὦ πέσαμε σὲ στάνη, εἶπε τις.

- Μοῦ φαίνεται ποῦναι ἡ στάνη τ' Ἀκρίβου, εἶπον ἐγώ. Ἄν εἶναι αὐτός, καλὰ θὰ τὰ περάσουμε κι' ἐδῶ νὰ κάτσουμε ἀπόψε.

- Π' ἄς πᾶμε, εἶπεν ἄλλος.

Ὁ Ἀκρίβος εἶναι τσέλιγγας, ἀρχηγὸς στάνης, πατριὰς δηλαδὴ ποιμενικῆς ἐκ τῆς φυλῆς τῶν Σαρακατσαναίων, οἵτινες σκηνῖται ὄντες, διέρχονται μετὰ τῶν ποιμνίων καὶ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν τὸν μὲν χειμῶνα εἰς τὰς πεδιάδας, τὸ δὲ θέρος εἰς τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων μας. Ἐν Ἠπειρῷ μετὰ ἄλλων ἀκούεται καὶ ἡ στάνη τοῦ Ἀκρίβου, ἐκλέγοντος πάντοτε πρὸς παραχείμασιν τὰς πεδιάδας τῆς Πρεβέζης καὶ διὰ τὸ θέρος βουνὸν τῶν Ἰωαννίνων. Ἐννοεῖται, ὅτι ἅμα ἐφθάσαμε εἰς τὰς καλύβας τῆς στάνης μᾶς ὑπεδέχθησαν πρῶτοι-πρῶτοι οἱ σκύλοι, ὅχι τόσο φιλοφρόνως βεβαίως, ἂν δὲν ἤρχοντο εἰς ὑπεράσπισίν μας ἀπὸ τὰ παιδιὰ τῆς στάνης. Οὗτοι μᾶς ὠδήγησαν εἰς τὴν καλύβην τοῦ Ἀκρίβου, ἦν ἐζητήσαμεν, ἀφοῦ κατὰ πρῶτον ἐμάθομεν, ὅτι ἰδική του ἦτο ἡ στάνη. Ἐνταῦθα μᾶς ὑπεδέχθη φιλοφρονέστατα ὁ ἴδιος ὁ Ἀκρίβος. Ὁ τσέλιγγας οὗτος ἦτο ὑψηλὸς καὶ σωματώδης ἀνὴρ, ἀθλητικώτατος μὲ παχείας κνήμας, ροδαλὸν πρόσωπον καὶ φωσφορίζοντας ἐρυθροκύανους ὀφθαλμούς. Εἶχε βραχνὴν καὶ βαρεῖαν φωνὴν καὶ βᾶδισμα ὑπερήφανον, ἦτο δὲ πάνοπλος πάντοτε. Γνώριζε τόσο ἐντίμους ἀνθρώπους ἐν τῇ ἀγορᾷ τῶν Ἰωαννίνων, μεθ' ὧν εὐρίσκετο εἰς συναλλαγὰς, ἀλλὰ γνώριζε καὶ τόσοις λησταῖς, οὓς ἠναγκάζετο νὰ ὑποδέχεται καὶ νὰ τρέφῃ. Ἀλλ' ἔνεκα τῆς μετὰ τῶν δευτέρων γνωριμίας του, εἶδε πολλακίς καὶ τὰς εἰρκτὰς τῶν Φρουριῶν τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ, ἐν οἷς συχνότατα κλείεται καὶ ἀθωοῦται, κατηγορούμενος ἐπὶ λησταποδοχῆ.

Αἱ καλύβαι τῆς στάνης εἶναι κωνοειδεῖς. Κατασκευάζονται δὲ ἐξ' ἀχύρου, δεδεμένου κατὰ δέσμας ἐπὶ τῶν σκελετῶν αὐτῶν, οἵτινες συνίστανται ἐκ πεπλεγμένων εὐλυγίστων ξύλων συνδεδεμένων κατακορύφως ἐπὶ τινος ἴστου, ὅστις πηγνυται ἐντὸς τῆς καλύβης κατὰ τὸ κέντρον αὐτῆς. Μιὰ δὲ καὶ μόνη στενὴ θύρα χρησιμεύει καὶ ὡς εἴσοδος καὶ ὡς παράθυρον καὶ ὡς καπνοδόχον. Ἐκεῖ γεννῶνται, ἐκεῖ ἀνατρέφονται καὶ ἐκεῖ ἀποθνήσκουν οἱ ποιμένες οὗτοι. Ὅταν κατασκευάζονται αἱ καλύβαι, χαιρετίζονται μὲ πολλὰ ἄσματα, ἀλλ' ὅταν οἱ κάτοικοι αὐτῶν φεύγουσι, κατακαίουσιν αὐτάς, παράδοξον ἔθιμον. Καὶ ἐν τῇ καλύβῃ τοῦ Τσέλιγγα καὶ ἐν ταῖς τῶν ὑπολοίπων του δὲν ἦδον μόνον ἀλλὰ καὶ ἐχόρευον. Μᾶς εἶπον δέ, ὅτι τὴν αὔριον Κυριακὴν, ὁ Τσέλιγγας ἐτέλει τοὺς γάμους ἐνδὸς τῶν υἰῶν του. Πρὸς τοῦτο λοιπὸν αἱ χαρὰι καὶ αἱ εὐωχίαι. Κατὰ τὰ ἔθιμα αὐτῶν, τὸ ἐσπέρας τοῦ Σαββάτου, παραμονῆς τοῦ γάμου, προσκαλοῦνται ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς στάνης εἰς εὐωχίαν καὶ διασκεδάσεις. Ἀρχίζουσι λοιπὸν ἀπὸ τὰς καλύβας ὅλας τὰ ἄσματα

καὶ οἱ χοροὶ καὶ οἱ πυροβολισμοὶ, ἐνῶ ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ γαμβροῦ οἱ ἀδελφοποιτοὶ του (βλαμάδες) κατασκευάζουσι τὸ φ λ ἄ μ π ο υ ρ ο ν . Τὸ φλάμπουρον εἶναι μακροτάτη ράβδος, εἰς τὸ ἄνω ἄκρον τῆς ὁποίας κατασκευάζουσι σταυρὸν ἐκ τριῶν ξύλων καὶ ἀναρτῶσιν ἐπ' αὐτῆς μανδῆλια κόκκινα, πρὸ πάντων δὲ τὸ μανδῆλι τῆς νύμφης καὶ τὸ ζωνάρι τοῦ γαμβροῦ. Εἶναι οὕτως εἰπεῖν, ἱερὰ γαμήλιος σημαία ἄνευ τῆς ὁποίας δὲν λαμβάνει οὐδέποτε γαμβρὸς τὴν νύμφην, λείψανον βεβαίως τῶν ἀρχαίων ἀρπαγῶν. Ἐκ τούτου καὶ ἡ φράσις «σὲ πῆρα μὲ τὸ φλάμπουρο», ἴση τῇ «σὲ πῆρα μὲ τὴν σημαίαν», ὁσάκις φιλονεικῶν ὁ ποιμὴν μετὰ τῆς συζύγου του, θέλει νὰ δείξῃ τὴν δουλικὴν πρὸς αὐτὸν θέσιν τῆς.

Ὅταν δὲ οἱ ἀδελφοποιτοὶ ράπτουν τὸ μανδῆλιον εἰς τὸ φλάμπουρον, ἄδουσι τὸ ἐξῆς ἄσμα:

Τίνος εἶν' τὸ φλάμπουρο, τ' ἄξιο καὶ τὸ κόκκινο;
Τοῦ γαμπροῦ εἶν' τὸ φλάμπουρο - τ' ἄξιο καὶ τὸ κόκκινο.
Ποιὸς τὸ φκιάνει, ποιὸ τὸ ράφτει ποιὸ τὸ κατακοκκινίζει,
Μῆλα ρόδια τὸ γεμίζει;

Ἐσένα φλαμπουριάρη μου, θὰ νὰ σὲ τραγουδήσω.

Νὰ σὲ πολυχρονήσω. Νὰ σὲ χαρῆ ἡ μανούλα σου
νὰ σὲ παντρέψῃ γλήγορα, νὰ βάλῃ ἄσπρο φλάμπουρο
νὰ βάλῃ κατακόκκινο. Καὶ σεῖς, μπρατιμοῦτοῦ γαμπροῦ
ράφτε τὸ φλάμπουρο καλὰ θὰ γύρῃ ράχαις καὶ βουνά.
Μὴ τὸ χαλάσουν τὰ κλαριά καὶ μᾶς γελάσῃ ἡ πεθερά.

Ἐν τῷ ἄσματι τούτῳ φαίνεται λεπτομερέστερον ἡ κατασκευὴ καὶ ὁ στολισμὸς τοῦ φλαμπούρου. Μετὰ τὸ φλάμπουρο ἄρχεται τὴν αὐτὴν νύκτα τὸ ξύρισμα τοῦ γαμβροῦ, ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἀδελφοποιτῶν, καθ' ὃ χορὸς γυναικῶν καὶ νεανίδων, ἄδει τὸ ἐπόμενον:

Λούζεται ὁ γυιὸς τοῦ βασιληᾶ καὶ πάει νὰ ἀρραβωνιάσῃ
Ξουράφι μου ἀλεφαντινὸ, κι ἀκόνι ἀπὸ τὴν Πόλι,
Ἀνέσια ἀνέσια νὰ διαβῆς, τρίχα νὰ μὴ τοῦ κόψῃς κ.λπ.

Καὶ κατόπιν ἐπιδίδονται εἰς τὴν εὐωχίαν μέχρι τῆς αὐγῆς.

Ἀποδειπνήσαντες ἡμεῖς, μὲ ὄλην ἐκείνην τὴν κούρασιν τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτερινῆς ὁδοιπορίας μας, ξ α γ ρ υ π ν ἡ σ α μ ε ν παραδόξως. Οὐδ' ἐπλησίασεν ὁ ὕπνος τὰ βλέφαρά μας. Μόλις ἐπρόβαλεν ἐπὶ τῶν κορυφῶν τοῦ βουνοῦ τὸ γλυκοχάραμα ἐζητήσαμεν νὰ ἀναχωρήσωμεν, ἵνα ὅσον τὸ δυνατόν ἀποφυγῶμεν τὴν ζέστην τοῦ ἡλίου καθ' ὁδόν. Ἀλλ' ὁ Τσέλιγγας ἀντετάχθη εἰς τὴν ἀπόφασίν μας. Δὲν συγκατετίθετο οὐδαμῶς νὰ μᾶς ἀφήσῃ νὰ φύγωμεν, ἀφοῦ ἔτυχε νὰ εὐρισκόμεθα εἰς τὴν στάνην του, καθ' ἣν ἡμεῖς ἐνυμφεῖτο ὁ υἱὸς του.

- Αὔριο ταχεῖα ἐβρυχύθη, ὥσει μᾶς διέτασε.

Ἐκ περιεργείας περισσότερον πρὸς τὰ γαμήλια ἔθιμα τῶν ποιμένων αὐτῶν, κατέπεισα καὶ τοὺς ἄλλους νὰ μείνωμεν. Ἐλάβομεν λοιπὸν καὶ ἡμεῖς μέρος εἰς τὸν γάμον, ἀνεμίχθημεν μετὰ τῶν καλεσμένων, ἐθεωρήθημεν διὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ὡς ἄνθρωποι ἰδικοῖ των, ὡς π α ι δ ι ἄ τ ῆ σ τ ἄ ν η ς .

Ἡ νύμφη ἦτο κόρη ἄλλης στάνης, τῆς στάνης τοῦ Καψάλη, ὅστις ἄλλοτε ἀνέβαινε τὸ θέρος στὰ βουνὰ τοῦ Ζαγορίου, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο χάριν τοῦ γάμου τῆς θυγατρὸς του, ἠναγκάσθη νὰ διαμείνῃ παρὰ τὴν στάνην τοῦ συμπεθέρου. Ἡ στάνη τοῦ Καψάλη ἔκειτο εἰς τὴν κορυφὴν τῆς φάραγγος κατὰ τὸ ἐρημοκλήσιον τοῦ Προφήτου Ἠλία, παρὰ τὸ ὁποῖον ἀνέβλυζε δροσερὰ πηγὴ ὕδατος.

«Σ' αὐτὴν τ' βρύσι,» μοὶ διηγεῖτο, ὁ Τσέλιγγας, «ὁ γιὸς μ' ὁ Φώτ'ς εἶδε τ' θυγατέρα τ' Καψάλη, τ' Μόρφω. Ἦταν ἄνοιξις π' περνοῦσαν ἡ φαμελιαῖς ἀπ' τὰ χειμαδιὰ γιὰ τὰ βνά. Στ' βρῦσ' ἐκεῖ δὲ ἔκανε κονάκι ὁ Καψάλ'ς. Ἡ Μόρφω πάει νὰ ποτίσῃ τὰ πράμματα στ' βρῦσι. Ἐτχε ν' ἄνε 'κεῖ κι ὁ Φώτ'ς, π' βόσκαε τὰ γίδια 'κεῖ πᾶν, καὶ τὴν εἶδε. Τὸν ἐλάβωσε, λέει βαθεῖα ἡ γιομορφιά τ'ς καὶ τ'ν ἀγάπησε. Μ' τοῦπε ἐμένα μιὰ μέρα καὶ τοῦπα, «εἶσαι μικρὸς ἀκόμη.

- Ἄν δὲ μ' τ' δόσ' μὲ τὸ καλό,» μ' λέει, «θὰ πάω μὲ τ'ς βλαμάδες νὰ τ'ν ἀρπάξω.»

Φοβήθηκα μὴ μ' γίνῃ ἄλλο κανένα κακὸ καὶ σκώθηκα καὶ πῆγα σπὴ στάνη τ' Καψάλ' στὸ Ζαγόρι μὲ προξεντάδες καὶ τ' γύρεψα. Ὁ καυμένος ὁ Καψάλ'ς ξετίμησε τὸ σὸί μ' καὶ μ' τ'ν ἔδωκε. Κι ἔτσι γεννήκαμε συμπεθέροι.»

Ὅστε παρὰ τοῖς ποιμέσι προηγεῖται συνηθέστατα πρὸ τοῦ γάμου ἔρως, ἀγνὸς ὁμως καὶ ἀφελέστατος, μεθ' ὃν ἂν οἱ ἔρασταὶ παρατηρήσωσιν, ὅτι οἱ πόθοι αὐτῶν δὲν πραγματοποιιοῦνται ὑπὸ τῶν οἰκείων των, μεταχειρίζονται τὴν ἀρπαγὴν. Ἐχοῦσιν δὲ καὶ τὸ ἄλλο καλόν, ὅτι δὲν ζητοῦσι προίκας. Καὶ τοῦτο κυρίως μεγάλως συντελεῖ

είς τὴν διατήρησιν τῆς ἠθικῆς παρ' αὐτοῖς, διότι ἄποροι καὶ ὄρφαναι κόραι νυμφεύονται εἴτε μετὰ πλουσίων, εἴτε μετὰ πτωχῶν, μετὰ τῆς αὐτῆς εὐκολίας, μεθ' ἧς καὶ αἱ κόραι τῶν πλουσίων ποιμένων. Σπανίως διὰ τοῦτο ἀπαντᾷ τις μεταξὺ αὐτῶν εἰκοσιπενταετῆ κόρην ἀνύμφευτον.

Ὁ Τσέλιγγας μετὰ τὴν ἀνωτέρω ἐκδήλωσίν του, ἐνῶ οἱ ἕτεροι ἐν τῇ καλύβῃ ἠτοιμάζοντο εἰς τὰ τῆς μεταβάσεως πρὸς παραλαβὴν τῆς νύμφης, μοὶ διηγείτο τὰ κατὰ τὸν ἀρραβῶνα αὐτῶν. Μοὶ ἔλεγεν, ἅμα δοθῆ ὁ λόγος τοῦ πατρὸς τῆς κόρης, ὅτι τὴν δίδει, προσδιωρισμένην τινὰ Κυριακὴν, πηγαίνουσι τέσσαρες ἢ πέντε συμπεθεροὶ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ πενθεροῦ, φέροντες μίαν κόφραν οἴνου καὶ μίαν κολουράν. Ἐκεῖ τελοῦσι τὸν ἀρραβῶνα (τὴ σύβασι) ἀλλάζοντες δακτυλίδια. Κατόπιν θέτοντες αὐτὰ ἐπὶ τινος ταψίου, ἀσπμῶνουν αὐτὰ ρίπτοντες ἕκαστος κατὰ σειρὰν ἐντὸς αὐτοῦ ὅ,τι βούλεται, ἀρχὴν ποιουμένου τοῦ πλοσιεστέρου συγγενοῦς τοῦ γαμβροῦ. Τὰ χρήματα ταῦτα, πάντα ἀργυρᾶ, κ ε ρ ἄ σ μ α τ α τῆς νύμφης, δίδονται εἰς αὐτήν, ἥτις τὰ μεταποιεῖ εἰς ἄλυσιν, γ ι ο ρ τ ἄ ν ι, ἢν θέτει περὶ τὸν λαιμόν της. Μετὰ ταῦτα προσδιουρίζουσι τὴν ἡμέραν τοῦ γάμου, ὀρίζοντες τοῦ πενθεροῦ, ἀναλόγως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν συγγενῶν, τὰ δῶρα ἅτινα ὀφείλει νὰ φέρῃ ὁ γαμβρὸς. Ταῦτα εἶναι συνθήως, ἐν ζευγος πεδίων τῆς νύμφης, μία πόρπη (κορφοβέλονο) καὶ μία ζώνη ἀργυρᾶ, ἐν ζευγος ἐνωτίων ἐπιχρῦσων, μία καλύπτρα (κουῦκλος), ζεύγη τινὰ τσαρουχίων καὶ πεδίων διὰ τοὺς συγγενεῖς τῆς νύμφης, εἷς ἄμνός (τὸ ψπτό τῆς νύμφης), μία κολουρά καὶ ἐν ζευγος πεδίων τοῦ νουνοῦ. Οἱ ἀδελφοποιοὶ τοῦ γαμβροῦ, φροντίζουσι νὰ φέρωσιν ὅλα ταῦτα τὰ ὑπὸ τοῦ πενθεροῦ ὀρισθέντα δῶρα, διότι ἡ παραμικρὰ ἔλλειψις θεωρεῖται ὡς κακὸς οἰωνὸς καὶ παροργίζει τὸν πενθερόν, ὅστις πολλὰκις ἀρνεῖται καὶ τῆς νύμφης τὴν παράδοσιν. Ἐν ἐπικειμένῃ διακοπῇ γάμου κατὰ τιαυτὴν περιπτώσιν, ἐκλαμβάνουσι τοῦτο ὡς μέγιστον δυστύχημα καὶ πορευόμενοι εἰς ἄλλαν στάνην αὐθημερόν, λαμβάνουσι εἴτε διὰ τοῦ καλοῦ τρόπου, εἴτε διὰ τῆς ἀρπαγῆς τὴν παρατυχοῦσαν νεανίδα, διὰ νύμφην. Ἦδη ἡ προπαρασκευὴ εἶχεν ἐκελεσθῆ ἐντελῶς καὶ ἔπρεπε νὰ κινήσωμεν. Ἡ πομπὴ ἅπασα μὴδ' ἡμῶν ἐξαιρουμένων, ἦτο ἔφιππος ἐκτὸς τῶν γυναικῶν, αἰτινες ἤρχοντο ὅλοι πεζαί.

Ὅταν ἠτοίμαζον τὸν ἵππον τοῦ γαμβροῦ, λευκὸν πάντοτε τοῦτον, ἤκουον τὰς γυναῖκας ἀδούσας:

Γιὰ ἔβγα, ἀφέντη μ' ἔβγα, σελώσετε τὸ γριβα,
Βάλτε ἀσπμῆνια σέλα, σκάλαις μαλαματένιαις.
Βάλτε καὶ στοὺ λαιμοῦ μαλαματένιο γκέμι,
Νὰ καβαλέψῃ ὁ Ρήγας, νὰ πάῃ νὰ φέρῃ νύφη,
Νύφη καὶ κυρανύφη, κὶ ἀρχοντοθυγατέρα.

ἐνῶ δὲ ἵππευεν ὁ γαμβρὸς, πάντες τότε ἔψαλλον τὸ ἐπόμενον:

- Εὐχῆσου με, μανοῦλα μου, τώρα στοὺ κίνημά μου.
- Μὲ τὴν εὐχή μου, γιόκα μου, Θεὸς νὰ σὲ προκόψῃ.
- Εὐχῆσου με, πατέρα μου, τώρα στοὺ κίνημά μου.
- Μὲ τὴν εὐχή μου, γιόκα μου, Θεὸς νὰ σὲ προκόψῃ.

Καὶ ὅταν ἐξεκινήσωμεν ἐν ἄλλῳ ἰδιορρυθμῷ ἀρειμανίῳ μᾶλλον ρυθμῷ, ἔψαλλον τὸ ἀκόλουθον:

Ὅντας κινάει ὁ σταυραετὸς νὰ πάῃ γιὰ τὴν πέρδικα,
Σκύβει φιλεῖ τὰ νύχια του, τινάζει τὰ φτερούδια του.
- Νυχοῦλια μου, νυχοῦλια μου καὶ νυχτοποδαρούλια μου,
τὴν πέρδικα ἂν τὴ πιάσητε, φτερὸ νὰ μὴ τῆς βγάλῃτε
Γιὰ θὰ τὴν βάλω στοὺ κλωβὶ νὰ μοῦ λαλῇ τ' ἀποταχῷ.

Τὸ ἀρειμάνιον μέτρον καὶ ὁ ἦχος τοῦ ἄσματος ρυθμιζόμενα ὑπὸ τῶν βημάτων τῶν καλπαζόντων ἵππων μας μοὶ παρουσίαζον ὄχι γαμήλιον πομπήν, ἀλλὰ στρατιάν ἱππικὴν πορευομένην εἰς μάχην, ἀφοῦ μάλιστα προηγείτο αὐτῆς, δίκην σημαίας, τὸ φλάμπουρον. Ἀνῆλθομεν οὕτω λόφους τινὰς καὶ ἐφθάσαμεν εἰς μικρὰν κοιλάδα, ἀφ' ἧς ἐφαίνοντο αἱ καλύβαι τῆς στάνης τοῦ συμπεθέρου, μόλις διακόσια βήματα ἀπέχουσαι. Ἐνταῦθα ἀφίππευσαν πάντες. Τρεῖς δὲ, οἱ κ ο υ λ ο υ ρ ι α ρ ἰ ο ι, ἔσπευσαν ἔφιπποι εἰς τὴν καλύβην τῆς νύμφης φέροντες ἐκεῖ οἶνον, τὴν κολουράν καὶ τὸν ἄμνόν. Ἐκεῖ καθὼς μᾶς εἶπον, ἡ νύμφη κρυμμένη ὀπισθεν καλύμματος, ἐξάγουσα δὲ μόνην τὴν δεξιὰν αὐτῆς ἔλαβε τὴν κολουράν, ἥτις ἦτο κεκομμένη εἰς τὸ μέσον καὶ ἔδωκε τὸ ἦμισυ αὐτῆς πρὸς τοὺς ἀδελφοποιοὺς, οἵτινες ἦσαν οἱ ἴδιοι κολουριαραῖοι, οὔτοι δὲ δίδουσι τὸ ἦμισυ αὐτὸ τῆς κολουράς εἰς τὴν πενθεράν, λαμβάνοντες παρ' αὐτῆς ἄλλην κολουράν καὶ ἀνὰ ἐν μανδῆλιον.

Ἐνῶ ταῦτα συνέβαινον ἐν τῇ καλύβῃ τῆς νύμφης, οἱ τοῦ γαμβροῦ, ἅμ' ἀφίππευσαντες ἐν τῇ εἰρημένῃ κοιλάδι ἔσπευσαν χορόν. Εἶπον τόσα ἄσματα ἐκεῖ, τοῦ χοροῦ, κλέφτικα καὶ τοῦ ποιμενικοῦ βίου, ἀλλ' ἐξ ὧν ἐν καὶ μόνον μοὶ ἀφῆκε ζωηρὰν ἐντύπωσιν καὶ ἐνεκαράχθη ἐν τῇ μνήμῃ καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ μου ἀνεξάλειπτον, τὸ ἄσμα

τῆς Ζερβοπούλας.

Σωπαίνειτ' ὅλα τὰ βουνὰ καὶ μὴν παραπονιέστε,
Κὶ ἐγὼ βουνὸ ἤμουν μιὰ βολὰ, καλλίτερο ἀπὸ τ' ἄλλα,
Κὶ ἐχόρευαν στὶς ρίζαις μου λεβέντες κὶ ἀντρεωμένιοι
Μηροστά, μηροστά ἢ ἀρχοντιά, πίσω τὰ παλληκάρια,
Καὶ πρὸς τὰ δέξια τοῦ χοροῦ, χόρευε ἡ Ζερβοπούλα.
Κὶ ἔλαμπαν τὰ μανίκια της κὶ ἀστραφετὴ ἡ τραχηλιά της.
Ὁ Βασιληᾶς διαβαίνοντας τὴν εἶδε νὰ χορεύῃ.
—Θεέ μου, νὰ μ' ἤμουν Βασιληᾶς, νὰ μ' ἤμουνα καὶ μέγας
Νὰ πῆγαίνα νὰ πιάνομουν ἵπὸ Ζερβοπούλας χέρι,
Ποῦ λάμπουν τὰ μανίκια της κὶ ἀστράφτει ἡ τραχηλιά της
Κὶ ἀπ' τὴν πολλή της ὡμορφιά, ὄλος ὁ τόπος φέγγει.

Βαρὺς πυροβολισμὸς μᾶς ἀνήγγειλεν, ὅτι ἐπανάρχοντο οἱ κολουριαραῖοι. Ἰππεύσαντες τότε πάλιν ὅλοι, ἐβίνομεν πρὸς τὴν καλύβην τῆς νύμφης. Εἰς τὴν θύραν τῆς καλύβης, ὁ φλαμπουριάρης ἔμπηξε τὸ φλάμπουρον εἰς τὴν γῆν, ἀφ' οὗ ἡ πενθερὰ τὸν ἐρράντισε, ρίπτουσα ἐπ' αὐτοῦ οἶνον καὶ ὄρουζαν, σύμβολα εὐδαιμονίας, ἐνῶ αἱ γυναῖκες ἤδον ἐν χορῷ:

Τοῦτο τ' ἀρχοντόπουλο καὶ τὸ βεζυρόπουλο,
Τ' ἔχασε, τί χάλευε κὶ ἔρχεται χαλεύοντας,
κὶ ὅλο ψαχουλεύοντας;

- Περδικοῦλαν ἔχασε, κὶ ἔρχεται χαλεύοντας
κὶ ὅλο ψαχουλεύοντας. Τ'ν εἶχε μέσα στοὺ κλωβὶ
Σκανταλίστηκε τὸ κλωβί, κὶ ἔφυγε τ' ἀποταχῷ.

Ἀφίππευσαντος δὲ τοῦ γαμβροῦ, ἀνῆρτησαν πλοσίον τοῦ ὠτὸς τοῦ ἵππου τοῦ κατακόκκινον μανδῆλιον, ἐνῶ δὲ προσφέρονται αὐτῷ ἐν τῇ καλύβῃ πλακοῦς καὶ ὡὰ μετὰ μέλιτος αἱ γυναῖκες κτενίζουσι τὴν νύμφην ἄδουσαι:

Χτένι μου καὶ χτενάκι μου καὶ ἀργυρὸ μου χτένι
διάβα πῶς διαβαίνεις καὶ τρίχα μὴν τῆς παίρνεις κ.λπ.

Κατόπιν ἔφερον ὁ ἀνδράδελφος τὰ πέδιλα της, ἅτινα ἤλλαξεν ἐκ τοῦ ἐνὸς εἰς τὸν ἕτερον πόδα αὐτῆς τρεῖς, ρίψας πρὸς τοὺς ἐντὸς αὐτῶν οἶνον καὶ χύσας αὐτὸν τρεῖς ἐκ τοῦ ἐνὸς εἰς τὸν ἕτερον. Ἐκ τοῦ οἴνου τούτου πίνουσι ὀλίγον αὐτὸς καὶ ἡ νύμφη. Μετὰ δὲ τοῦτο ἐτελέσθη ἡ ἱεροτελεστία ὑπὸ τοῦ ἱερέως τοῦ παρακειμένου ἐρημοκκλησίου, μεθ' ἧν ἀνεχωρήσαμεν μετὰ τῆς νύμφης καὶ τοῦ συμπεθερικοῦ αὐτῆς, διὰ τὴν στάνην τοῦ γαμβροῦ. Κατὰ τὴν ἀναχώρησιν ἔθεσαν ἐπὶ τοῦ κατωφλίου τῆς θύρας τὴν προῖκα, ἐφ' ἧς ἐκάθισεν ὁ ἀδελφὸς τῆς νύμφης ζητῶν δῶρόν τι, ἵνα ἐπιτρέψῃ τὴν παραλαβὴν, ὅπερ καὶ ἐγένετο, ὁ δὲ γαμβρὸς ἔσπευεν ἐκ τῆς χειρὸς τὴν νύμφην ἔως ἔξω τῆς καλύβης τῶν συγγενῶν της ἄδόντων τό:

- Εὐχῆσου με μανοῦλα μου, τώρα στοὺ κίνημά μου κ.τ.λ.

Ἐξῶθεν τῆς καλύβης ἡ μήτηρ τῆς νύμφης ἀναλύσασα δι' ὕδατος ἐντὸς σκεπάσματος λέβητος μικροῦ μαγειρικῶν ἄλας, δι' αὐτοῦ ἐρράντισε τὴν θυγατέρα της εἰποῦσα:

—Ὅ,τι σοῦ εἶπα νερὸ κὶ ἀλάτι.

Τοῦτ' ἔστι συγχωρημένα, τὰ πάντα, τὸ δὲ σκέπασμα αὐτὸ τοῦ λέβητος, ἔθεσαν ἐντὸς τῆς πήρας (τουρβᾶ) τῆς κόρης της, ἥτις προσκυνήσασα κεκαλυμμένη διὰ τοῦ κούκλου, ἐφίλησε τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας τοῦ πατρὸς, τῆς μητρὸς καὶ τῶν ἀδελφῶν της. Τότε ἡ μήτηρ της τῇ ἐδώρησεν ὄρνιθα (ἴσως διὰ πολυτεκνίαν), ἧς τὴν σημασίαν ἐλπισμόνισα νὰ ἐρωτήσω. Οὕτως ἐπερατώθη ἡ ἔξωθεν τῆς καλύβης νυμφικὴ σκηνή. Ὁ γαμβρὸς ἔφιππος πλοσίον τῆς νύμφης ἐφίππου ἐπίσης ἐπὶ λευκοῦ ἵππου, ὃν ἔφερον ὁ γαμβρὸς περιέφερε τὴν χεῖρα του, περὶ τὴν κεφαλὴν αὐτῆς, κρατῶν νόμισμα ἀργυροῦν, ὅπερ ἔδωκε κατόπιν τῇ νύμφῃ ἀσπασθεῖσιν τὴν χεῖρα αὐτοῦ. Μετὰ δὲ τοῦτο ἐξήγαγε τὴν μάχαιραν ἐκ τοῦ σελαχίου καὶ περιέφερον αὐτὴν σταυροειδῶς ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν τῆς νύμφης, κτυπήσας τρεῖς τὴν πλάτην αὐτῆς. Ἐπὶ τέλους ἐξεκινήσαμεν ἄδοντες:

Μὴ σᾶς ἐκακοφάνηκε ποῦρθαμε στοὺ χωριὸ σας;
Ἐμεῖς τὴ νύφη πήραμε καὶ τὸ χωριὸ δικὸ σας.

Ἐν μέσῳ δὲ συνεχῶν πυροβολισμῶν καὶ ζωηροτάτων τοιοῦτων ἁσμάτων, ἐπλησίασαμεν τὴν καλύβην τοῦ γαμβροῦ. Ὀλίγον ἐντεῦθεν τῆς καλύβης, εἶδον ἕνα τῶν ἀδελφοποιοῦν, ὅστις ἐπλησίασε τὴν νύμφην, ἀφῆρεσε βιαίως τὸ πέδιλον τοῦ δεξιοῦ ποδὸς αὐτῆς καὶ ἐκάθη ἔφιππος ὀπισθεν τῶν λόφων καὶ τῶν βάτων. Μετ' ὀλίγον δὲ μᾶς ἐπανῆλθεν, ἀσθμαίνοντας τοῦ ἵππου του, φέρων μετὰ τοῦ πεδίου τῆς νύμφης καὶ κόκκινον μανδῆλιον, ὅπερ ἐδώρησεν εἰς αὐτὸν ἐν τῇ καλύβῃ ἡ πενθερὰ, λαβοῦσα παρ' αὐτοῦ τεκμήριον τῆς ἐλεύσεως τῆς νύμφης τὴν παρουσίαν τοῦ πεδίου της. Ὅσον ἐπλησίαζομεν πρὸς τὴν στάνην, οἱ πυροβολισμοὶ ἐγίνοντο διαρκέστεροι καὶ ραγδαίτεροι. Εἰς τὴν στάνην ἐραντίσθη ἡ νύμφη με σῖτον καὶ ὄρουζαν. Εἰς τὴν καλύβην ἡ νύμφη δὲν

συγκατετίθετο νὰ ἀφιππεύσῃ, ἂν δὲν τῇ ὑπισκνοῦντο δῶρόν τι. Τῇ ἔδωσαν δὲ κολουράν τινὰ, ἢν ἔκομεν εἰς τέσσαρα μερίδια σταυροειδῶς οἶνον. Ἐνῶ δὲ κατέβαινε τοῦ ἵππου της αἱ γυναῖκες ἔψαλλον τὸ ὠραῖον ἄσμα:

Σᾶν δασιά εἶν' τὰ κυπαρίσσια Ἄριεψ' τα μιὰ ψύχα-ψύχα,
Νὰ διαβῆ ὁ γαμβρὸς κὶ ἡ νύφη, νὰ διαβοῦν οἱ συμπεθεροί.

Εἰσερχομένη τέλος ἐν τῇ καλύβῃ, ὤφειλε νὰ ὑπερπηδήσῃ μάχαιραν τιθεμένην ἐπὶ τοῦ ὁδοῦ τῆς εἰσόδου. Οὕτω παρῆλθεν ἀναισθητῶς ἡ ἡμέρα ὀλόκληρος. Τὸ δ' ἐσπέρας ἐδόθη ἐν τῇ καλύβῃ τοῦ γαμβροῦ ἐπίσημος παννύχιος εὐωχία, ἐν ἧ ἐκτὸς τῶν δώρων τοῦ νουνοῦ, τοῦ ἄμνου, τῆς κολουράς καὶ τοῦ οἴνου, παρετέθησαν καὶ τὰ δῶρα, ἅτινα εἰσὶν ὑποχρεωμένοι νὰ φέρωσι καὶ οἱ λοιποὶ καλεσμένοι, κολουράν καὶ οἶνον, οἱ δὲ πλοσιεστεροὶ συγγενεῖς καὶ ἄμνόν. Καλὸν ἔθιμον καὶ τοῦτο οἰκονομολογικῶς, διότι οὕτω διὰ τῆς ἀλληλοβοηθείας, ἐλαττοῦνται αἱ δαπάναι τοῦ πενθεροῦ, ἄλλως οἱ πτωχοὶ ποιμένες, δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ ὑποστῶσι τὴν δαπάνην τοῦ γάμου. Τὰ ἄσματα δὲν ἔλειψαν οὔτε καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ὥραν τοῦ δειπνοῦ. Οὕτως, ὅταν ἔφεραν τὸν ὀπτόν ἄμνον τοῦ ἀναδόχου, ἐτραγοῦδισαν τὸ τραγοῦδι τοῦ νουνοῦ:

Τοῦ νουνοῦ μας τὸ ψημένο ἀπ' τὴν Πόλη εἶναι φερμένο
Ἄπ' τὴν Πόλη ἀπάνω πῆγα τέτοιοι νιὸν νουνὸν δὲν εἶδα.
Τέτοιοι νιὸν, τέτοιοι πετρίτη, τέτοιοι καστροπολεμίδη.
Μὲ τὰ κάστρα πολεμάει, ὅσο ν' ἀποστεφανώσῃ.

Ἐπειτα ἤρχισαν αἱ ἐντολαί, ἐνῶ ἐπινόμεν με τὰς πλόσκας ἀδιακόπως εἰς ὑγείας τοῦ νουνοῦ, τῶν νεο-νύμφων, τῶν πενθερῶν κτλ. καὶ εὐχόμενοι πάντες πρὸς πάντας «πάντα τέτοια» ἢ «καὶ στὰ σπίτια σας», ἢ «καὶ στὰ ἀποδέλπα», «καλορρίζικα» κτλ.

Καὶ αἱ εὐωχία, οἱ χοροὶ καὶ τὰ ἄσματα ἐπιτείνονται μέχρι τῆς πρωῆας. Ἀπὸ τοῦ μεσονυκτίου μέχρι τοῦ γλυκοχαράγματος ἡμεῖς κεκοπιακότες πλέον ἐγεύθημεν ὀλίγου ἕπνου. Ἐγερθέντες δὲ τὴν πρωῆαν τῆς Δευτέρας ἀπέφασίσαμεν ν' ἀναχωρήσωμεν δι' Ἰωάννινα μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου, ἵνα ἴδωμεν καὶ τὸν χορόν, εἰς ὃν ὤφειλε νὰ λάβῃ μέρος καὶ ἡ νύμφη. Ἐν τῷ χορῷ τούτῳ, ὃν στήνουσι περὶ τὸ μέσον τῶν καλυβῶν τῆς στάνης, ἡ νύμφη τοποθετεῖται μεταξὺ τοῦ γαμβροῦ καὶ τοῦ νουνοῦ. Ἄδεται δὲ ἰδιαίτερον τότε ἄσμα, ἀποπνεόν ἠρησκευτικὸν ὅλως αἰσθημα, τὸ ἀκόλουθον:

Δὲν ἀκοῦς, κυράτσα νύφη, Τί σοῦ λέει τ' ἄγιο Βαγγέλιο;
Νὰ τιμᾶς τὸν πεθερὸ σου, πάντα τιμημένη νᾶσαι.
Δὲν ἀκοῦς κυράτσα νύφη, τί σοῦ λέει τ' ἄγιο Βαγγέλιο;
Νὰ τιμᾶς τὴν πεθερά σου, πάντα τιμημένη νᾶσαι.
Νὰ τῆς πῆς κυράτσα μάνα. Νὰ σὲ πῆ κυράτσα νύφη
Δὲν ἀκοῦς κυράτσα νύφη τί σοῦ λέει τ' ἄγιο Βαγγέλιο;
Νὰ τιμᾶς καὶ τ' ἀντραδέρφια, πάντα τιμημένη νᾶσαι.
Νὰ τιμᾶς καὶ τὸν νουνὸ σου, πάντα τιμημένη νᾶσαι.

Μετὰ τὸ πέρας τοῦ ἄσματος τοῦτου, μικρὸν παιδίον ὄχι ὄρφανόν, ἀλλὰ ἔχον καὶ μητέρα καὶ πατέρα ἀπεχώρησε τὴν νύμφην ἀπὸ τὸν γαμβρόν καὶ ὁ χορὸς διελύθη. Ἡ δὲ νύμφη ὠδηγήθη εἰς τὴν καλύβην, ὅπου οἱ ἄνδρες τῇ ἀφῆρεσαν τὸν κούκλον, ἐνῶ οἱ ἀδελφοποιοὶ ἐκάλασαν τὸ φλάμπουρον καταφαγόντες αὐτοὶ μεταξὺ τῶν τὰ μῆλά του. Μετὰ δὲ ταῦτα, ἡ νύμφη μᾶς παρέθεσαν τράπεζαν καὶ διεμοίρασαν εἰς ἕκαστον προσκεκλημένον ἀνὰ ἕν δῶρον. Ἐλάβομεν καὶ ἡμεῖς τὰ δῶρα μας, (μανδῆλιον νομίζω ἦτο τὸ ἰδικόν μου) ἐκεράσαμεν τὴν νύμφην δίδοντες αὐτῇ ἕκαστος ἀργυροῦν τι νόμισμα, πύχαριστήσαμεν τὸν τσέλιγγα διὰ τὴν φιλοξενίαν του, εὐχόμενοι αὐτῷ καὶ πᾶσι τῆς προσκεκλημένοις καὶ τοῖς νεονύμφοις κ α λ ο ρ ρ ἰ ζ ι κ α καὶ ἀνεχωρήσαμεν.

Ἐἶχε πλέον ἀνατελεῖ ὁ ἥλιος. Ἐνῶ δὲ πηδῶντες καταπρόθετα τὴν πρὸς τὴν πεδιάδα διεξέροδο τῆς φάραγος, ἐσυλλογίζομεν περὶ τοῦ γάμου τῆς στάνης, ἐσυλλογίζομεν, ὅτι ἡ ὄλη τελευτὴ αὐτοῦ, ἡ χαρὰ ἐκείνη, τὰ ἄσματα, οἱ χοροί, αἱ εὐχαί, μαρτυροῦσιν ἐναργέστατα τὴν ἀξιοπεριέργον τῷ ὄντι ψυχολογικὴν κατάστασιν, ἐν ἧ διατελοῦσιν οἱ ἡμιάγριοι, καθ' ἡμᾶς, ποιμένες αὐτοί, κατὰ τὴν ἱερὰν καὶ κρίσιμον ἐκείνην ἡμέραν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου.

Ηλεκτρονικὴ ἐκδοσὴ τῆς εφημερίδας.

Στο κάλεσμα τῆς εφημερίδας στα προηγούμενα φύλλα για ηλεκτρονικὴ ἀποστολὴ τῆς εφημερίδας σε ὅσους το ἐπιθυμοῦν ἀναποκρίθηκαν ὀρισμένοι συνδρομητές. Ὑπενθυμίζουμε, ὅποιος ἐπιθυμῇ νὰ του στέλνομε ηλεκτρονικὰ τὴν εφημερίδα νὰ στείλει στο e-mail τῆς εφημερίδας τὴν ηλεκτρονικὴ του διεύθυνση καὶ θὰ λαμβάνει ἐγχρωμὴ τὴν εφημερίδα 16σέλιδη καὶ φυσικὰ πολὺ πιο ἐγκαιρα. Ἡ τεχνολογία σὴν υπηρεσία τῆς παράδοσης.

39ο Αντάμωμα Σαρακατσαναίων, Σαρακατσάνικη στάνη, Γυφτόκαμπος Ζαγορίου, 3-4 Αυγούστου 2018

11ο Αντάμωμα Σαρακατσαναίων στα χειμαδιά, Φλάμπουρα Πρέβεζας, 18 Αυγούστου 2018

"Εις την στάνην του μπάρμπα μου" - Κώστας Κρυστάλλης

Μπάρμπα Λάμπη, να με πάρεις κι εμένα στα πρόβατα όποτε πας.

- Τι γυρεύς, μωρέ παιδί μ' εσύ στα πρόβατα, δεν τρας εδώ στο χωριό τα γράμματα σ' και τα παιγνίδια σ' μόν' θελ'ς πρόβατα. Στα πρόβατα είν' φόβος, είν' κλέφτες.

Όσες φορές του φορτωνόμουν για τα πρόβατα, αυτά και άλλα τέτοια μου 'λεγε και ξανά μου 'λεγε ο μπάρμπα μου ο Λάμπης Ψαλλίδας, γιος του Γάκη, μεγάλου τσέλιγκα Συρρακιώτου ξαϊκουστου μέσ' τες κορφές του Πίνδου ως τα χειμαδιά της Λάμαρης και της Πρέβεζας.

Τα γιδοπρόβατά του τα 'χε εκείνην την χρονιά στα βοσκοτόπια του Χόντζα, μεγάλα βοσκοτόπια κατά το Μέτσοβο, πέντ' εξ ώρες μακριά απ' το χωριό μας. Θέλετε και την εικόνα του Μπάρμπα μου; Φανταστείτε έναν άνθρωπον του κοινού, μεσόκοπον, λιγνούτσικον, αλλά κοκκινοπρόσωπον, με ανάστημα μέτριο, με καστανά μακριά μαλλιά, με άγρια ξανθά μουστάκια, μ' αστραφερά μάτια, με σκούφον αρβανίτικον, με φορεσιάν βλάχικην, με φλοκάταν, με αγκλίτσον στο χέρι, με παλάσκες στην μέση, με γιαταγάνι στο πλευρό, με κουμπούρες στο σελάκι και με καρυοφίλι στον ώμον του. Τέτοιος ήταν ο μπάρμπα μου.

Ύστερ' από χιλιάδες φορές που του φορτώθηκα για τα πρόβατα, τ' αποφάσισε μια μέρα να με πάρει. Ήμουν κι εγώ χωριατόπουλο σωστό τότες. Εμάθαίνα τον Ερημίτην και τον Χριστόφορον στο χαμπλό σκολιό του χωριού μου, οπού εδιαβάσαμε μαζί παιδιά και κοράσια. Άλλον τόπον από το χωριό μου δεν ήξευρα. Όταν εσκόλναγ' από το σκολιό, παιγνίδια μου ήταν τον χειμώνα τα χιόνια και το καλοκαίρι οι κρούβρυσες και τα λουλούδια των κορφοβουνιών. Από κει απάνου έβλεπα και τα Γιάννινα, κάποτε, μακριά, πολύ μακριά. Κι εφορούσα κι εγώ τες βλαχόκαλτσες και τα κοντά τα τσιμπούνια του χωριού μου.

Επήραμε πεζοί με τον μπάρμπα μου τον ανήφορον. Ότ' είχε τσακίσει το κάμα του μεσημεριού κι άρχιζε ν' αστράψη. Εβγήκαμε απάνου στην Πλέσια, στην κορ'φήν του χωριού που 'ν' οι κήποι κ' οι πολλές λεύκες, και μας αναφέρωσεν ένα δροσερότατο ρέμα αγέρα. Διαβήκαμε από το χώμα της Χρύσης, περάσαμε από τα Μαντέμια τα πετρωτά κι εφτάσαμε στα καταπράσινα σάδια της Κρύας Βρύσης. Εδώ εξαπλωθήκαμε να ξαποστάσουμε και να πιούμε. Το νερό της αναβράει σαν να κοκλάζει από κάτω από τρανόν βράχον και χύνεται τον κατήφορο κατά το χωριό. Είναι κατάκρυο. Λένε πως έπιε πιστικός αποσταμένος από δρόμο και τον έκοψε μονοκοπινιάς και πέθανε.

Πρέπει να ξαποστάσει κανείς πρώτα και να πιει.

Εκοίταξα μια ματιά γύρω. Οι απόκρημνες και βαθουλές ποταμιές της Χρύσης και τ' Αρμπορίστου εκάνοντο μέσα εις μια γαληνή καταχνιά, οπού την έκαμναν καταπράσινην το μέγα των βάθος και τα ρουμάνια των τα πολλά.

Δεξιά οι γυμνές ράχες των Νυφών και ζερβιά τα οργωμένα πλάγια του Μπάρου εις τα Κριθάρια κ' η Κακαρδίτσα του Καταραχιά» αναμμέν' από την πύρην, έκαιγαν, ελάβραζαν τον αγέρα. Και στες άγριες κακοτράχαλες κορυφές των Τζουμερκων αντίπερα, εγιάλιζαν, άστραφταν τα σωριασμένα χιόνια, χιόνια ποιος ξέρει πόσων καιρών. Από πάνου μας εκαμπούριαζε τουρλωτή η κορφή της Πίζας.

Από κει ετραβήξαμε κατά τα σάδια του Βλαχιώτη κι επήραμε ύστερα την μεγάλην κι ανοιχτήν πλαγιάν της Τσάγιας του Γαλαρόκαμπου. Εδώ είχαμε ζερβιά τα πλάγια του

Πολέμου και τις πλαγιές τ' Άσχημου και της Φιγγουράσας, δεξιά τους ψηλούς βράχους της Γκάλτσας, οπού δωρίζε τον Γαλαρόκαμπον, τα βοσκοτόπια του Κούρμα-Λιάσια.

Τα κοπάδια εστάλιζαν ακόμη στους ίσκιους όλα, οι πιστικοί εκοιμώντο και τα μαντρόσκυλα, ολόγυρα των βαρετά, αλαφιασμένα, βουβά εκοίτοντο στο χώμα, μ' ανοιχτά τα στόματα και με κρεμασμένες έξω τις γλώσσες από το κάμα. Γύμνια και ξέρα απέραντη. Κάπου-κάπου σε καμιά βρυσούλαν εφούντωνε κανένα δεντράκι. Απάνου στον αγέρα ετρογυρνούσαν κι έσκουζαν τα όρνια κ' οι σταυραετοί,

που φωλιάζουν στα σκέμπια και στες σπλιές της Γκάλτσας κι οι ίσκιοι των πέραναγαν σαν φαντάσματ' από μπροστά μας. Επεράσαμε ύστερα από τα ριζιβούνια του Περιστεριού, εκατηφορήσαμε προς το ποτάμι του Μετσόβου κι εφτάσαμε το βράδυ στου Χόντζα.

Τα παιδιά της στάνης, μνηυμέν' απ' την άλλη μέρα με το κοπέλι του μπάρμπα μου, μας εδέχτηκαν με γάλατα, με ψητά και με χίλια καλούδια. Αλλ' όπως ήμουν εγώ αποστασμένος δεν είχα την όρεξιν ούτε για τα καλούδια τους ούτε για το τίποτε. Κι έπεσα πεθαμένος στον ύπνο ως την αυγήν.

Μ' εξύπνησαν με το γλυκοχάραμα, μ' επήγαν σε μια βρύση κατάκρυα και νίφτηκα.

Γύρισα ύστερα στες στρούγγες όπ' άρμεξαν και με πυξαρένιο κεντιστό χουλιάρι ερούφηξα κάμποσον αφρόν από γάλα, όπως έπεφτε ζεστό από το βυζί της προβατίνας στην καρδάρα μέσα κι εφούσκωνε.

Την γλύκα και την νοστιμάδα και την μοσχοβολιά του αφρού εκείνου δεν θα τη λησιμονήσω ποτές όπως θυμάμαι πάντα και την χαριτωμένην ζωήν της στάνης, όπως αναγεννιέμαι, όταν μυρίζομαι την προβατίσαν εκείνη μυρουδιά της στρούγκας και του σταύλου κι ακούω από μακριά τ' αρμονικά κουδούνια του κοπαδιού.

Τα γιδοπρόβατα ήταν πολλά και τ' άρμεγμα άργαε. Άρχιζαν με το γλυκοχάραμα και τους εύρισκε ο ήλιος, όσο να σχολάσουν οι πιστικοί, ετρογύριζα εγώ στες καλύβες. Είν' όλες χτιστές με τέσερους ξηρούς χαμπλούς τοίχους από λιθάρια και σκεπασμένες από πάνω με μάλλινες τέντες. Απ' όξω φαίνονται σαν καλύβια Σαρακατσάνικα, σαν Τουρκογύφτικα τσαντήρια. Μέσα στέκονται αραδιαστά τα

ταλάρια που πίζουν το τυρί, οι μπούτινες που βαρούν γάλα, τα φουρλέτσια που δουλεύουν τες μπούτινες, οι τσαντίλες που στραγγίζουν το τυρί και την μυτζήθρα, τα κόθρα που σφίγγουν τα κεφαλοτύρια, τα καζάνια, οι πιτιές κρεμασμένες, οι κόφτρες, οι σανίδες, οι σκάφες και χίλια άλλα ρέσολα της στάνης.

Όταν απάρμεξαν ακολούθησα τους πιστικούς με τα κοπάδια στες βοσκές απάνου. Τα χορτάρια των όχτων που ανέβαινα μου πήγαιναν ως την ζώνην.

Μια δροσερή ανάσαση χλωρασιάς εκόρταινε τα πνεμόνια μου. Οι πιστικοί, τα πουλιά, ανέβαιναν απάνου στα δεντριά κι εκελαδούσαν σούρακτα, απαράλλαχτα σαν να εσαλαγούσαν πρόβατα. Πλήθος νερά έπεφταν σε γάργαρα ρέματ' από τα κορφοβούνια, εκρέμονταν στα στεφάνια και σπώντας στην άβυσσο κάτω άφριζαν κι έσκουζαν μανισμένα. Όπου εσετεκόμεθα, μο 'δειχναν με τα μακριά ραβδιά των οι βοσκοί τα κατατόπια και τα σύνορα γυρα. Έβλεπα ολόγυρα όλο δασωμένα βουνά.

Ο Χότζας μοναχά σα να επλάστηκε επί ταυτού για βοσκές. Μέσα εις όλες εκείνες τες μαύρες λογγιές, επρασίγιζε γυμνός κι απλωτός, φυλαγμένος ολόγυρα από τα λόγια, σαν πανώριο κι ακριβό περιβόλι περικλεισμένο με φράχτες.

Κι έβλεπα ολόγυρα και ψηλά το περιστέρι από τη μια μεριά με τ' αγριόγιδα και με τα ζαρκάδια τον ολόρθο και περήφανο ως τα ουράνια, τον ζυγό του Μετσόβου με τα χιόνια του τ' άλυωτα, την Βάλια-Καρδα με τ' άγρια της πρόβατα, το Δοκίμι με

τες ομορφότουφες οξιές του και με τα ξακουσμένα μαντριά του Μήτσου-Μπάρτα, την Κατάρα με τους μανισμένους ανέμους της, τις Πολιτσιές με τα παλιά κάστρα και χαλάρματα και το Μαυροβούνι με τ' αρκούδια και τα χιλιόχρονα πεύκα του.

Απ' άλλην μεριά την Τσοούκα-Ρούκα, τα δάση της Κρουσοβίτσας και τα καταράχια του Δρίσκου. Και πέρα, μπροστά στα βλαχοχώρια του Ζαγορίου, τα βουνά της Καμήλας και του Βραδέτου, και της Σαμπαρίνας, τον Σμόλικα με την στοιχειωμένην λίμνην του και την βρύσιν του την τραγουδιστήν.

Μο 'δειχναν οι καλοί πιστικοί τα βουνά και μου αράδιαζαν τ' άγρια, τα παράξενα, αλλά όμορφα ονόματα των.

Έζησα εικοσιπέντε ολόκληρες μέρες εκεί. Ετρεφόμουν με το μοσχοβολο χλωροτύρι και με το γλυκύτατο πικτό καλοκαιρινό γάλα. Εκοιμώμουν τον ομορφότερον και ελαφρότατον ύπνον, απάνω εις στρώματα ευωδερύ πεύκου και έλατου, νανουρίζομενος από τα κουδούνια των κοπαδιών κι από το μурμουρι των γύρωθεν δασών.

Συνομιλούσα κι εγύρναγα το βουνά με τους βοσκούς της στάνης, τα χαριτωμένα εκείνα βλαχόπουλα, που ενθυμώντας τώρα μου μοιάζουν με τον Κομάταν, τον Κορύδονα τον Δάφνον και τον Μεβάλκαν του Θεόκριτου.

Κι όταν το βράδυ-βράδυ πόγερνε ο ήλιος, εφύσαγε κανείς την μακριάν τζαμάραν του και μό 'περνε την «Παναγιωτούλαν», τα «πιστικά της Παραμυθιάς» και το «Λάγιο Αρνί», κι αντιλαλούσαν τον πχόν των οι βαθιές λαγκαδιές και τα δάση, γύρα, δεν ξέρω τι είδος μυστικό αίσθημα επλημμύριζε την καρδιά μου.

Εικοσιπέντε ολόκληρες μέρες έζησα εκεί.

Έμαθα όλους τους τόπους, όλα τα ζακόνια των, όλες των τις δουλιές. Τον κούρον, τ' άρμεγμα, το στόλισμα, τον σάλαγον, την ποτιάν, τον σκάρον. Έμαθα τα ονόματα των σκυλιών: Γκεσούλης, Κολοβός, Γιαταγάνας, Μπάλιος, Ραχίλης.

Έμαθα την γλώσσαν των και τηνμίλαγα και δεν μ έτρωγαν. Εσουνήθισα στην ζωήν των τόσο που όταν έφυγα εδάκρυσα.

Μια βραδιά, τες στερνές μέρες, συνέβαινε να μας έρθουν κ' οι κλέφτες. Μου το μίνυσαν κι εμένα οι πιστικοί από νωρίς για να μην τους δω άζαφνα. Συνηθισμένος από μικρός στα βουνά τ' άγρια που γεννήθηκα και που τα γυρνούσα νυχτόπαιρα και μοναχός και με συνοδιάν, μαθημένος με τα τραγούδια των αρματολών, με τες ιστορίες των κλεφτών και των χαραμήδων, που μου 'λεγαν κάθε τόσο οι γέροι του χωριού τον χειμώνα στα χαγιάτια των εκκλησιών και στα προσήλια, δεν εφοβόμουν από τους κλέφτες.

Αλλ' από την ώραν που μου 'παν πως θα 'ρθουν στο μαντρί μας, είχα ένα αίσθημα, που 'ρχεται όταν ύστερ' από τόσες άγριες διηγήσεις με κλέφτες ακαρτέρα κανείς να τους δη εμπροστά του. Γι' αυτό κι νύχτωσε κιόλας. Κάθε βοή δάσους, κάθε πουρπούλισμα πουλιού μ' ανατρίχιαζε. Κάθε οξιά, κάθε πεύκος, κάθε έλατος μου 'μοιαζε κλέφτην. Την βραδιάν εκείνην έψησαν δυο σφαχτά. Πριν τα βγάλουν από την φωτιά πλάκωσαν οι κλέφτες. Μας το πρωτόδειξαν τα αλυχτίσματα των σκυλιών οπού σύσσωμα ερρίχτηκαν απάνω τους, σαν να 'χε πέσει κοπάδι

λύκων στην στάνην.

Άμα ήρθαν σιμά μας μας χαιρέτισαν όλους από το χέρι. Ο μπάρμπας μου ο Λάμπης και ο καπετάνος των εφιλήθηκαν σαν αδέρφια.

Ο μπάρμπας μου μ' επαρουσίασε κι εμένα στον καπετάνο.

– Ψαλλίδας κι αυτός; ρώτησε ο καπετάνιος σφίγγοντας το μικρό χέρι μου.

– Α ξέρεις, του 'πε ο μπάρμπας μου.

– Σου μοιάζει, ωρέ Λάμπη, αλήθεια, είπε ο καπετάνιος! κυττάζοντάς με μ' ένα βαθύ μάτι, να σου ζήση! Γεια σου ωρέ παιδί, μου 'πε εμένα χτυπώντας με στον ώμο, σε θέλω ωρέ, να μαθ'ς γράμματα, ν' αξήν'ς, να γέν'ς παλληκάρης και τρανός τσέλιγκας σαν τον μπάρμπα σ'.

Εκρέμασαν ύστερα τα τουφέκια των και τες κάπες στα παλούκια των τοίχων της στάνης, γιατί είχαν μπέσα στον μπάρμπα μου κι εστρώθηκαν αραδαριά στα κλαδιά που χαν στρώσει επιταυτού οι πιστικοί κατά γης ως είδος τραπέζι.

Εγώ τους εκοίταζα τώρα έναν έναν. Κάτι παλικάρια, μωρές παιδιά, ως εκεί απάνου, σαν έλατα, σαν οξιές, με μαύρα μακριά μαλλιά και γένια, με φλογερά μάτια, με καταϊδρωμένα σκουτιά και μ' άρματα ασημένια. Ο καπετάνιος και το πρωτοπαλικάρο τα 'χαν φλωροκαπνισμένα. Το πρωτοπαλικάρο έκαμνε και τον γραμματικόν, έσερνε χαρτί και καλαμάρι μαζί με τ' άρματα στο σελάχι του κι εβαστούσε το τάσι του καπετάνιου.

Ο ψυχοπατέρας, γέρος εβδομντάρης, με κάτασπρα μαλλιά και με την άσπρη φεσάραν του περιδεμένη με πόσι, εγιατρολογούσε το μπουλούκι, έδινε ορμήνιες κι εξήγαγε τα όνειρα των και τ' ουρανού τα σημάδια.

Ήσαν καμιά τριανταριά όλοι-όλοι. Οι πλιότεροι ήσαν Σαρακατσιάνοι. Σαρακατσιάνος ήταν κι ο καπετάνιος. Άντρας γεμάτος κορμί και παλικαριά, πλατύ στήθος, μεγαλοκέφαλος, μελαψός, με γυμνά νευρωμένα χέρια, και με ολόπυκνα μουστάκια και φρύδια.

Τα γένια του αυτός μονάχ' απ' όλους τα εξούριζε τακτικά. Όμοιαζε την θωριά με το γιον τ' Ανδρίτσου. Κι ελέγετο... Θανάσης Μπαλατσός.

Έφεραν τα ψητά. Τα λιάνισαν τα παιδιά με τα δάχτυλα και με τα χαντζάρια. Ο καπετάνος έβγαλε την δεξιάν πλάτην του ενός και την έδωκε του ψυχοπατέρα του Γέρου-Δήμου, και τα λιανώματα τα μοίρασε με ψωμί σ' όλους γύρα-γύρα.

Την εκαθάρισεν ο ψυχοπατέρας την πλάτην του ψητού με τον σουγιάν και είπε, καλά σημάδια για την ώρα απάνου της. Ήρθε κ' η τσότρα με το κρασί από το Μέτσοβο. Πρώτος την πήρε στα χέρια ο καπετάνος και πριν ρουφήξει ευχήθηκε του μπάρμπα μου.

– Καλώς σ' πύρα, ωρέ Λάμπη. Πάντα καλά να 'μαστε. Ναχ'ς τα παιδιά σ' και τ' φαμπλιά σ'. Να σ' χιλιάσουν, ωρέ τα κοπάδια. Να ζήσ' και ν' αντρευτής σαν τα ψηλά τα β'να, μου 'πε εμένα.

– Ευχαριστώ, τ' απάντησα εγώ.

Αφού κατάπιε κάμποσες ρουφιγιές, που του εσουνόδεψε η τσότρα με το γλυκό της κλου-κλου, την έδωκε στου μπάρμπα μου.

– Με τες υγιείς σου, καπετάν Θανάση, του 'πε ο μπάρμπας μου. Καλώς ώρσες και πάντα με το καλό. Ναχ'ς κι εσύ τη φαμελιά σ' και τα παιδιά σ' και καλή τ' λευτεροσύνη.

Μη χλίβεσαι και μην αναστενάς, ωρέ Θανάσ' κι ο θεός δε μας χάν'! Να σ' ζήσουν τα παλικάρια. Σίδερο και τσελίκι το κορμί σ' και να μη σε πιάσ' βόλι. Την ευκή σ', ψυχοπατέρα, καλά γεράματα και καλό παράδεισο... Γεια χαρά σας παιδιά, είπε στα παλικάρια.

– Πάντα στον πόλεμο να ποθάνω, να μου ευκιάσαι, γιε! μ', είπεν ο ψυχοπατέρας μασώντας ένα ψαχνό.

Ο καπετάνος αναστέναζε βαριά βαριά σαν τ' ανάφερε τη φαμελιά του ο μπάρμπας μου. Είχενε κι αυτός φαμελιά, ο καπμένος, γυναίκα και παιδιά ανήλικα, που τα βαστούσαν οι Τούρκοι στα Γιάννινα στα μπουντρούμια κλεισμένα, για να βγάλουν το άχτι τους, σαν δεν μπορούσαν να τον σκοτώσουν ή να τον πιάσουν ζωντανόν αυτόν.

Αγάλια-αγάλια κατόπι άδειαζε η τσότρα κ' η κουβέντα μας άναφτε. Έλεγαν γι' άρματα, για σκοτωμούς, για σκλάβους, για κλεψιές. Κι εγώ εσουνήθιζα όχι μονάχα στη θωριά τους, την άγρια, αλλά και

στην κουβέντα τους, κι έλεγα κάποτε κι εγώ κάτι τι, και αν εστάθηκα σαν παιδί, έκαμνα τον καπετάνο και τα παλληκάρια να γελούν, πράμα που πλιότερο με σίμωνε και με θάρρεψε με δαύτους και πλιότερο μ' ευχαριστούσεν εμένα. Τόσο, που έλεγα με τον νου μου πως ημπορούσα κι εγώ να ζήσω μ' αυτούς στα βουνά με τέτοιαν ζώην ανοιχτόκαρδη, με τέτοιες πλατειές κουβέντες και με ιστορίες παλικαρισίες.

Και με την τσότραν και με τες κουβέντες επήγαν μεσάνυκτα. Εγώ άρχιζα να νυστάζω, ο καπετάνος μ' εγνοιάστικε.

– Πάρε, ωρέ Ζήκα, κι αυτόν τον ταμπ'ρά σ', είπε σ' ένα παλικάρι του, γιατί νυστάξαμαν όλ' μας.

– Άνιτε, ωρέ π'τσάρα Ζέκα, του 'πε ο μπάρμπας μου, πάρε μας το τραγούδι του Τσιτσομήτσου.

Το παλληκάρι, ο Ζήκας, μας έφερεν έναν μικρόν μικρούτσικον ταμπουράν με τρία συρματερά τέλια, τον κούρδισε καλά-καλά κι άρχεψεν ύστερα να τον κρούει σιγά-σιγά με τ' αϊτόφτερο στο τραγούδι του Τσιτσομήτσου.

– Σκούξ' το, ωρέ, και μια ψίχα-ψίχα, εφώναξεν άξαφνα ένας ενθουσιασμένος.

Κι ο Ζήκας, ο καλούμενος Ζήκας, επήρεν αγάλια-αγάλια και το τραγούδι. Μια έκρουε τον ταμπουράν και μια τραγουδούσε. Ήταν πικρά τα λόγια του τραγουδιού, γλυκεία και συμπαιθητικά η φωνή του Ζήκα, θλιβερός ο αχός του και του ταμπουρά του το λάλημα πολύ λυπητερό. Όμοιαζε μοιρολόγι σωστό. Οι πλιότεροι ολόγυρα, βουβοί, με κασκωτά τα στόματα εκρατούσαμε και την αναπνοή για να τ' ακούμε και τον εκοιττάζαμε κατάματα, σαν να 'βγαίνε το τραγούδι από τα μάτια που του τα 'χ' βουρκώσ' η συγκίνηση κι όχι από το στόμα του. Δυο τρεις έσκυβαν λυπητερά τα κεφάλια στη γη. Άξαφνα, μέσ' στη σιγή εκείνη, πετάει έναν αναστεναγμό πάλι ο καπετάνος κι έσκασε μεσ' στα ματόφυλλά του ένα παχύ και διάφανο δάκρυο.

Πόσον καιρόν τάχα είχε να δακρύσει το θεριωμένο εκείνο μάτι!

– Πάψ' το, λέει του Ζήκα, πάψ' το αυτό και παρ' άλλο, γιατί θα μας καν'ς να κλάψουμε σαν μικρά παιδιά. Κι εσφούγγισε το δάκρυο. Κι εσφούγγισε το δάκρυ του με την ολόμαυρη άκραν της φουστάνελας του.

Με το τραγούδι του Τσιτσομήτσου θυμήθηκε τα πρώτα χρόνια της κλεψιάς του ο καπετάνος. Ήταν τότε πολύ νεώτερος, με την φαμελιάν του ελεύθερη και με συντρόφους τόσους ξακουστούς κι αδικοχαμένους παλικαράδες.

– Για θυμήσ' ωρέ Λάμπη, τον Τσιτσομήτσον, τι σου 'ταν είπε του μπάρμπα μου.

– Αμ' ο Σαλαμούρας, του 'λεγε ο μπάρμπας μου, ο Στούπας, ο Μαριέλας, ο Αρβανιτάκος, ο Σάθε-Ραγιώτης, ο Κακαράντζας, ο Κελεπούρης, ο σ'μπέθερός μ' ο Σουφλέρης, ο άλλος ο Σκυλοκανάτας, όλ' αυτά τα ξεφτέρια τι σου 'λεγα πάλι;

Ο καπετάνος εκούνησε λυπητερά το σκυφτό κεφάλι του κ' είπε:

– Ο Σπανοβαγγέλης, ο Χρήστος-Ρεντίφης; Να πέθαναν τάχα, να τους σκότωσαν κι αυτούς πουθενά, ή σέρνονται σε τίποτ' αραχνιασμένες και μαύρες φ'λακές μέσα και τρώει η μούχλα και το σίδερο τα κορμιά των καπμένων;

Μοναχά ο γερο-Αποστόλης κι εγώ απομείναμαν από τόσα μπουλούκια, και βαστάμε ακόμα το φλάμπουρο και το καμάρι της κλεφτουριάς εδώ απάνω. Άνιτε, ωρέ βουνά του κερατά! εμούγγισε σαν το λιοντάρι τινάζοντας τον ανήφορο το στοιχειωμένο του κεφάλι με τον τσαμπά του, άνιτε ωρέ παλιοβουνά, εσείς μας χαρήκατε, εσείς θα μας φάτε.

Την κατάρα μου να 'χετε, ωρέ παιδιά, είπε στα παλληκάρια του, την κατάρα μου και την κατάρα του ψυχοπατέρα μας να 'χετε, κι έδειξε τον Γέρο-Δήμο, αν καμιανού σας το κεφάλι το παν στα Γιάννινα και το στήσουν στο παλούκι.

Εδώ ωρέ ένας ένας εδώ απάν' στα βνα, να σκάψτε το μνήμα σας. Κάθε μνήμα και μια κορφή, κάθε κορφή κι ένα όνομα κλέφτη.

Κι άδραξε σαν θερμασμένος την τσότρα στα χέρια του κι ερούφηξε πέντε εξ φορές με τα χείλη του.

Το παλληκάρι ο Ζήκας ξανάκρουσε τον ταμπουρά του και πήρε τώρα με την φωνήν του παλιό τραγούδι, το τραγούδι του Βλαχοθανάση. Όσο λυπητερό ήταν το τραγούδι του Τσιτσομήτσου, τόσο άγριο, τόσο πολεμικό ήταν το τραγούδι του Βλαχοθανά-

ση. Εστέγνωσαν μ' αυτό του καπετάνιου τα μάτια, φλογίστηκαν του τραγουδιστού, και δυο τρεις άλλοι από τον ενθουσιασμό ξεκρέμασαν κι άδειασαν τα τουφέκια των στον αγέρα. Στους κρότους των εξύπνησεν ο αντίλαλος των δασών γύρω κι αλύχτησαν ξαφνιασμένα τα μαντρόσκυλα κάμποσων ώρα.

Έτσι επεράσαμε την νύχτα. Νυσταγμένος εγώ αποκοιμήθηκα πρωύτερα. Κι' όταν εξύπνησα την αυγήν, οι κλέφτες είχαν αφήσει γεια.

Πέρασαν ύστερα εξ-επτά χρόνια από τότε ο Μπαλατσός, μη φτουρώντας την σκλαβιά και την φυλακίσην της φαμίλιας του, ήκουσε την φωνήν της ψυχής του κι επροσκύνησε στα Γιάννινα, κι έγινε ραγιάς ο κλέφτης.

Εξεσκλάβωσεν έτσι τη φαμελιά του, έκαμε γιδοπρόβατα με τις κλεψιάς του το καζάντιο και ζούσε σαν τσέλιγκας Σαρακατσάνος το καλοκαίρι στα βουνά και στα χειμαδιά τον χειμώνα.

Προσκυνημένον μια μέρα τον απάντησα στα Γιάννινα, στην Σκάλαν του Κάστρου. Τον εκοίταξα κάμποσων ώρα, χωρίς να με γνοιαστή αυτός. Πού ο κλέφτης ο Μπαλατσός του βουνού! Μαζί με τ' άρματα του είχε ξεντυθεί κι όλην εκείνην την κλέφτικη περφηλία του και την αγριότην του την βουνίσια.

Το πρόσωπο του ήταν ήερο, ήσυχο τώρα και τα μάτια του δεν εσπιθοβολούσαν πλια φλογισμένα. Ύστερα τον εσίμωσα και τον χαιρέτισα. Δεν μ' εγνώρισε, του 'δωκα όμως εγώ γνώρον.

Με δυο τρεις μήνες του 'δωσεν ο πασάς ταϊφάν, τον εδιόρισε αρματολόν, δερβέναγαν, να κυνηγάει τους κλέφτες. Αρματώθηκε πάλι ο Μπαλατσός κι εσύναξεν ολόγυρα του παλικάρια. Και πόσα κεφάλια κλέφτικα, δεν έφερε μέσα στα Γιάννινα, δουλεύοντας πιστά τον λουφέν του πασά του!

Με την απόλαυσιν όμως των βουνών όπ' έπαιρνε κυνηγώντας τους κλέφτες, ξαναξύπνησε στην καρδιά του ο πόθος, η αγάπη για την παλιά τέχνη του και μιαν άνοιξη ξαναβγήκε πάλι κλέφτης. Όμως τον εσύλλαβαν τώρα.

Τον εσύλλαβε με μπαμπεσιάν ένας σκύλαρος Αρβανίτης φίλος του προβατάρης που του 'δινε το ψωμί. Τον έφεραν δεμένο στα Γιάννινα και τον έριξαν τον δύστηχον στα σίδερα μέσα και στα μπουντρούμια του κάστρου τ' Αλή-πασά.

Επήγαινα συχνά και τον έβλεπα εκεί. Μια μέρα εύρον εκεί και τον γιο του, συνομήλικο μου παιδί, αλλά τσομπανόπαιδο σωστό, κι ο Μπαλατσός μās παράγγειλε να γίνουμε βλάμηδες έξω.

Εκεί, στην φυλακήν μέσα μου εκέντησεν ο Μπαλατσός, για ενθύμηση του μια κλίτσα τσομπάνικην.

Μου την έκαμε από πιξάρι καθαρό. Εκέντησεν απάνω της δυο λιοντάρια, σημαίνοντας την κλέφτικη δύναμη του, την βουνίσια του την ζωή, τα περασμένα νιάτα του. Εκέντησε κι ένα τροχό, τον τροχό της τύχης, που ανεβοκατεβαίνει, σημαίνοντας τα στερνά κακόγραφα του.

Έλιωνε κι έσβηνε ολοένα στην φυλακή μέσα ο καπετάν Θανάσης.

Έβγαίνε κάποτε στα σιδεροφραγμένα μικρά παράθυρα, αγνάντηε τα βουνά πέρα του Πίνδου κι αναστέναζε βαθιά-βαθιά κι εδάκρυζε.

Τότε θυμόμουν εγώ την κατάρα του την φοβερή πο 'δινε στα παλικάρια του την βραδιάν εκείνην, στη στάνη του μπάρμπα μου.

– Την κατάρα μου να 'χετε ωρέ παιδιά, αν καμιανού σας το κεφάλι το παν στα Γιάννινα και το στήσουν στο παλούκι. Όλ' ωρέ, ένας-ένας εδώ απάν' στα βουνά να σκάψτε το μνήμα σας. Κάθε μνήμα και μια κορφή, κάθε κορφή κι ένα όνομα κλέφτη. Άνιτε, ωρέ παλιοβουνά, εσείς μας γεννήσαταν, εσείς μας χαρήκαταν, εσείς θα μας φάτε!

Τάχα συλλογιέται αυτός τώρα πως η κατάρα του έπεφτε σ' αυτόν τον ίδιον;

Τον περασμένον χειμώνα έμαθα εδώ πως τον κρέμασαν μια μέρα τον Μπαλατσόν μέσ' στη μέση στα Γιάννινα.

Όσον άγριος, όσον κακούργος κι αν ήταν ο Μπαλατσός, σαν κλέφτης, η καρδιά μου εμένα τον εσυμπόνεσεν.

Έκλαψα τον θάνατο του μ' όσον πόνον είχα ζηλέψει στα βουνά τότε την κλέφτικην, την περφηλίαν, την ελεύθερη ζωήν του.

Και φυλάω τώρα για ενθύμησην του την κλίτσα του.

Την φυλάω για ενθύμησην του Μπαλατσού, για ενθύμησην της στάνης του μπάρμπα μου.

ΟΙ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΕΣ ΣΑΡΑΚΑΤΣΑΝΙΚΕΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ ΚΑΙ ΤΟ ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΤΟΠΙΟ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

Η ζωή και παράδοση των Σαρακατσαναίων εμπνέει πολλούς φοιτητές, μεταπτυχιακούς και μη να ασχοληθούν στα πλαίσια της έρευνάς τους με τους Σαρακατσάνους και να μελετήσουν διάφορες πτυχές της ζωής τους. Στο φύλλο αυτό παρουσιάζουμε απόσπασμα από την εργασία του Δημήτρη Θ. Γόγολου, Αρχιτέκτονα σε μεταπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών στην Αρχιτεκτονική Τοπίου στο Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Η νομαδική ή ημινομαδική κτηνοτροφία είναι ένα φαινόμενο που παρατηρείται χιλιάδες χρόνια στο χώρο της Μεσογείου. Σε κείμενα της αρχαίας ελληνικής γραμματείας, από τον Όμηρο έως

του Δημήτρη Θ. Γόγολου

την ύστερη ελληνική αρχαιότητα, συναντάμε αναφορές που αφορούν στη μετακινούμενη κτηνοτροφία και φωτίζουν πτυχές του φαινομένου. Οι μετακινήσεις αυτές υπαγορεύονταν από τις ανάγκες των κοπαδιών (κυρίως των αιγοπροβάτων και δευτερευόντως των βοοειδών), ανάγκες που σχετιζόνταν με την αναζήτηση τροφής (βοσκότοποι) και ευνοϊκότερων κλιματολογικών συνθηκών για τα ποίμνια. Οι μετακινήσεις των ποιμνίων χειμώνα -καλοκαίρι από τα χειμαδιά στα βουνά και αντίστροφα ορίζονταν στα τέλη της άνοιξης και στο μέσον του φθινοπώρου.

Η παραδοσιακή νομαδική κτηνοτροφία είναι σπάταλη, θέλει άπλα για να αναπτυχθεί, γ'αυτό παρατηρείται σε εποχές παλιότερες όταν οι καλλιέργειες δεν ήταν εντατικές. Ύστερα δεν την ευνοούν τα «σφιχτά» σύνορα και οι κάθε είδους περιορισμοί. Δεν είναι τυχαίο ότι η μεγάλη της ανάπτυξη συμπίπτει με εποχές που στον μεσογειακό και στον ευρύτερο ευρωπαϊκό χώρο κυριαρχούν τα πολιτικά μορφώματα των αυτοκρατοριών με τις εκτεταμένες επικράτειες. Η ιστορία της συνεπώς είναι μακράιωνη και μόλις στα μέσα του περασμένου αιώνα περιορίζεται δραματικά και παραχωρεί σιγά – σιγά τη θέση της στη σταβλισμένη ή ημισταβλισμένη κτηνοτροφία.

Ακολουθώντας τις ανάγκες των κοπαδιών οι παραδοσιακοί κτηνοτρόφοι διαμόρφωσαν με τη σειρά τους ένα τρόπο ζωής νομαδικό που διακρινόταν από την ξεχωριστή οικονομική οργάνωση (τσελιγκάτα), την ενίσχυση της πατριαρχικής εκτεταμένης οικογένειας (η πατριά ήταν η βάση του τσελιγκάτου), την απουσία μόνιμης εγκατάστασης, στοιχείο που σήμαινε την κατασκευή πρόχειρων καταλυμάτων (και για τους ανθρώπους και για τα ζωντανά) στους δύο πόλους των μετακινήσεων (χειμαδιά- βουνά), οι οποίοι συνήθως δεν ήταν σταθεροί. Την οικονομική και κοινωνική αυτή οργάνωση των κτηνοτρόφων η Αγγελική Χατζημικάλη την χαρακτηρίζει σε ένα άρθρο της πρωτόγονη συντεχνία (σινάφι). Και πράγματι έχει δίκιο, αφού και σήμερα ακόμη οι Σαρακατσάνοι, κλασικοί νομάδες κτηνοτρόφοι έως τη δεκαετία του 1960, αποκαλούνται μεταξύ τους **συναφλήδες**. Άλλωστε ο κλειστός κοινωνικός τους χαρακτήρας, τα αυστηρά ήθη, ο ακριβής καταμερισμός εργασίας, η ιεράρχηση των ρόλων ανδρών και γυναικών στο πλαίσιο του τσελιγκάτου, η σταθερή τήρηση των ενδογαμικών σχέσεων, είναι στοιχεία που παραπέμπουν στη συντεχνία.

Οι βασικές διαφορές της νομαδικής κτηνοτροφίας από την αντίστοιχη ημινομαδική είναι δύο: α) οι νομάδες κτηνοτρόφοι δεν είχαν μόνιμη εγκατάσταση (οπίτια, χωριά), αντίθετα οι ημινομάδες που ασχολούνταν με την κτηνοτροφία διέθεταν μόνιμη κατοικία στα ορεινά ή στα πεδινά και μετακινούνταν με τα ποίμνιά τους το καλοκαίρι ή το χειμώνα, ανάλογα με τον τόπο της μόνιμης διαμονής τους, αναζητώντας βοσκοτόπια για τα κοπάδια τους. Κλασικά παραδείγματα είναι οι βλαχόφωνοι Συρρακιώτες, οι Καλαρυτινοί και Σαμαρινέσις στην Ήπειρο και τα Γρεβενά β) οι νομάδες κτηνοτρόφοι ασχολούνταν αποκλειστικά με την κτηνοτροφία, ενώ οι ημινομάδες καταγίνονταν και με άλλες ασχολίες, εκτός από την κτηνοτροφική τους δραστηριότητα.

Αποκλειστικά, λοιπόν, νομάδες κτηνοτρόφοι στον ελληνικό χώρο ήταν οι Σαρακατσάνοι. Οι Σαρακατσάνοι βρίσκονταν διάσπαρτοι στον ελλαδικό χώρο και ορισμένοι σε χώρες της νότιας Βαλκανικής έως τη δεκαετία του 1960, οπότε άρχισαν να εγκαταλείπουν οριστικά την παραδοσιακή κτηνοτροφία και το νομαδικό βίο. Μετά τη χάρση των εθνικών συνόρων στα Βαλκάνια και την αλλαγή των καθεστώτων (κομμουνιστικά καθεστώτα) ορισμένοι, γύρω στις είκοσι (20) χιλιάδες εγκλωβίστηκαν στη Βουλγαρία και στην πρώην Γιουγκοσλαβία. Ένας μεγάλος αριθμός από αυτούς επαναπατρίστηκε το 1964 και μερικοί μετά το 1990 (πτώση των καθεστώτων). Σήμερα υπάρχουν γύρω στις τέσσερις χιλιάδες στη Βουλγαρία και στα Σκόπια.

Τους Σαρακατσάνους τους συναντάμε στην Ήπειρο ήδη από τα προεπαναστατικά χρόνια, όπως μαρτυρούν γραπτές πηγές. Πολλοί απ' αυτούς αναγκάζονται να φύγουν με τα κοπάδια τους από την Ήπειρο προς τη Θεσσαλία, τη Μακεδονία και τη Ρούμελη, για διάφορους ιστορικούς λόγους, ο κυριότερος των οποίων η απόφαση του Αλή Πασά, γύρω στα 1812, να «κρατικοποιήσει» το ζωικό κεφάλαιο του Βιλαετίου του, για να αυξήσει τα έσοδά του με σκοπό να πετύχει τα σχέδιά του (ανεξαρτητοποίηση της Ηπείρου, δημιουργία κράτους κ.τ.λ.). Η απόφαση αυτή ανάγκασε πολλούς κτηνοτρόφους, Σαρακατσάνους και Βλάχους, να φύγουν από την Ήπειρο και να μετοικήσουν σε γειτονικά βιλαέτια. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι οι Γραμμουσιάνοι, οι οποίοι εγκατέλειψαν σε μια νύχτα την ανθηρή κτηνοτροφική κωμόπολη του Γράμμου, κοντά στις πηγές του Αλιάκμονα, τη Γράμμουσα, και σκοπίστηκαν στη Μακεδονία (Σέρρες, Δράμα) και στη Θεσσαλία. Πολλοί Σαρακατσάνοι, ωστόσο, επανέρχονται στην Ήπειρο μετά το 1830, όταν ο Καποδίστριας έδωσε έμφαση στη γεωργία (νέες καλλιέργειες, Γεωργική Σχολή της Τίρυνθας κ.α.), με αποτέλεσμα να περιοριστούν οι βοσκότοποι και να έρθουν σε δυσχερή θέση οι παραδοσιακοί νομάδες κτηνοτρόφοι. Οι περισσότεροι έρχονται από την ευρύτερη περιοχή της Αιτωλοακαρνανίας (κυρίως από το Ξηρόμερο) κι άλλοι από τη Θεσσαλία.

Η Ήπειρος πάντοτε ήταν πόλος έλξης για τους κτηνοτρόφους με τις πολλές ορεινές και ημιορεινές τοποθεσίες της (τα εννιά δέκατα της έκτασής της) και τα πολλά βοσκοτόπια. Ο Σωτήρης Δάκαρης, καθηγητής της κλασικής αρχαιολογίας στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, θεωρεί ότι η κτηνοτροφική ζωή στην περιοχή αρχίζει από τη νεολιθική εποχή. Γράφει χαρακτηριστικά:

«*Τα φυσικά περάσματα, που ακολουθούσαν κάποτε οι κυνηγοί της παλαιολιθικής, ήταν τα ίδια με τα περάσματα των κτηνοτρόφων της νεολιθικής εποχής. Γιατί στη νεολιθική εποχή, όταν ο άνθρωπος από κτηνός και συλλέκτης έγινε παραγωγός της τροφής, με την εξημέρωση των ζώων και τη γεωργία, έκανε τις ίδιες εποχιακές μετακινήσεις με τα κοπάδια του, από τα ορεινά στα πεδινά παράλια, όπως κάνουν σήμερα οι κτηνοτρόφοι της Πίνδου*»

Έτσι εξηγείται και η προτίμηση των νομάδων Σαρακατσαναίων προς τον ηπειρωτικό χώρο.

Χρησιμοποιούσαν ως χειμαδιά τις σχετικά εκτεταμένες περιοχές γύρω από την Άρτα, την Πρέβεζα, τη Φιλιππιάδα καθώς και περιοχές της Θεσπρωτίας, όπου το κλίμα είναι ήπιο, σε μια εποχή που η συστηματική καλλιέργεια ήταν περιορισμένη. Έτσι στα τέλη του 19ου αιώνα και στις αρχές του 20ου συναντάμε στην Ήπειρο ανθηρά και μεγάλα σαρακατσανικά τσελιγκάτα. Μετά την απελευθέρωση όμως της Ηπείρου και, κυρίως, μετά την μικρασιατική καταστροφή, την έλευση και εγκατάσταση των προσφύγων, οι καλλιέργειες επεκτάθηκαν και περιορίστηκαν οι βοσκότοποι. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να περιοριστεί και ο αριθμός των αιγοπροβάτων και να οδηγηθούμε σε πιο μικρά και ευκίνητα τσελιγκάτα. Οι περιοχές αυτές διέθεταν επαρκείς λιβαδότοπους στην εκτεταμένη κοιλάδα της Λάμαρης, στα «ριζά» λόφων ή μικρομεσαίων ορέων, στις παραποτάμιες εκτάσεις Άρτας (Αραχθός) ή Φιλιππιάδας (Λούρος), στα παραθαλάσσια μέρη τόσο της Πρέβεζας, όσο και της Θεσπρωτίας. Επιπλέον στις περιοχές αυτές υπάρχουν πλούσιοι πρηνώνες για τη

βόσκηση των γιδιών.

Οι λιβαδότοποι των χειμαδιών ήταν συνήθως ημιορεινοί ή ημιπεδινόι, στο περιθώριο πάντα των καλλιεργήσιμων εκτάσεων. Διακρίνονταν στις εξής κατηγορίες: α) **τσαίρια (χωραφίες)**: μεσαίας ή μεγάλης έκτασης λειμώνες με πλούσια χορτοβλάστηση που τους συναντάμε σε χαμηλά οροπέδια ή σε κοιλάδες β) **βαλαώρες**: πλαγιές λόφων ή βουνών αδένδρων με χορτοβλάστηση γ) **παραβόλες**: στενές λουριδες γης με πλούσια βλάστηση δίπλα σε καλλιεργημένη και φραγμένη έκταση δ) **αμαλαγιές**: ήταν τα αβόσκητα τμήματα των λιβαδιών που προορίζονταν συνήθως για γαλαρότοποι (για τα γαλάρια πρόβατα). Για να επαρκέσουν τα λιβάδια τόσο για τη διατροφή των ζωντανών, όσο και για την ικανοποιητική παραγωγή γάλακτος εφαρμόζανε την τακτική της **εναλλακτικής βόσκησης**. Χωρίζανε τους βοσκότοπους που είχαν στη διάθεσή τους σε τμήματα «επιτρέποντας» στο κοπάδι μια ήπια βόσκηση σε κάθε τμήμα και στη συνέχεια το μεταφέρανε σε άλλο τμήμα πριν φτάσουν στην **υπερβόσκηση**. Έτσι δινόταν η δυνατότητα στους λιβαδότοπους να «ανασαίνουν» και ανανεώνουν τη χλόη τους.

Ως θερινά βοσκοτόπια χρησιμοποιούσαν κυρίως λιβαδικές εκτάσεις στα βουνά του Ζαγορίου (ανατολικού, κεντρικού και δυτικού) και δευτερευόντως των Γρεβενών και του Γράμμου. Η προτίμηση σε αυτές τις περιοχές οφείλεται σε τρεις κυρίως λόγους: α) ήταν τα κοντινότερα βουνά στις χειμερινές τους εγκαταστάσεις β) τα βουνά του Ζαγορίου διέθεταν μια ποικιλία ποοβοσκοπημάτων και γ) μπορούσαν να στήσουν τις στάνες τους σε κοντινές αποστάσεις από τα διάσπαρτα Ζαχοροχώρια, πράγμα που τους διευκόλυνε στην εξυπηρέτηση διάφορων αναγκών τους.

Άλλωστε το ανάγλυφο της περιοχής (συνεχόμενα βουνά, λεκανοπέδια, μεσαία και μικρά οροπέδια) σε συνδυασμό με τη σύσταση του εδάφους και τα πολλά νερά ευνοεί την ανάπτυξη λιβαδιών (ποολίβαδα, θαμνολίβαδα, φρυγανολίβαδα, δασολίβαδα) με μια μεγάλη ποικιλία ειδών χλωρίδας. Η καταλληλότητα αυτών των λειμώνων για βόσκηση ήταν ίσως ο σημαντικότερος λόγος που το Ζαγόρι αποτέλεσε πόλο έλξης για τους Σαρακατσάνους της Ηπείρου. Περίφημα βοσκοτόπια όπως είναι οι Πολτσιές, η Αταραχή, το Φλαμπουράρι (Ανατολικό Ζαγόρι), η Αστράχα, η Μπιντιλιάια, ο Γυφτόκαμπος (Κεντρικό Ζαγόρι), η Ροδόβολη (Δυτικό Ζαγόρι) φιλοξενούσαν πολλές χιλιάδες πρόβατα κάθε καλοκαίρι μέχρι τη δεκαετία του 1960.

Σήμερα ελάχιστοι Σαρακατσάνοι καταγίνονται με την κτηνοτροφία στην Ήπειρο. Ο τρόπος ενασχόλησης με αυτήν διαφέρει ριζικά από την παραδοσιακή κτηνοτροφία. Πρόκειται για μια ημισταβλισμένη κτηνοτροφία που βασίζεται περισσότερο στις ζωοτροφές και λιγότερο στη λιβαδική βόσκηση των προβάτων. Μια λιγότερο κοπιαστική διαδικασία με όλες, ωστόσο, τις αρνητικές συνέπειες στην ποιότητα των παραγομένων προϊόντων (πτώση της ποιότητας του κρέατος, του γάλακτος και γενικά των γαλακτομικών προϊόντων).

ΕΠΙΤΥΧΟΝΤΕΣ

Συγχαίρουμε όσους πέτυχαν στις εισαγωγικές εξετάσεις των Πανεπιστημίων. Δυστυχώς η μη δημοσίευση των ονομάτων τους σε άλλες εφημερίδες (λόγω... προσωπικών δεδομένων) περιορίζει τη δυνατότητα ανεύρεσης στοιχείων. Παρακαλούμε όποιος γνωρίζει ονόματα παιδιών να μας ενημερώσει.

- Λαμπρινή Παπιγκιώτη του Θεόδωρου και της Ουρανίας, από το Τσεπέλοβο, Τ.Ε.Ι. Θεσσαλονίκης, Ηλεκτρολόγων Μηχανικών.
- Γεώργιος Τσουμάνης του Κων/νου από την Κληματαία Ιωαννίνων πέρασε στη δεύτερη θέση Ιερατικών Σπουδών Βελλάς Ιωαννίνων.
- Κοντοδήμος Σπυριδούλα του Νικολάου Εργοθεραπείας Παν. Δυτ. Αττικής
- Ντούκα Ηλιάννα του Δημητρίου και της Άννας Αχ. Μακρή, Ιατρική Σχολή Ιωαννίνων
- Κοντοδήμος Θεόδωρος του Γεωργίου Μπχ. Περιβάλλοντος Πολυτεχνείου Κρήτης.

Ονοματολογία λέξεων της στάνης

του Γιώργου Φυτιλή

συνέχεια από το προηγούμενο φύλλο

Για την ονομασία των τυριών που τυροκομούσαν, πρέπει να γίνουν δυο διευκρινίσεις.

Πρώτη. Οι Σαρακατσάνοι ονόμαζαν το τυροκομείο μπάτζιο ή μπατζιό ή μπατζιριό, αλλά ποτέ δε χρησιμοποιούσαν ρήμα που να προέρχεται απ' το ουσιαστικό μπατζιό.

Δεν έλεγαν μπατζιαρεύω ή κάτι ανάλογο, αλλά τυροκομώ.

Δεύτερη διευκρίνιση. Ποτέ δεν ήταν επαγγελματίες τυροκόμοι, μια δουλειά που την έκαναν οι Αρμάνοι ή Αρωμούνιοι.

Αυτό σημαίνει, πως η λέξη 'μπατζιός' ήρθε στη γλώσσα τους με τη μορφή δανείου και σε χρόνο που ήδη τυροκομούσαν το γάλα των προβάτων κι όχι στην αρχή του επαγγέλματος.

Συνήθως, έδιναν το γάλα στο μπατζιό μέχρι τον Μάη μήνα και τυροκομούσαν οι ίδιοι τους δυο μήνες του καλοκαιριού, Ιούνιο και Ιούλιο.

Θ. Ποικιλία παρασκευασμάτων.

1. Αχάλαγο τυρί. Αυτό που λέμε, φέτα.
2. Κεφαλοτύρι
3. Στουμποτύρι
4. Γαλοτύρι
5. Μυτζήθρα
6. Τυρί τουλουμισιο

Τα έξι ονόματα των παρασκευασμάτων είναι ελληνικές λέξεις.

Ι. Οι αρρώστιες των προβάτων.

1. Αβδέλιασμα
2. Αυλουγιά, ευλογιά
3. Γκούσια
4. Μαγκαφάς
5. Σακαή
6. Βροντότριχα
7. Ψώρα
8. Βούρλα
9. Κουλιάντζα
10. Τρέλα
11. Κουτσαμάρα
12. Παρμάρα ή αγαλαξία

Απ' τις δώδεκα ονομασίες οι εννιά είναι ελληνικές λέξεις, η λέξη κουλιάντζα είναι τουρκική, πιθανώς αντιδάνειο απ' την ελληνική λέξη κοιλιά, κοιλιακός, μια και αναφέρεται σε δυσεντερία των προβάτων, η λέξη σακαή είναι τουρκική και η λέξη μαγκαφάς αγνώστου ετύμου.

Αν προχωρήσουμε στην ονοματολογία της φορεσιάς, αντρικής και γυναικείας, θα δούμε την παρέμβαση της μόδας και του καινούργιου που έφεραν στα σαρακατσάνικα βουνά οι ρωμαίοι έποικοι και ιδιαίτερα, οι ρωμαίους.

Η κοινωνική και οικογενειακή συμπεριφορά των γυναικών δεν έγινε αποδεκτή, γι' αυτό και η γνώμη των Σαρακατσάνων ήταν αρνητική. Όταν έλεγαν, σινιόρα, εννοούσαν την ανήθικη γυναίκα κι όταν έλεγαν, βόμπιρα, εννοούσαν το παλιόπαιδο, το αλπτώπαιδο!

Γυναικεία φορεσιά

1. Μπόχος. Μαντήλι για το κεφάλι. Αρχικά ήταν κόκκινος κι αργότερα, καφετής και μαύρος. Στις αρχές μάλλινος υφαντός κι αργότερα, μεταξωτός.
2. Κατασάρκι. Μάλλινη φανέλα σ' επαφή με το σώμα.
3. Πουκάμισο. Το φορούσαν μετά το κατασάρκι. Πάνω του ράβονταν τα μανίκια.
4. Τραχηλιά. Κεντημένη με χρώματα και σουρωτές δαντέλες. Τη φορούσαν γύρω απ' τον λαιμό κι αργότερα πήραν απ' τις ρωμαίες το ίδιο συμπλήρωμα ενδυμασίας που το ονόμαζαν πετσέτα.
5. Φούστα ή φουστάνα. Συνήθως, μαύρο μακρύ μεσοφόρι με πολλές πιέτες και λαγιόλια.
6. Τσαμαντάνι. Είδος γιλέκου με όμορφα σχέδια στη μεριά του στήθους.
7. Ζωνάρι. Περνούσε πάνω απ' το ζώμα της φούστας κι ήταν κεντημένο.
8. Ποδιά. Υφαντό συμπλήρωμα με πολλά κεντήματα. Το έδεναν στο εμπρός μέρος του κορμιού.
9. Παναούλα. Μικρή ποδιά που τη φορούσαν πάνω από όλα τα ρούχα. Είχε πολλά κεντήματα και χρώματα.
10. Κάλτσες. Απ' τους αστράγαλους μέχρι το γόνατο. Πλέκονταν στο χέρι κι είχαν πολλά χρώματα.
11. Πατούνια. Κάλυπταν τις πατούσες κι έφταναν μέχρι τους αστραγάλους. Ήταν συμπληρώματα της κάλτσας.
12. Πόρπη ή γκοπές. Τη φορούσαν πάνω απ' το ζωνάρι κι είναι η παλιά πόρπη με εγκοπές.
13. Μπόλκα. Ζακέτα με φαρδιά μανίκια και πολλές πιέτες.
14. Ζγαρόνια. Μάλλινη ή πλεκτά μανικέτια στον καρπό του χεριού.
15. Τσούκνα. Ολόσωμο φόρεμα με πολ-

λές πιέτες.

16. Φουσκούρια. Φουσκωτά μανίκια, συμπλήρωμα της τσούκνας.

17. Τσαρούχια με φούντα κι ύστερα, παπούτσια με φούντα.

18. Καρφίτσα. Πάνω στον μπόχο.

19. Σκουλαρίκια ή κατσαμέρια.

20. Στολίδια. Χρυσά κι ασημένια στολίδια που τα φορούσαν στη μέση, στο στήθος και στα χέρια. Οι λεύτερες φορούσαν λιγότερα στολίδια απ' τις παντρεμένες, για να δείξουν πως είναι σεμνές και μετρημένες.

21. Σκούφια. Συμπλήρωμα της καλής φορεσιάς.

Εξετάζοντας τις λέξεις της γυναικείας φορεσιάς, βρίσουμε 13 λέξεις της ελληνικής γλώσσας {μπόχος, κατασάρκι, τραχηλιά, ζωνάρι, ποδιά, παναούλα, πατούνια, πόρπες-γκοπές, φουσκούρια, καρφίτσα, σκουλαρίκια, στολίδια και σκούφια}, 4 της ιταλικής γλώσσας {φούστα fusta, πουκάμισο camisia, κάλτσα calcea, τσούκνα zucca} 2 της τουρκικής {μπόλκα bol, τσαρούχι carik} και 2 άγνωστες {τσαμαντάνι, ζγαρόνια}.

Πρέπει να σημειωθεί, πως οι παλιότερες Σαρακατσάνες απόφευγαν να φορέσουν σιγκούνα. Είναι γνωστή η φράση που έλεγαν για τα παλικάρια που ήταν ζωηρά.

«Αυτούνος, θα μας φέρει σιγκούνα παρδαλή!»

Εννοούσαν, πως ο λεβέντης θα φέρει στη στάνη μια νύφη που θα φορούσε σιγκούνα και θα ήταν παρδαλή, ανήθικη!

Ανδρική φορεσιά

1. Στραγκάνι. Σκούφος της κεφαλής.
2. Κατασάρκι. Η φανέλα σ' επαφή με το κορμί.
3. Πουκάμισο με γιακά. Το ύφαιναν στον αργαλειό. Συνήθως, ήταν λευκό με κεντίδια και κούμπωνε με σειρές από κουμπιά.
4. Κορμί. Υφαντό από αρνίσιο μαλλί. Το φορούσαν στο πάνω μέρος του κορμιού και το κεντούσαν στη μεριά του στήθους.
5. Τσαμαντάνι. Έμοιαζε με γιλέκο.
6. Μπουντούρι. Είδος παντελονιού με γαϊτάνι στα καλαμίδα.
7. Γκουτσούκα. Μικρό παλτό.
8. Σγαρόνια. Περικάρπια.
9. Κάπα. Από μαλλί γίδας.
10. Κοντοκάπι. Από πρόβειο μαλλί.

11. Κάλτσες. Όμοιες με περικνημίδες, στολισμένες με κεντήματα και γαϊτάνια.
12. Καλτσοδέτες. Μάλλινες με φούντα.
13. Πατούνες. Πλεκτές πατούσες με κεντήματα στο πλάι.

14. Ζωνάρι. Υφαντή ζώνη. Είχε μήκος πάνω από τρία μέτρα κι έφερνε πολλές δίπλες στη μέση. Στην αποκάτω μεριά κρέμονταν κλώσια.

15. Σελάχι. Δερμάτινο συμπλήρωμα της φορεσιάς. Το έδεναν στη μέση, για να βάζουν το μαχαίρι, το πιστόλι, τον πρόβολο και την ίσκα.

16. Τσαρούχια. Αργότερα, παπούτσια με πρόκες και φούντα.

17. Κιουστέκι ασημένιο. Αλυσίδα που κρεμόταν απ' το στήθος.

18. Σιγκούνι. Είδος φουστάνελας.

Στη φορεσιά των αντρών έχουμε 5 λέξεις ελληνικές, {στραγκάνι, κατασάρκι, κορμί, πατούνες, ζωνάρι} 3 ιταλικές {πουκάμισο, κάπα, κάλτσες} 3 τουρκικές, {μπορντούρα but, σελάχι silah, τσαρούχι caruk}, 1 αλβανική, {σιγκούνι shigun} 4 άγνωστες, {τσαμαντάνι, γκουτσούκα, ζγαρόνια, κιουστέκι} και 2 μισές ελληνικές μισές λατινικές. {Κοντοκάπι, καλτσοδέτες}.

Ας δούμε τη γενική ονοματολογία των Σαρακατσάνων.

Όλοι ξέρουμε, πως ο αρχηγός της στάνης λεγόταν τσέλιγκας ή κεχαγιάς κι ολόκληρη η στάνη λεγόταν τσελιγκάτο ή κεχαγιαλίκι!

Οι λέξεις τσέλιγκας, τσελιγκάτο, τσελιγκόπουλο, τσελιγκοπούλα και τσελιγκομάνα δεν είναι της σαρακατσάνικης λαλιάς, αλλά δάνειο απ' τα σλαβικά.

Tselnik σημαίνει γενάρχη, αρχηγός οικογένειας και βέβαια, δεν ήταν σε χρήση στη στάνη πριν αρχίσουν οι επαφές με τους Σλάβους προβατάρηδες. Οι λέξεις κεχαγιάς, κεχαγίνα και κεγιαχαλίκι, επίσης δεν είναι της σαρακατσάνικης λαλιάς και δεν ήταν σε χρήση πριν την επικοινωνία με τους Τούρκους.

Ο κεχαγιάς, Kehaya στην τουρκική γλώσσα, ήταν Τούρκος τιτλούχος και συγκεκριμένα, γραμματέας αξιωματικός του ιππικού!

Η λέξη κεχαγιάς δεν είναι ούτε τουρκική, προέρχεται απ' την περσική λέξη kethouda.

Οι Σαρακατσάνοι χρησιμοποιούσαν τις λέξεις άρχοντας, αρχοντόπουλο, αρχοντοπούλα, αρχόντισσα ή κυρά. Βλάχος, βλάχα, βλαχόπουλο και βλαχοπούλα.

Πιστικός ή μπιστικός ήταν ο έμπιστος υπάλληλος προβατάρης.

Ευριπίδη Μακρή, «Μικρή Εγκυκλοπαίδεια, ο παντογνώστης»

Με ένα κόμη βιβλίο, διαφορετικού περιεχομένου από αυτά που συνηθίσαμε, συνεχίζει την εκδοτική του πορεία ο Σαρακατσάνος λαογράφος-συγγραφέας Ευριπίδης Περ. Μακρής.

Το βιβλίο του «Μικρή Εγκυκλοπαίδεια, ο παντογνώστης» παρουσιάστηκε σε εκδήλωση που διοργάνωσαν ο Σύλλογος Εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Ιωαννίνων, ο Σύνδεσμος Συνταξιούχων Δασκάλων Ιωαννίνων και η Αδελφότητα Κουκουλιωτών «Ευγένιος Πλακίδης» την Τετάρτη 10 Οκτωβρίου, στις 20:00, στην αίθουσα εκδηλώσεων της Περιφέρειας Ηπείρου, στη στοά Σάρκα.

Το βιβλίο παρουσίασαν η Μαρία Γιαννακού, συντονίστρια εκπαιδευτικού έργου ΠΕΚΕΣ Ηπείρου, ο Ηλίας Καψάλης, εκπαιδευτικός, και ο συγγραφέας.

Καλοτάξιδο το βιβλίο και φυσικά όποιος το διαβάσει μπορεί να μην γίνει παντογνώστης αλλά σίγουρα θα αυξήσει σημαντικά τις γνώσεις του.

Αντώνης Κατσαντώνης. Η Ζωή, και η δράση του γίνεται ταινία

Η Πανελλήνια Ομοσπονδία Συλλόγων Σαρακατσαναίων (Π.Ο.Σ.Σ.), με την συμμετοχή των Συλλόγων μελών της, και σε συνεργασία με τον Δήμο Αγράφων, την Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας και την Αμφικτιονία Ακαρνανών, θα τιμήσει τον Σαρακατσάνο -Αγραφιότη Σταυραετό των Αγράφων, Αντώνη Κατσαντώνη, με γύρισμα μεγάλης κινηματογραφικής παραγωγής σε συνεργασία με την παραγωγή κ. Βίκυ Νικολάου, η οποία συνεργάζεται και με την COSMOTE HISTORY.

Στα πλαίσια αυτής της δράσης, το Σάββατο 13 Οκτωβρίου 2018, στην πόλη της Λαμίας πραγματοποιήθηκε σύσκεψη των συνεργαζόμενων φορέων στην οποία παρευρέθηκαν αρκετοί ιστορικοί συγγραφείς, η παραγωγός και εκπρόσωποι σύλλογοι Σαρακατσαναίων.

Όλα τα γυρίσματα θα γίνουν στους φυσικούς χώρους που ο ήρωας έδρασε, (ΑΓΡΑΦΑ- ΕΥΡΥΤΑΝΙΑ-ΛΕΥΚΑΔΑ -ΞΗΡΟΜΕΡΟ -ΒΑΛΤΟΣ-ΓΙΑΝΝΕΝΑ), με την συμμετοχή πλήθους εθελοντών.

Παράδειγμα ανάδυσης ανθρωπινότητας (Η σαρακατσάνικη αύρα)

Μακάρι να'ξερα! Μακάρι νάξεραν όλοι οι απλοί άνθρωποι, όπως εγώ. Αλλά και οι βαθιά σπουδαγμένοι, οι σοφοί, οι φιλόσοφοι, οι μαθηματικοί, οι φυσικοί, μπορούν άραγε να βρουν την εξήγηση; Δεν το γνωρίζω! Υπάρχει μαθηματικό μοντέλο; Μαθηματική σχέση; Μπορούμε με φιλοσοφική προσέγγιση να το αντιληφθούμε; Εμένα μου φαίνεται αλλόκοτο. Τελείως παράλογο. Και όμως είναι αληθινό. Προσωπικά το νιώθω, το διαισθάνομαι, το αφουγκράζομαι και το βιώνω: Όλο αντιφάσεις και συνεχείς αντιθέσεις. Μα όλα θεσπέσια μαζί. Μια εξαίσιμη αρμονία. Είναι μεγαλείο. Αληθινή ευτυχία! Ανθρώπινη εναρμόνιση και ισορροπία.

Κάποιες καλύβες πλάι-πλάι, αλλά

Του Δημήτρη Κ. Μπάκα

και μοναχές τους καμιά φορά, χωρίς πολεοδομικό σχεδιασμό φυσικά. Χωρίς τοπογραφικό οικοπέδου, κάποιο λιθαράκι προσδιορίζει τα αδιαμφισβήτητα όρια. Χωρίς σχέδιο αρχιτέκτονα μηχανικού. Λίγα βούρλα, το σάλωμα, κάποια καλάμια απ' το βάλτο. Λίγα ξύλα απ' το λόγγο, σκουριασμένο σύρμα ή λυγαριές για δέσιμο και να: Είναι έτοιμο το αρχοντικό! Το χτίζει και το στεριώνει η αγάπη, που το φτιάχνουν όλοι μαζί. Το βλογάει η Παναγιά, το εικόνισμα του Αγίου, που θα πάρουν την πρώτη θέση, κι ας μη ξέρουν το γιατί. Έτσι τους έμαθαν οι παλαιοί!

Επίπλωση! Ποιος νοιάζεται; Μια πεζούλα. Πολυθρόνα, απλούστατα μια κοτρώνα και για μαξιλάρι απλά ένα λιθάρι. Λίγες μπαστέες για σκέπασμα, μια κάπα και όλη -όλη η θαλπωρή και η ζεστασιά. «Κεντρική θέρμανση» της καλύβας, η πυροστιά, με μπόλικο καπνό, που δεν σε αφήνει να σπκωθείς ολόρθος. Και έξω ο καθαρός αγέρας σου ανοίγει την όρεξη. Μάταια προσπαθεί η Βαβά με μια τηγανιά αβγά, αν υπάρχουν, να σου την τιθασει.

Κορνιαχτός, σκόνη και λάβα φέρνει ο μέγας. Λάσπη πολλή μέχρι το γόνατο τον χειμώνα. Με παπούτσια λαοτικένια, ντρίλινα παντελόνια και χιλιομπλωμένα οι πιτσιρικάδες, γεμάτοι απλυσιά, παίζουν με τα αυτοσχέδια παιχνίδια τους. Νερό λιγοστό. Όταν βρέχει ο Θεός και γεμίζουν τα ρυάκια, έχει καλώς, ειδάλως, από κάποιο μακρινό πηγάδι ή άμπλα, εκεί που τα νερόφιδα πίνουν. Ωραίο εμβόλιο! Οι αρρώστιες σπάνιες, που συνήθως τις περνάνε στο πόδι.

Γράμματα μαθαίνουν ο ένας από τον

άλλον. Ίσαμε να βάζουν την υπογραφή τους και να συλλαβίζουν κάποιο γράμμα, που θά'περναν απ' το στρατευμένο γιο τους. Και αυτό το προνόμιο, φυσικά, των ανδρών. Των «παιδιών», όπως λέγανε και όχι των κοριτσιών (με το...συμπάθιο!).

Και για φαγητό τους τι να πούμε; Τα γαλακτοκομικά τα είχαν για πούλημα και τα χρησιμοποιούσαν με φειδώ. Το παπαρωμένο ψωμί και, αν είχαν και μερικές ελιές και καμιά ντομάτα, με λίγο κρεμμύδι, τότε γινόταν πανδαισία..

Βοσκοπούλες χωρίς φκιασίδα τεκνιά. Χωρίς μακιγιάζ και βαψίματα μαλλιών, μόνο με ό,τι η φύση έχει δώσει και ό,τι απόμεινε από την ταλαιπωρία της ημέρας. Βοσκοπούλες, κοντά στα πρόβατα, κρύβουν βαθιά στην καρδιά τους τον πόθο, που νιώθουν για τον καλό τους. Και πού να τον πουν; Τολμούν; Ο πατέρας θ' αποφασίσει με ποιον θα παντρευτούν. Εκείνες ποια γνώμη μπορούν να έχουν; Πολύ σπάνια κάποια τολμηρή θ' ακολουθήσει την καρδιά της! Και ο νιος, που να ιδεί την καλή του; Άντε από μακριά στο σύρραχο. Άντε να περιμένει τ'Αι-Γιωργιού το πανηγύρι. Ή στα κλεφτά στη βρύση. Και όμως ο καημός φουντώνει!

Γκρίνια και τσακωμοί; Άλλο καλό! Με το παραμικρό οι καυγάδες. Οι γκλίτσες χτυπούν σαν αστροπελέκια. Μα σαν έρθει η ώρα της χαράς ή της λύπης, τότε όλοι μαζί τη ζουν! Ο ένας αναπνέει την πνοή του άλλου! Τι να πρωτοπείς...!

Και ύστερα, μετά τις λάσπες του χειμώνα, οι φυσικοί χλοοτάπτες των ψηλών βουνών. Τα κρύα και ολογάργα να νερά της πηγής. Τα απδόνια να συναγωνίζονται τις φλογέρες. Χαρά Θεού! Μεγαλείο! Μια σπηλιά που χωράει και τα πρόβατα και τα κατσίκια όλα. Και τα μεγάλα ζώα, αλλά και τους ανθρώπους μαζί! Και αν τους ρωτήσεις είναι ευτυχισμένοι; Περνούν καλά; Θα σου απαντήσουν με βεβαιότητα: «από καλά; Καλά! Δόξα τω Θεώ, χωράμε όλοι!». Πραγματικά τι ευτυχία! Γι' αυτό είπα στην αρχή: πως μπορεί να εκλογικευτεί το παράλογο! Πως να ερμηνευτεί το παράδοξο; Τόσες αντιθέσεις τρομερές! Φτώχεια- Πασχαλιά, λάσπη και καθαρός αγέρας, στερήσεις και λίγες απολαβές. Κρυφός έρωτας αλλά και πίστη στον σύντροφο, που επέλεξε ο πατέρας! Μα τελικά όλα μαζί να συνθέτουν μια θεσπέσια αρμονία και να αποπνέουν μια μαγική ευτυχία!

Έχουν λύσει τα μεγάλα προβλήματα της ζωής. Αν υπάρξει κάποιος παπάς και

Σαρακατσάνικη αύρα!!!

Είναι αυτό που μας λείπει τόσο πολύ

λειτουργήσει σε κάποιο ξωκκλήσι, θα πάνε το τάμα τους. Θα' νάψουν και ένα κερί στον Άγιο και τέλειωσαν. Κάποιοι, οι πιο «σοφοί», διαβάζουν και την Αγία Επιστολή, δυο φορές κάθε μέρα, και επέρχεται ο εξαγνισμός. Εξομολόγηση; Αυτό γίνεται αναμεταξύ τους. Φιλάνε το χέρι του «μπάρμπα». Μπαρμπάδες είναι όλοι όσοι έχουν περάσει τα τριάντα χρόνια τους! Αυτός σχωρνάει!!! Και αν δυσκολευτούν κάπου, παίρνουν και τη συμβολή του γέροντα, που έχει περάσει τα σαράντα χρόνια! Και όλα καλά. Εκείνος τα ξέρει όλα, διαβάζει τον καζαμία και εάν δεν ξέρει γράμματα, «διαβάζει» και εξηγεί την πλάτη απ' το σφάγιο τα Χριστούγεννα! Ξέρει να ερμηνεύει και τα ημερομηνία τον Αύγουστο μήνα, οπότε όλα είναι προβλέψιμα!! Ακόμα και το ποιος αγέρας θα φυσάει όλο το χρόνο, αφού ο Σταυρός που έριξε ο Πάπα-Νεοκλής τα Θεοφάνεια, έδειξε «μέγα»!

Ποιος είναι λοιπόν, ο καταλύτης, που όλα αυτά τα αντίθετα στοιχεία τα μετατρέπει σε αρμονική συμφωνία; Προσωπικά πιστεύω ότι είναι το μαγικό DNA της Σαρακατσάνικης Φάρας. Είναι το γονίδιο του Σιναφιού μας, που φέρνει το μαγικό αποτέλεσμα. Αυτό μάς φέρνει κοντά στο αντάμωμα. Αυτό μας κάνει να αδιαφορούμε τον περισσότερο καιρό. Αυτό που προκαλεί τη χημική αντίδραση και παίρνουμε την καταπληκτική μελωδία, το ανέκφραστο άρωμα, την ευσταθή ανθρώπινη ισορροπία, τη ψυχική ανάταση, την ανείπωτη ευτυχία είναι: Η

σ' εμάς, που βρεθήκαμε στον «πολιτισμό» της πόλης. Σ' εμάς, που υποτίθεται ζούμε στην πολυτέλεια και την άνεση. Με νερό πολύ, φως, αυτοκίνητο, θέατρο... Αλλά από ψυχική ισορροπία πώς πάμε; Ας είμαστε ειλικρινείς. Πόσο δε θ' άξιζε να είμασταν σε μια πλαγιά, με ξερο χορτάρι και πέτρες πολλές. Δίπλα σε μια φωτιά με ασφάλαχτα, συντροφιά με έναν «σοφό» γέροντα. Να ακούμε τα κουδουνίσματα να συγχέονται με το κελάρυσμα των νερών και το κελάπημα των πουλιών. Και εάν ακούμε και τους ήχους καμιάς φλογέρας ερωτευμένου τσοπανόπουλου, ε!!! Τότε τύφλα να έχει και το Μέγαρο Μουσικής!!! Εμείς θα βρισκόμασταν μέσα στο θεϊκό σκηνικό της Φύσης. Εμείς θα ήμασταν πλήρως εναρμονισμένοι με τον παγκόσμιο ρυθμό ανάπτυξης και θα ήμασταν, χωρίς άλλο, ευτυχισμένοι!!

Γι' αυτό κατακρίνω τον εαυτό μου. Γιατί να μην είμαι ποιητής να τα πω όλα αυτά με μια στροφή! Γιατί να μην είμαι λογοτέχνης να τα γράψω σε λίγες αράδες! Γιατί να μην είμαι ένας δεξιάς ζωγράφος να τα βάλω όλα, μα όλα σε ένα πίνακα! Να τα βλέπω εγώ και να χαίρομαι. Να τα βλέπει κι όποιος άλλος τ'αχει ανάγκη και θέλει. Με μια μόνο ματιά όλα μαζί! Να τα βάζω όλα μαζί μέσα μου, μονομιάς, και να βρίσκω τη ψυχική μου ισορροπία και γαλήνη. Να βρίσκω την ευτυχία! Να νιώθω τον όμορφο Κόσμο και να είμαι αυτό που έπρεπε να είμαι. Το ωραιότερο δημιούργημα αυτής της Πλάσης!!! Να είμαι Άνθρωπος...

Η Ήπειρος "ταξίδεψε" στο Ηρώδειο, την Τετάρτη 3 Οκτωβρίου 2018

Ταξίδι στη μουσική, ταξίδι στο χορό, ταξίδι στη παράδοση, ταξίδι στα κείμενα κορυφαίων Ηπειρωτών ποιητών και λογοτεχνών.

Η παράσταση σε σκηνοθεσία του Αντώνη Τσάβαλου και παραγωγή του CRICOS Πολιτιστικά Δρώμενα - Μάνος Τρανταλίδης και με υπεύθυνη επικοινωνίας τη δημοσιογράφο Μαρίκα Αρβανιτοπούλου, που απόλαυσαν πάνω από 4.500 θεατές, δομήθηκε σε θεματικές ενότητες αντλημένες από την διαχρονική υπόσταση της Ηπείρου (Δωδώνη, Νικόπολη, ταξίδι του Οδυσσέα στις ακτογραμμές, Νεκρομαντείο, Αχέρωντας, Κάστρο των Ιωαννίνων, Μέτσοβο, Ζαγόρι, Σούλι, Ζάλογγο, Τζουμέρκα) και παράλληλα παρουσιάστηκε η ηπειρωτική μουσική δημιουργία, ξεκινώντας από την αρχική σύνθεση των φωνών (πολυφωνία)

και στη συνέχεια την εμφάνιση της δημοτικής παράδοσης και των μουσικών οργάνων.

Ακολούθησαν θεματικές ενότητες που αφορούσαν την τοπογραφία της Ηπείρου (την ομορφιά της), τις παραλογές (γεφύρι της Άρτας), τα γεφύρια, με ιδιαίτερη αναφορά στο γεφύρι της Πλάκας και οι αντικατοπτρισμοί της στον άνθρωπο,

τα ποτάμια, τα ξακουστά βουνά, οι λίμνες και η μυθολογία τους, η λίμνη των θρύλων των Ιωαννίνων και η ιστορική της διαδρομή ως καθρέφτης της ιστορίας, οι κυραντζήδες η ξενιτιά και η ευεργεσία (τα μεγάλα ανθρωπολογικά θέματα της Ηπείρου), οι εθνικοαπελευθερωτικοί αγώνες, το Σούλι και το Ζάλογγο, το Έπος του 40 και η Εθνική Αντίσταση, τα πανηγύρια

σαν κύριο και ιδιαίτερο μέρος της Ηπειρωτικής μουσικής έκφρασης και τέλος, η επίκληση της επιστροφής στην πατρίδα.

Όλες οι ενότητες διανθίστηκαν πρωτίτως από τα κείμενα σπουδαίων συγγραφέων της Ηπείρου τα οποία αφηγήθηκαν ηθοποιοί, από τη μουσική παράδοση και τα αντίστοιχα τραγούδια. Παρόντες οι σπουδαίοι μουσικοί: στο κλαρίνο, οι, Πετρολούκας Χαλκιάς, Νίκος Φιλιππίδης, Ναπολέον Δάμος, Γιώργος Κοτσίνης, Αλέξανδρος Αρκαδόπουλος, στο τραγούδι οι, Σάββας Σιάτρας, Αντώνης Κυρίτσος, Πάννης Παπακώστας, Κώστας Τζίμας, Παγώνα Αθανασίου και Δημήτρης Υφαντής.

Αξίζουν πολλά συγχαρητήρια στην διοργανώτρια της εκδήλωσης Πανηπειρωτική Σ.Ε. για τη μαγευτική βραδιά που μας χάρισε!

ΣΟΥΡΛΑΣ ΚΩΣΤΑΣ

του Γιώργου Καπρινιώτη

Στις 13 Ιουνίου 2018 γνώρισα στην Ηγουμενίτσα, με τη διαμεσολάβηση του Τάκη Γόγολου, τον Σαρακατσάνο Κώστα Σούρλα. Από την αρχή αντιλήφθηκα ότι είχα να κάνω μ' έναν γνήσιο και εξαιρετικής μνήμης Σαρακατσάνο. Το θεώρησα μεγάλη και ευτυχή συγκυρία να ακούω να μου διηγείται παλιές σαρακατσάνικες ιστορίες, άλλες βιωμένες από τον ίδιο και άλλες λίγο παλαιότερες, που είχε ακούσει από άλλους. Φυσικά, δεν αρκέστηκα σε μια μόνο επίσκεψη αλλά τον συνάντησα και άλλες φορές και συνεχίζεται η επικοινωνία μας.

Αυτό μου δίνει την ευκαιρία να τονίσω για μια ακόμη φορά την υποχρέωση που έχουν η Π.Ο.Σ.Σ., οι κατά τόπους σύλλογοι των Σαρακατσάνων και καθένας μας χωριστά, ώστε να εκμεταλλευτούμε τους ζώντες ακόμη Σαρακατσάνους και Σαρακατσάνες, που έζησαν τη νομαδική ζωή, ώστε να διασώσουμε και να αναδείξουμε, όσο το δυνατό περισσότερες πτυχές από τη ζωή, την πορεία, την παράδοση και το γλωσσικό ιδίωμα των Σαρακατσανών.

Παραθέτω, στη συνέχεια, την αρχή από τη πρώτη συνομιλία που είχα με τον αγαπητό Κώστα Σούρλα.

ΣΟΥΡΛΑΣ ΚΩΣΤΑΣ (1929 - ...)

- Πότε γεννήθηκε;
- Εγώ γεννήθηκα του 29 (1929).
- Πού;
- Στον κάμπο των Ιωαννίνων, ιδώ που 'νι οι πρόσφυγες, στ' Μπάφρα. Ικεί, είχαν τα καλύβια. Του καλουκαίρι πίνναμιν στ' Κραψ. Απ' του Πιριστέρι δώθη προς το Συράκου. Ο παππούς μου ήταν τότε με τον Μπτροκώστα. Αυτός ήταν ένας μιγάλικας τσέλιγκας απ' του Κραψ. Αυτός είκι πουλλά πρόβατα, χίλια πινακόσια κι είκι βλάχους Σαρακατσιάνους τζιομπαναραίοι. Ήταν ξιαϊκουστός αυτός. Ήταν μαζί ου πατέρας μ', ου παππούς, τα μπαρμπάδια μ'. Δεν ξέρου πόσα χρόνια ήταν μ' αυτόν. Πρώτα τ'ς ήταν μι τουν Τσ'μάνη, τουν Αντρέα Τσ'μάνη, στου Κουκούλι (Ζαγορίου). Κουντά έφ'καν. Δεν τ'ς κράταγαν πουλύ οι τσιλιγκάδες, άμα είκιν πουσόν (=πολλά πρόβατα). Ήβρισκαν άλλουν μι λιγότερα πρόβατα.
- Ήσατε πολλά αδέρφια;
- Ου πατέρας μ' ήταν τέσσιρα αδέρφια. Ιμείς ήμασταν πέντι. Έξι ήμασταν. Είχαμιν κι νια αδιρφή, αλλά πάει.
- Ήταν μικρή;
- Όχι, ήταν είκοσι πέντι χρονών. Τ'ν πήγαμιν κι στ'ν Αθήνα, αλλά η αρρώστια ήταν δύσκολη κι δεν γιατρεύουνταν.
- Μετά με ποιον πηγαίνατε και πού;
- Αγροί'σα ιγώ πέρα στου Ξηρόμιρου, στ'ν Κατούνα. Ικεί ξικειμώνιαζαμιν κι του καλουκαίρι πίνναμιν στου Καβαλάρη (χωριό στο Ανατολικό Ζαγόρι). Το 39 (1939) έφ'καμιν απ' αυτού. Κουντά, ήμασταν ιδώ, στ' Φιλ'ηπιάδα.
- Σε ποιο χωριό;
- Στ' Κιρασούντα. Ικεί του χειμώνα κι του καλουκαίρι στ' Καβαλάρη. Μόνονια χρονιά, του τριάντα ιφτά (1937) έφ'καμιν κι πήγαμιν στου Μάστουρα, στου Φλαμπ'ράρι. Ένα καλουκαίρι πήγαμιν ικεί κι κουντά πάλι στ' Καβαλάρη κι του χειμώνα στ' Κιρασούντα.
- Εδώ, στην Ηγουμενίτσα πότε ήρθατε;

- Του πινίντα τρία (1953). Του χειμώνα ιδώ κι του καλουκαίρι στα β'νά.
- Πότε σταματήσατε να πηγαίνετε στα βουνά;
- Του ιξήντα τέσσιρα (1964).
- Έκαμα, όμως, κι άλλη νια χρονιά μι τουν Αλέξη Καζούκα στ' Λάιστα (Ζαγορίου) του 47 (1947).
- Από τα αδέρφια σου ποιος ήταν ο μεγαλύτερος;
- Ιγώ ήμιν ου μιγαλύτιρους. Τ' άλλα ήταν μ'κρότιρα.
- Είχαμιν κι κάνια ικατουστή πρότα κι ήμασταν δυο τζιομπαναραίοι. Κι πήγα ιγώ του καλουκαίρι του σαράντα ιφτά. Τότι, μι τ'ς αντάρτις. Έφ'καμιν του σαράνταϊφτά, κουντά, απ' τα' Λάιστα, τουν Αλουνάρη κι έφτασαμιν κάτ' τουν Αύγουστου.
- Γιατί φύγατε τόσο νωρίς;
- Γιατί μας κυνήγ'σαν οι αντάρτις. Κυνήγαγαν τότε τ'ς τσιλιγκάδες.
- Ήταν Σαρακατσάνος ο Καζούκας.
- Σαρακατσιάνους ου Αλέξης, ου Βαγγέλ'ς, ου Χρήστους, ου Γιώργους. Ήταν αδέρφια, αλλά είκι ου καθένας του κουπάδι του, το τσιλιγκάτο του.
- Γράμματα έμαθες; Πήγες σχολείο;
- Λίγα. Πήγα νια χρονιά στ'ν πρώτη στου Δημοτικού.
- Πού; Σε ποιο σχολείο;
- Στου Ξηρόμιρου, στου κουριό (Κατούνα). Ιμείς έμ'ναμιν όξου απ' του κουριό. Είχα ένα θείου ικεί, κάτοικου στου κουριό, πρώτους ξάδιρφους τ' πατέρα μ', κι έμενα ικεί. Αλλά, κι αυτήν τ' χρονια δεν πήγα ουλόκληρη. Αρρουσταίνου. Ιγώ ντρέπουμιν. Είχα κι έναν ξάδιρφου, πιδί αφ'νού. Ντρέπουμιν ιγώ, σι ξένου σπίτι. Κρύουσα, πήρα πλιμουνιά. Ένα μήνα έκατσα. Μι πήραν, κουντά, στου κουντάκι. Πέρασα δύσκολα, ώσου να γυρίσου.
- Μετά έμαθες γράμματα από κανέναν άλλο;
- Έμαθα μι του πιδί τ' Αλέξη Καζούκα, τουν Παναγιώτη, αυτόν που 'ταν απ' τ'ν πρώτη γ'ναίκα.
- Ήξερε αυτός γράμματα;
- Ήξερι. Αυτός είκι τιλειώσει του δημοτικό, αλλά ήταν ανάπηρου. Κούτσιν. Δεν το σ'λι ου πατέρας κι τα 'πρινι πουλύ τα γράμματα. Ου πατέρας τ' είκι τ'ς δυνάμεις να του στείλει να σπουδάξει, αλλά δεν το 'στ'λι.
- Έμαθες απ' αυτό το παιδί γράμματα;
- Ε! Στα πρόβατα. Ήμασταν συντρόφοι, στ'ν ίδια ηλικία, δικουτώ χρονών. Ιπειδής ήταν σακάτ'κου, δεν πήγι στρατιώτ'ς. Κι γύρναγαμιν κάτι πλάκις ιδώ, στου Καναλάκι απού πάν', πίσου απ' του Μπουντάρι, κι έγγραφαμιν στ' πλάκις μι του στουρνάρι. Έγραφαμιν ικεί κι μάθινα. Μ' είκι μάθει πρόσθιση, αφάριση κι κλάσματα.

39^ο Αντάμωμα Σαρακατσανών Ηπείρου, Σαρακατσάνικη στάνη, Γυφτόκαμπος

Ένα ακόμα αντάμωμα υπολείπεται για να συμπληρωθούν 40 ανταμώματα στον Γυφτόκαμπο Ζαγορίου.

Παρά τις προβλέψεις για δυσμενείς καιρικές συνθήκες ο αριθμός των προσεληθόντων, και φέτος, ιδιαίτερα το Σάββατο, ήταν αρκετά μεγάλος. Άλλωστε το αντάμωμα στη στάνη, το πρώτο Σαββατοκύριακο του Αυγούστου καθιερώθηκε ως το αντάμωμα με την μεγαλύτερη προσέλευση Σαρακατσάνων από όλα τα μέρη της Ελλάδας.

Ελλάδας αλλά και της Βουλγαρίας.

Τα χορευτικά των συλλόγων Ιωαννίνων, Πρέβεζας και Θεσπρωτίας, κυρίως από νεαρά παιδιά, ήταν αυτά που γεμίζουν με ικανοποίηση και ευθύνη όσους λίγους απόμειναν να φυλάνε Θερμοπύλες πλαισιώνοντας τα Διοικητικά Συμβούλια των Συλλόγων.

Το αντάμωμα ήταν αφιερωμένο στον Τζών Κάμπελ για την πρωτοπόρα κοινωνιολογική του εργασία για του Σαρακα-

Τα γλέντι που γίνεται πλέον Παρασκευή και Σάββατο συγκεντρώνει πολλούς κατασκηνωτές που χαίρονται την ομορφιά του τοπίου και της γύρω περιοχής του Ζαγορίου.

Η Αδελφότητα των εν Αθήναις, πιστή στην παράδοσή της, οργάνωσε και φέτος στον χώρο δίπλα από το εκκλησάκι του Άι Γιώργη έκθεση φωτογραφίας. Όσο το αντάμωμα παίρνει Πανελλαδικό χαρακτήρα, και η έκθεση φωτογραφιών φεύγει από τα στενά Ηπειρωτικά σύνορα και παρουσιάζει φωτογραφίες από τη ζωή των Σαρακατσανών όλης της Ελλάδας δίνοντας τη δυνατότητα στους επισκέπτες να συγκρίνουν τω ζωή, την ενδυμασία κ.λπ των Σαρακατσάνων των διαφόρων περιοχών της

στάνους. Η παρουσίαση της ζωής και του έργου του Τζών Κάμπελ, η οποία παρατίθεται στο φύλλο αυτό, έγινε από τον Γραμματέα της Αδελφότητας Σαρακατσανών Ηπείρου Παναγιώτη Μπαλατσό καθώς και η αντιφώνηση μιας από τις κόρες του που μαζί με φίλους τους παραβρέθηκαν στην εκδήλωση.

Στη σελίδα του facebook της Αδελφότητας (Αδελφότης των εν Αθήναις Σαρακατσανών Ηπείρου) καθώς και στην ηλεκτρονική έκδοση της εφημερίδας υπάρχουν πολλές φωτογραφίες από το αντάμωμα στον Γυφτόκαμπο και το αντάμωμα στα Φλάμπουρα Πρεβέζης και άλλες εκδηλώσεις

Αδελφότητα Σαρακατσανών Ηπείρου, νέο Διοικητικό Συμβούλιο

Την Κυριακή 14 Οκτωβρίου έγινε η εκλογοαπολογιστική Συνέλευση της Αδελφότητας Σαρακατσανών Ηπείρου στα Ιωάννινα. Στις αρχαιρεσίες που ακολούθησαν εκλέχτηκε νέο ΔΣ η σύνθεση του οποίου είναι

- Κώστας Τηλ. Τάγκας, Πρόεδρος
- Παναγιώτης Μπαλατσός, Αντιπρόεδρος
- Μπρονόβας Λάμπρος, Γραμματέας
- Χριστόφορος (Άκης) Παπιγκιώτης, Ταμίας

- Θεόδωρος Ράπτης, Μέλος
- Χριστόφορος Καρβούνης, Μέλος
- Κώστας Πάσχος, Μέλος

Συγχαρητήρια στο νέο ΔΣ και δύναμη για το μεγάλο έργο που έχει να επιτελέσει με κορυφαίο φυσικά τη συντήρηση και λειτουργία της Στάνης στο Γυφτόκαμπο και την οργάνωση του επετειακού 40ου ανταμώματος των Σαρακατσανών της Ηπείρου.

Σαρακατσανίοι της Ηπείρου, Γενεαλογικά Δένδρα

Μεγάλο ήταν το ενδιαφέρον των Σαρακατσανών της Ηπείρου στα ανταμώματα στο Γυφτόκαμπο και στα Φλάμπουρα για το Λεύκωμα με τα Γενεαλογικά δένδρα των Σαρακατσανών που πριν από τρία χρόνια εξέδωσε η Αδελφότητα. Μας χαροποιεί ιδιαίτερα το ότι νέοι νοιάζονται για τις ρίζες τους και θέλουν να μάθουν από πού κρατάει η σκούφια τους. Ακόμα περισσότερο χαιρόμαστε γιατί κάποιοι μας ενημερώνουν για λάθη στο Λεύκωμα παρά τις φιλότιμες προσπάθειες που καταβάλαμε κατά την έκδοση. Τα λάθη που παρατηρήθηκαν είναι:

Αχνουλαίοι: Ο Δημήτρης Αχνούλας, γενάρχης του δένδρου που δημοσιεύσαμε είχε και μία κόρη της οποίας είναι άγνωστο το όνομα, και η οποία είχε παντρευτεί τον Γιάννη Κ. Μυριούνη.

Νταχραίοι: Ο Βασίλης του Δημητρίου

είχε γυναίκα την Ασήμη Δ. Πάσχου και όχι Πάχου που από τυπογραφικό λάθος γράφεται στο Λεύκωμα

Κατσαβριαίοι: Κόρες του Βασίλη Παντ. Κατσαβριά (στο κλωνάρι του Γιώργου Κατσαβριά) είναι η Θάλεια Τζιότζιου και η Διονυσία (όχι Χρυσούλα) Παπαθανασίου.

Τις πληροφορίες για τις παραπάνω διορθώσεις μας έδωσε ο Νίκος Β. Νταχρής και τον ευχαριστούμε πολύ.

Επίσης με e-mail που έστειλε στην Αδελφότητα η Λυδία Μανώλη Λαδιά, εγγονή του Νίκου Ηλ. Λαδιά μας πληροφόρησε ότι από λάθος γράφεται στο Λεύκωμα ως όνομά της το Σίλβια. Την ευχαριστούμε και ελπίζουμε σε νέα έκδοση να διορθωθούν τα όποια λάθη διαπιστωθούν αλλά το κυριότερο να προστεθούν άτομα από τις νεότερες γενιές.

11ο Αντάμωμα στα χειμαδιά

Ο Σύλλογος Σαρακατσαναίων Ν. Πρεβέζης διοργάνωσε το Σάββατο 04 Αυγούστου, εκδρομή για το 39ο αντάμωμα των Σαρακατσαναίων της Ηπείρου στο «Γυφτόκαμπο», όπου χόρευε το παιδικό τμήμα του Συλλόγου. Η εκδρομή αυτή έχει καθιερωθεί τα τελευταία χρόνια, όχι μόνο για τα παιδιά του Συλλόγου, αλλά γιατί δίνεται η ευκαιρία σε όποιον ενδιαφέρεται να συμμετάσχει και να απολαύσει την απόλυτη εμπειρία των ανταμωμάτων. Με το τμήμα ενηλίκων συμμετείχε στις εκδηλώσεις των Αγραφιωτών Σαρακατσαναίων στις 11 Αυγούστου στο 6ο αντάμωμα τους στα Άγραφα. Ευχαριστούμε θερμά τον πρόεδρο και το Δ.Σ. του Συλλόγου Αγραφιωτών Σαρακατσαναίων για τη πρόσκληση, την άριστη

για να πραγματοποιηθεί το αντάμωμά μας.

Όπως κάθε χρόνο έτσι και φέτος, στην είσοδο του χώρου, οι επισκέπτες είχαν την ευκαιρία να αναζητήσουν γνώριμα στοιχεία και πρόσωπα του παρελθόντος στην έκθεση φωτογραφίας της Αδελφότητας των εν Αθήναις Σαρακατσαναίων Ηπείρου. Μία άλλη έκθεση φωτογραφίας, αφιερωμένη στα ανταμωμάτα μας, παρουσίασε εικόνες των Σαρακατσαναίων στα «Χειμαδιά» από τα εγκαίνια της στάνης το 2008, έως και σήμερα. Περισσότερο εμπλουτισμένη με το σύνολο των δραστηριοτήτων του Συλλόγου τα τελευταία 10 χρόνια, ήταν η προβολή οπτικού υλικού στην κεντρική αίθουσα.

Ειδικότερη αναφορά έγινε τη φετινή χρονιά στη μουσική παράδοση των Σαρα-

φιλοξενία και τους συχαίρουμε για το όμορφο γλέντι.

Αποκορύφωμα των εκδηλώσεων του Συλλόγου μας αποτέλεσε το ετήσιο αντάμωμά μας στη Σαρακατσάνικη Στάνη στα «Χειμαδιά», στις 18 Αυγούστου 2018. Πολλοί ήταν οι επισκέπτες, οι φίλοι και οι συναφίτες που μας τίμησαν με την παρουσία τους και τη φετινή χρονιά στη Σαρακατσάνικη Στάνη στα Φλάμπουρα Πρέβεζας. Από νωρίς περιηγήθηκαν στο χώρο της Στάνης, που γέμισε ζωή, απολαμβάνοντας μια πλούσια βραδιά, πλαισιωμένη από ποικίλες εκδηλώσεις και παραδοσιακούς σαρακατσάνικους ήχους. Όπως κάθε χρόνο έτσι και φέτος στο αντάμωμα παρευρέθηκαν πλήθος εκπροσώπων των Συλλόγων Σαρακατσαναίων, της Π.Ο.Σ.Σ., πολιτιστικών φορέων, εκπρόσωποι της τοπικής αυτοδιοίκησης και του ελληνικού κοινοβουλίου. Τους ευχαριστούμε όλους θερμά, καθώς η σταθερή τους παρουσία, μας δίνει δύναμη να συνεχίσουμε.

Οι εκδηλώσεις ξεκίνησαν με το καλωσόρισμα των συνδιοργανωτών, του Περιφερειάρχη κ. Αλ. Καχριμάνη, του δημάρχου Πρέβεζας κ. Χρήστου Μπαϊλή και του προέδρου του Συλλόγου Σαρακατσαναίων Ν. Πρεβέζης κ. Θεόδωρο Κάλπη. Θερμές ευχαριστίες οφείλονται σε όλους αυτούς που κάθε χρόνο προσφέρουν με κάθε τρόπο, είτε οικονομικά, είτε με την παρουσία και την εργασία τους

κατσαναίων τόσο στην ποιμενική ζωή όσο στα γλέντια. Από το χορευτικό τμήμα ενηλίκων του Συλλόγου μας, έγινε η αναπαράσταση ενός παραδοσιακού σαρακατσάνικου γλεντιού και από τον δεξιότηκη του είδους Γιώργο Κωτσίνη απολαύσαμε τους παραδοσιακούς ήχους της τζαμάρας και της φλογέρας. Από το παιδικό χορευτικό τμήμα του Συλλόγου Σαρακατσαναίων Ν. Πρεβέζης και το χορευτικό τμήμα του Σαρακατσαναίων Ν. Θεσπρωτίας, που κάθε χρόνο μας τιμά με την παρουσία του, θαυμάσαμε σαρακατσάνικους χορούς και τραγούδια.

Στο 11ο αντάμωμα είχαμε την ευκαιρία να έχουμε κοντά μας μια επίλεκτη ορχήστρα: Στο τραγούδι ήταν ο Βασίλης Σερμπέζης, ο Νίκος Γιαννακός και ο Κώστας Γαρέφης. Στο κλαρίνο, τη φλογέρα και τη τζαμάρα, ο Γιώργος Κωτσίνης, στο βιολί ο Κώστας Κωσταγιώργος, στο λαούτο ο Βασίλης Τριάντης και στο ντέφι ο Αντώνης Τζιάσος. Και του χρόνου να είμαστε όλοι καλά να ανταμώσουμε στο 12ο αντάμωμα.

Σας γνωρίζουμε, τέλος, ότι το μήνα Νοέμβριο θα πραγματοποιηθεί Τακτική Γενική Συνέλευση για τον απολογισμό του απερχόμενου Διοικητικού Συμβουλίου και την εκλογή νέου, σε ημερομηνία που θα ορισθεί από το Δ.Σ..

Περισσότερες φωτογραφίες στη σελίδα facebook της Αδελφότητας.

ΜΙΚΡΟΚΕΙΜΕΝΑ

του Θ.Γ. Γόγολου

«Καλ'μέρα, γιε μ'»

Στο σαρακατσάνικο γλωσσικό ιδίωμα συναντάμε ορισμένες φράσεις πολύχρηστες και πολυσήμαντες, οι οποίες παρουσιάζουν ξεχωριστό ενδιαφέρον. Ήδη αναφερθήκαμε στο προηγούμενο φύλλο σε μία απ' αυτές: «*Όμορφη να τ'ς πάρ'ς του κιφάλ'*». Στο τωρινό φύλλο θα ασχοληθούμε με δυο φράσεις, οι οποίες, ενώ φαίνονται κοινότυπες, παρουσιάζουν, όμως, σχετικά πολλές νοηματικές αποχρώσεις. Η μια έχει τη μορφή της συνηθέστερης καθημερινής ευχής: *καλημέρα (καλ'μέρα)* και η άλλη τη μορφή κλητικής προσφώνησης: *γιε μ'* (γιε μου).

Η πρώτη, ανάλογα με τα συμφραζόμενά της, παρουσιάζει μια ποικιλία νοημάτων και διαθέσεων. Σ'αυτό σημαντικό ρόλο παίζει και το πρόσωπο που την εκφέρει. Ως ευχή άλλο νοηματικό βάρος έχει όταν συναντώνται το πρωί δυο και καλημερίζονται, συνήθως τυπικά, κι άλλο, όταν εκστομίζεται από τη σαρακατσάνα που «*καλ'μεράει*», που θρηνεί, δηλαδή, τον ξεχωρισμό από τους δικούς της παλιότερα. Από την ευχή – επωδό: «*καλ'μέρα σου*», άλλωστε, βγήκε και ο όρος *καλημέρια*¹ γι' αυτά τα αυτοσχέδια τραγούδια της ξενιτιάς. Στην περίπτωση αυτή η ευχή εκφράζει παράλληλα και όλο το σπαραγμό για το ή τα αγαπημένα πρόσωπα που βρίσκονται μακριά. Επίσης στις συνήθεις εκφράσεις, κυρίως των ηλικιωμένων γυναικών, προς τα οικεία και μικρότερα πρόσωπα: «*εσύ 'σαι, καλ'μέρα σ'*», «*Εμείς κει στα Ζαγόρια, καλ'μέρα σ'...*» κ.α, η ευχή παίρνει τη μορφή κλητικής προσφώνησης, που, παράλληλα, εκφράζει στοργή και τρυφερότητα.

Οι παλιότεροι, ίσως, θα θυμούνται τις «*καλημέρες*», τους καθρέφτες, δηλαδή, με την ευχή «*καλημέρα*» και την εικόνα της όμορφης σγουρομάλλας στην δεξιά επάνω γωνία τους. Οι παλιές σαρακατσάνες, όταν παραγγέλλανε τα ψώνια τους, δε λέγανε: «*φέρι μ' ένα καθρέφτη (γυαλί)*», συνήθως, παραγγέλλανε να τους φέρουν «*να καλ'μέρα*». Η ευχή, έτσι, σ'αυτή την περίπτωση μετατρέπεται σε αντικείμενο (πράγμα). Στις συνηθισμένες, άλλωστε, εκφράσεις που συναντάμε και στην κοινή νεοελληνική γλώσσα: «*Τον 'κοψε την καλημέρα*» ή «*Την καλημέρα του δεν την ξέρω*», το νόημα της φράσης διευρύνεται και ταυτίζεται με την έννοια της ομιλίας – επικοινωνίας.

Οι Σαρακατσαναίοι προσέχανε ιδιαίτερα τον τρόπο εκφοράς της «*καλ'μέρας*». Η *καλημέρα* έπρεπε να είναι ζεστή, πρόσχαρη και ευπροσπύγη. Ιδιαίτερα, όταν απευθυνόταν από μικρότερους σε μεγαλύτερους, έπρεπε να είναι σεμνή και σεβαστική. Φράσεις όπως: «*Σ'λέει καλ'μέρα και κοκκινίζ' σαν κουπέλα*» ή «*Ικεϊός κοβιτι χουντρό πουρδ(τ)ουκαλ', ν' καλ'μέρα τ' λέει καλ'μέ... l*», ακούγονταν συχνά στις κουβέντες τους. Η πρώτη αναφέρεται στο σεβαστικό νέο, η δεύτερη στον ψευτοπερήφανο ή «*ξ(υ) λοπερήφανο*», όπως έλεγαν χαρακτηριστικά.

Ερχόμαστε τώρα στη συνήθη, για τους Σαρακατσαναίους, προσφώνηση: «*γιε μ'*». Η φράση απαντά και σε πολλά δημοτικά τραγούδια (ιδίως στα *γυρίσματα* ή τα *τσακίσματά* τους):

Π.χ.

Κάτω στου Βάλτου τα χωριά

Γιε μ', στα πέντε βιλαέτια.

Η αποστροφή αυτή, η οποία αναμφίβολα καθρεφτίζει στο επίπεδο της γλώσσας ένα πνεύμα αντροκρατικό, εκφερόταν, συνήθως, από τις γυναίκες και απευθυνόταν αδιάκριτα σε γυναίκες και άντρες. Κι εδώ, ανάλογα με τα συμφραζόμενα, την περίσταση και τον τρόπο εκφοράς, αλλάζει το νόημά της. Παραδείγματα: α) «*Ηρθες, γιε μ'; Καλωσόρ'σες*» (χαρά, ανακούφιση), β) «*Τι λες αυτού, γιε μ'!*» (δυσάρεστη έκπληξη, επιτίμηση) γ) «*Κιο καλά τώρα, γιε μ'*» (ειρωνία, χλευασμός) δ) «*Καλά, γιε μ', τι τ'πιασες κουριντίνα*² στα κουνάκια και δεν πααίνεις στα πρώτα;» (αυστηρότητα, επίκριση, έντονη παρότρυνση).

Τελικά, μια λέξη ή μια σύντομη φράση δεν λένε από μόνες τους πολλά πράγματα. νοηματοδοούνται από το γλωσσικό περιβάλλον, στο οποίο εντάσσονται, και χρωματίζονται από τα παραγλωσσικά στοιχεία που τις περιβάλλουν στον προφορικό λόγο (επιτονισμοί, παύσεις, εκφράσεις του προσώπου κ.α). Το νόημα μιας λέξης σε ένα κείμενο ή μια ομιλία είναι οι σχέσεις της με τις άλλες λέξεις γύρω της. Οι δυο σύντομες φράσεις, που προσπαθήσαμε να εξετάσουμε στο πλαίσιο του γλωσσικού ιδιώματος των Σαρακατσαναίων, αποχτούν κάθε φορά διαφορετικό περιεχόμενο, ανάλογα με το γλωσσικό και παραγλωσσικό τους περιβάλλον.

Σημειώσεις: 1) Για τα «*καλημέρια*» βλ. α) *Σαρακατσάνικα τραγούδια της Ηπείρου, επιμέλεια Θ.Γ.Γόγολος – Θεοχ. Γιαννακός, εκδ. Των εν Αθήναις Σαρακατσαναίων Ηπείρου, Αθήνα 1983, σελ. 163-164.* β) *Ευριπίδη Μακρή, Ζωή και παράδοση των Σαρακατσαναίων, Ιωάννινα 1990 σελ. 258.* γ) *Γιώργου Κ. Καπρινιώτη, Στα χνάρια της Σαρακατσάνικης παράδοσης, εκδ. Αδελφότης των εν Αθήναις Σαρακατσαναίων Ηπείρου, Αθήνα 2017, σελ.104-105.*

2) *κουριντίνα* (πιθανόν παραφθορά της λέξης *καραντίνα*= περιορισμός και παραμονή σαράντα ημερών σε απομονωμένο μέρος για λόγους προληπτικής υγείας). Εδώ σημαίνει την *πολύωρη* ή *πολυήμερη παραμονή* σ' ένα μέρος.

Σαρακατσαναίοι της Πελοποννήσου, γλέντι στην Καρυά Κορινθίας

Το τελευταίο Σαββατοκύριακο του Ιουλίου καθιερώθηκε το αντάμωμα των Σαρακατσαναίων της Πελοποννήσου. Εξαιτίας όμως των φονικών πυρκαγιών στο Μάτι Αττικής που είχαν προηγηθεί ματαίωσαν το καλοκαιρινό αντάμωμα.

Για τον λόγο αυτό αποφάσισαν να βρεθούν το Σάββατο 29 Σεπτεμβρίου και να γλεντήσουν στην Καρυά Κορινθίας στη ταβέρνα του προέδρου Χρ. Γόγολα. Έλα όμως που τη μέρα εκείνη «*χάλαγε ο Θεός τον κόσμο*» από τις

πλημμύρες.

Παρά τις απίστευτα δύσκολες καιρικές συνθήκες μαζεύτηκαν αρκετοί από όλα τα μέρη της Πελοποννήσου και χάρηκαν ένα όμορφο ζεστό γλέντι που πρωταγωνίστησαν ο Γ. Χατζής (τραγούδι) και ο Παν. Τσόγκας (κλαρίνο).

Από την Αθήνα παρέστησαν εκπρόσωποι της Αδελφότητας των εν Αθήναις Σαρακατσαναίων Ηπείρου και του Πανελλαδικού Συλλ. Σαρ. Αττικής.